

KOVÁCS
FERENC

DIÁKOK A VIHARBAN

Kovács Ferenc

DIÁKOK A VIHARBAN

A dokumentum kiadója: „Za troma mostami“ polgári társulás.

Ennek a dokumentumnak a nyilvános publikálása, sokszorosítása, információs rendszerekbe való elmentése vagy egyéb terjesztése (elektronikus, fénykép reprodukció stb.) a „Za troma mostami“ polgári társulás beleegyezése nélkül nem engedélyezett.

Érsekújvár
Fényképek és dokumentumok:
Daniel František mérnök, Kovács Ferenc

2012 január

A publikált szöveg nem ment át nyelvi és stilisztikai javításon, a kisebb változások kivételével a szerző által beterjesztett formában volt meghagyva.

Az előszót a szlovák változathoz és az életrajzot lefordította:
Mgr. Búcsi Teréz

Első kiadás

Nem forgalmazott

Előszó a szlovák változathoz

A „Diákok a viharban” második kiadása az érsekújvári gimnázium Štefánik utcai épületében kezdődő oktatás 100. évfordulójára készült.

A „Za troma mostami” Polgári Társulás azért határozta el a „Diákok a viharban” eredeti magyar dokumentum szlovák nyelvű kiadását, hogy a szlovák ajkú állampolgár is megismerhesse a csehszlovákiai magyar nemzetiségű állampolgárnak a politikai történeésekről és a II. világháborúról alkotott véleményét.

A „Študenti v búrke” szerzője az 1. Csehszlovák Köztársaságban született, apja a Csehszlovák vasutak pályamunkása volt. A II. világháború alatt, gyermekkorában, átélte Érsekújvár első bombázását. Az 1944-es két októberi és az 1945-ös márciusi bombázások több, mint 4 000 emberéletet követeltek. A szerző szemtanúja volt az 1944. 10. 7-én történeteknek, amikor a 15. Amerikai Légierő bombázta a vasútállomást, Kolóniát és a várost. A 14 éves fiú szemével látja, átérzi és írja le az akkor történeteket, a valóságot. Míg a szerző pár száz méterre maga előtt látta a tragédiát, én három órát egy betemetett bunkerban éltem át családi házunk kertjében, míg (nagyszüleimet és engem) szomszédaink ki nem ástak. Addig a valóságban Érsekújvár lakossága – azon kívül, hogy gyakran mentek át katonavonatok az állomáson és hogy a fiúkat besorolták a magyar hadseregbe – nem érzékelte közvetlenül a háborút. Semmi sem utalt a katonai veszélyre. Csak amikor 1944 nyarán a szövetségesek partraszálltak Olaszország déli részén, Bari környékén, építették ki az amerikaiak a légi bázisokat, mely lehetővé tette Európa középső részének bombázását. A Boeing-17, 24 bombázó repülőgépek és a Mustang típusú vadászgépek gyakran átrepültek Érsekújvár fölött. A lakosság úgy megszokta a gyakori szirénázást – mivel ezzel jelezték, a bombázó repülőgépek jelenlétét –, hogy 1944.10.7-én, ezen a kellemes, meleg szombat délutánon sem tulajdonított neki különösebb jelentőséget. Ha figyelembe vesszük, hogy 1938-ban Érsekújvár Szlovákia negyedik legnagyobb városa volt – a lakosság létszáma szerint –, s ehhez még 1944-ben hozzáadjuk a keletről jött menekülteket, a hajléktalanokat, bizony az áldozatok száma, melyet 2.200-ra becsülnek, igen nagy. Elhunytak Érsekújvár és a környékbeli falvak lakosai, ismeretlen átutazók, szovjet foglyok, német és magyar katonák. A minap – 67 évvel az esemény után – megálltam az érsekújvári temetőben az elhagyatott, elhanyagolt tömegsír előtt, ahol százak pihennek és azon gondolkodtam, miért voltak ilyen közömbösek elődeink az eseménnyel kapcsolatban (talán nem ismerik a szőnyegbombázás eseményeit), amely annyi áldozatot követelt, s miért közömbös a mai generáció, ami az elődeik emlékét illeti. Hisz 1944. 10. 7-én Érsekújvárt 164 repülőgép bombázta, 396.000 kg bombát dobott le.

Statisztikailag bizonyított, hogy míg az akkori Szlovák Államra 1.371 tonna bomba hullott, addig Érsekújvárra 817 tonnát dobtak. A bombázásban a 15. Amerikai Légierő 328 repülőgépe vett részt.

A város központjára körülbelül 700 bomba hullott, melyek megsemmisítették a legszebb történelmi épületeket. Többek között az Arany Oroszlán Szállót (a várkapitány székhelyét), a régi városházát, a püspöki palotát, amelyekben a török pasa és II. Rákóczi Ferenc is székeltek. Mindez 15 nappal azelőtt történt, hogy Érsekújvárra véget ért a háború.

A szerzőnél felfedeztem néhány pontatlanságot: a második bombázás nem 1944. 10. 24-én, hanem 1944. 10. 14-én volt, a bombák súlya nem 1000 kg, hanem 1000 font, nem angol–amerikai, csak amerikai repülőgépek bombáztak. A lebombázott vasútállomást nem 1850-ben, hanem 20 évvel később építették.

Az eredeti művet 1992-ben adták ki, az Érsekújvári Gimnázium megalakulásának 150. évfordulójára. A szerző a művét maga fordította le szlovák nyelvre és a Polgári Társulás javítás nélkül úgy adta ki, ahogy a szerző megírta. Feltételezzük, hogy a szlovák olvasó a szerző bizonyos nézeteivel nem ért egyet, de a Polgári Társulás meg van győződve arról, hogy a szlovák olvasónak is ismernie kell egy 15 éves magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár véleményét és érzéseit. Valóban, sok közös történelmi eseményről régióinkban különbözőek a vélemények. Ilyen eseményekről, mint a Trianoni békeszerződés vagy a Bécsi döntés, ifjúságunk különböző információkat kap. Népművelési tragédia, ha az emberek egyik csoportja a Horthy hadsereg bevonulását felszabadításnak, míg a másik csoport megszállásnak nevezi. Polgári Társulásunk célja közösen feldolgozni közös történelmünket. Ahol különböző nézetekkel találkozunk, részletesen leírjuk mindkét nézetet, megindokolva, miért a különbözőség

A szerző a művét 62 évesen írta, mikor már mind a magánéletében, mind a munkájával kapcsolatban nem kevés sikert tudhatott magáénak.

- 23 évesen a csehszlovák hadsereg hadnagya
- 30 évesen a szövetkezet főkönyvelője
- 43 évesen a szövetkezet elnöke
- 54 évesen köztársasági elnöki kitüntetésben részesül – Építésért érdemrend
- 60 évesen Kőbölkút polgármesterévé választják, ezt a funkciót 12 évig töltötte be
- 72 Éves koráig aktívan dolgozott.

A „Za troma mostami“ Polgári Társulás élete további éveiben erőt, egészséget kíván neki.

Ing. František Daniel
Polgári Társulás elnöke

Bevezetés

Sok ember életrajzát elolvasva jutottam arra az elhatározásra, hogy én is megírom életem történetének egyik, számomra legdrámaibb, részben örömteli, de inkább tragikus részét. Ez a történet 1942 nyarán kezdődik, és 1945 derekán végződik. Mivel 1930-ban születtem, ifjúságom legszebb évei voltak ezek, illetve lehettek volna, ha nem éppen a második világháború dült volna. Ehhez még az is hozzájárult, hogy Dél-Szlovákiában, illetve 1938 után Magyarország felvidéki területén éltem fiatal éveimet magyar szülők gyermekeként, ennek minden előnyével és főleg hátrányával együtt. A világnak ezen a táján a harmincas-negyvenes években többször is felszabadultunk és főleg megszabadultunk mindenüktől, amink volt, és gyakran nem tudtuk, hogy örülünk-e igazán annak, ami velünk történik, vagy várjuk ki inkább a végét, hogy mit is hoz számunkra az újabb fordulat, a bizonytalan sors. Fiatal, középiskolás diák voltam, amikor ezek az események megtörténtek velem. Elmúltam már hatvanéves, amikor megírásukhoz hozzáfogtam. A hatalmas késedelem előnye, hogy most már, több évtized távlatából visszatekintve, objektívebben tudom megítélni az akkor átélt eseményeket, nem hatnak rám az utolsó évtizedek gátlásai, amikor egyes népek fiainak cselekedeteit és történelmét csak rózsaszínűre, másokat csak feketére festve lehetett ábrázolni. Hátrányom viszont az, hogy a diáktársaimmal, barátaimmal megtörtént események részletei mára már feledésbe merültek. Segítségemre szolgált ugyan, hogy én jó tanulóként az akkori szokásoknak megfelelően naplót vezettem a körülöttem zajló eseményekről, háborús élményeimről is. Ezt a sokszor elázott, kissé megpörköldött, meggyűrődött, mai megítélésem szerint eléggé primitíven vezetett naplót azonban mindmáig sikerült megőriznem és írásomhoz felhasználnom.

A különféle eseményeket úgy írtam le, ahogyan azokat akkor láttam, s ahogyan a valóságban megtörténtek. Felidézésüknél segítségemre voltak régi diáktársaim, falubeli barátaim, kortársaim, akikkel együtt vészeltük át ezeket az éveket, és akik ma még élnek. Sajnos, egyre kevesebben vagyunk, ezért nem halaszthattam tovább ezen történet megírását, mert félek, hogy később már nem tudnám megírni. Kár lenne ugyanis, ha nem maradna fenn emlék környékünk fiatal magyar diákjainak akkori hányatott sorsáról.

Könyvem szolgáljon emlékül azon köbölküti gyerekeknek, akiknek nem adta meg a sors, hogy falujukból fiatalon elhurcolva, a háború rengeteg szenvedését átélve, még egyszer hazatérjenek ide, ahol szüleik, testvéreik reménykedve, szerető szívvel hiába várták őket vissza.

A szerző

A százéves érsekújvári gimnáziumban

1942. október 3-án délelőtt, 10 óra. Az Érsekújvári Magyar Királyi Állami Pázmány Péter Gimnázium épülete előtt szorongtak az iskola diákjai, tanárai, egykori tanítványai, a meghívott vendégek és a hivatalos személyek. A negyvenöt tagú fúvószenekar eljátszotta a magyar himnuszt, s ezzel megkezdődött az iskola megalakulása 100. évfordulójának kétnapos ünnepségsorozata. A szónoki emelvényre Mrenna József igazgató, királyi tanügyi főtanácsos úr lépett. Köszöntötte az egybegyűlteket, köztük a magas rangú vendégeket: a vallási és közoktatási minisztert, dr. Hóman Bálintot, Fáji Fáy István nyugalmazott királyi tanácsost, Csaplovics Józsefet, a komáromi tankerület királyi főigazgatóját és sok más díszvendéget. Köszöntötte a himnuszt eljátszó Magyar Királyi Légierők Fúvószenekarát, melynek karnagya, Doroszlai Károly az érsekújvári gimnáziumban érettségizett.

Én akkor a III/A osztály növendékeként a többi alsós tanulóval együtt a fúvószenekarhoz közel topogtam, mert igen imponált a trombitások szép díszegyenruhája, tetszettek a százados elegáns függőleges mozdulatai az aranyló karnagyi bottal.

A gimnázium impozáns, monumentális kétemeletes épülete a Széchenyi utcában állt. Az utcától téglaoszlopos, vasrácsos, élősövénnel díszített kerítés és széles előkert választotta el. A bejárati, kovácsoltvas ráccsal díszített kétszárnyú kapu előtt a füves parkban Nagy-Magyarország plasztikus térképét alakították ki. A több méter széles alkotáson enyhe déli lejtéssel kiképezték a négy folyó, a Duna, a Tisza, a Dráva és a Száva keskeny medrét cementvályúcskák formájában, ezekben az ügyesen elrejtett csapokból szépen folydogált a víz. A nagyobb városokat fémlapra kifestett színes címerek jelképezték.

Az igazgató úr méltatta az iskola száz évvel azelőtti megalakulásának jelentőségét, a hosszú évszázad alatt elért fejlődését, Érsekújvár és vidéke számára betöltött fontos szerepét. Az igazgató úr mögött sorakozott fel a tanári kar, köztük többen katonatiszti egyenruhában voltak. Háború volt, és tanáraink közül is néhányat behívtak katonai gyakorlatra. A további szónoklatok után az ünnepség első része befejeződött, majd a tanulók számára a fúvószenekar a tágas tornateremben koncertet adott. A koncertet Vass Károly tanár úr köszönte meg, aki történelmet és társadalomtudományt tanított. Meghatódva mondta, hogy a Rákóczi-indulót ilyen szép előadásban még életében nem hallotta. Délután az ünnepségsorozat a mozi épületében ért véget. Itt az iskola minden diákja megkapta a százéves Érsekújvári Magyar Királyi Állami Pázmány Péter Gimnázium jubileumi évkönyvét az 1941/42-es tanévről.

Az évkönyvben én a II/A osztályban vagyok feltüntetve, ahová az előző tanévben jártam. Az évkönyvek kiosztása után nagy megtiszteltetés ért. Fél-rehívott az osztályfőnöknőnk, dr. Márkus Artúrné Miklósy Ilona, és bemutatott Majtényi báró úrnak, a vármegye alispánjának, mint osztályának legjobb tanulóját.

Az ünnepség végeztével haza indultunk. Én köbölküti fiú voltam, és naponta vonattal jártam be Újvárba, a gimnáziumba. Édesapám vasutas volt, pályamunkásként dolgozott sok éven át, már az első Csehszlovák Köztársaság idején is. 1942-ben a vasútigazgatóság Szolnokra küldte előmunkás tanfolyamra, majd ennek elvégzése után egy évre áthelyezték a Nagykáta melletti Tápiószecsőre vonalbejárónak. Ott egy lakást is kijelöltek részére, kint egy őrházban, messze a falutól. Mi azonban nem költöztünk oda lakni, hanem édesanyámmal Köbölkúton maradtunk régi házunkban. Apám kéthetente járt haza élelemért, ruháért, a közbeeső héten vasárnap pedig anyám vagy én utaztunk hozzá, vonattal. Az egy év leteltével apámat visszahelyezték, és a kismuzslai vasútállomáson teljesített szolgálatot. A vasútállomástól mintegy hatszáz méterre fekvő kis őrházba költöztünk, falusi házunkat pedig bérbe adtuk.

Apámhoz, Nagykátára való utazásaim nagy élményt jelentettek számomra. Az utazás úgy kezdődött, hogy reggel négy órakor a köbölküti állomásról a korai személyvonattal felutaztam Perbetére, ott felszálltam a német katonai gyorsra, amely Bécsből járt naponta Szolnokra és vissza. Abban az időben, a Magyarországhoz való tartozásunk hét éve alatt, Perbete községnek nagy jelentősége volt. Vasútállomását átépítették, kibővítették, és valamennyi erre járó, a Budapest-Szenc-Pozsony-Bécs vonalon közlekedő gyors- és expresszvonat megállt Perbetén. Például a Duna-expressz, az akkori leghíresebb gyorsvonat nem állt meg sem Párkányban, sem Érsekújváron, sem Galántán, de Perbetén igen, mert a Perbetéhez közeli Koltán voltak az akkori felvidéki miniszternek, Jaross Andornak a birtokai. Ha a miniszter úr ide kívánt látogatni, nem voltak az utazással problémái.

A német katonai gyorsvonalon azonban a civil utasok számára csak az utolsó kocsi állt rendelkezésre, így ebben nagy zsúfoltság volt. Nyáron még így is szívesen utaztam apámhoz. Már azért is, mert az őrházi lakásához közeli tanyán laktak Papék, akikkel jó ismerősök lettünk, és kiváló dinnyét termesztettek. Soha életemben annyi jó dinnyét nem ettem, mint akkor náluk.

A gimnáziumból az út a vasútállomásig nem volt hosszú, nem egészen egy kilométer. A Széchenyi utca keresztezte a Váralja utcát, a Szent Anna utcát, a Rózsa utcát. Az állomás 1850-ben épült, amikor megindult a Bécs-Budapest közötti vasúti közlekedés. Hosszú, a két végén emeletes épület volt, a vasút felőli belső oldalon széles, vasoszlopos peronnal, korláttal, kiskapukkal. Az egész vasútállomás magas földtöltésen állott, az állomás előtt a város felőli oldalon széles, macskaköves kirakott úttal. Ezt a város felől majd negyven méter széles völgy választotta el – annak idején innen termelték ki a földet a vasúti töltés számára. Az állomással szemben, a völgyecske déli oldalán állott a Kereskedelmi Középiskola U alakú, emeletes épülete.

Osztályunkban a fiúk több mint egyharmada vidéki diák volt, naponta utaztunk hazulról az iskolába, „bejárók” voltunk. Újvárból hazafelé az első állomás Udvard volt, majd Perbete, Fűr, Kürt és Kisújfalu. Párkány felé, Köbölkút után még a kismuzslai megálló, majd Nagymuzsla következett.

A reggeli és délutáni vonat, amellyel utaztunk, tíz-tizenkét kocsiból állott, ebből volt két másodosztályú és egy első osztályú kocsi, a többi fapados harmadosztályú vagon volt. A vonat utolsó kocsija és az utolsó előtti kocsi egyharmada volt a diákoknak fenntartva. Ebben összesen ötven ülőhely volt a mintegy százötven diák számára. A többi kocsiban diáknak utazni tilos volt. Így reggel az ülőhelyeket már Köbölkúton nagyrészt elfoglalták, a kürtieknek még jutott néhány ülőhely a padokon, a többiek pedig szinte mindig állva utaztak.

Érsekújváron több középiskola is volt. Köbölkútról sokan jártak a Szent Imre polgári iskolába, majd a leányiskolákba, a Flegerbe és a Líceumba. A Kereskedelmi Középiskola a többi iskolához hasonlóan magyar tanítási nyelvű volt. Újvár lakosságának 92 százaléka magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Nagysurányban volt szlovák tanítási nyelvű gimnázium, Újvárból is többen jártak oda. A diákok hovatartozását könnyű volt felismerni diáksapkájuk szerint. Nekünk, gimnazistáknak, sötétkék hosszúkás sapkánk volt, rajta egy sárgarézből készült, kívül zománcozott, lilium alakú jelvénnel. A polgáristák bordóvörös főveget viseltek, ezen az újvári várat jelképező hatszögletű, a hat bátyát is ábrázoló jelvény volt. A Flengerbe járó lányok kalapján fehér tolldísz volt, ezért őket „libáknak” is tituláltuk néha.

A diáksapkák a nehéz jelvényekkel kiváló harci eszközöknek is bizonyultak, s főleg a vonatban az ülőhelyekért folytatott esetenkénti csatákban tettek jó szolgálatot. Egyszer nekem is beverték a kürtiek a fejemet vele, s az újvári állomáson apám ismerőse, az egyik forgalmista tapasztotta be a fejem búbján a karmolást és a púpot.

Az újvári iskolák közül mindenképpen a gimnázium volt akkor a leg-rangosabb és az egész országban jó hírnévnek örvendő intézmény. Hozzájárult ehhez az akkor már 100 éves múltja, kiváló pedagógusai, a szigorú rend és fegyelem, ami az iskolában uralkodott.

A gimnáziumi oktatás akkor nyolc évig tartott. A felvétel az elemi iskolák igazgatóinak írásbeli ajánlása és garanciája alapján történt, akik tanítványukat tanulmányi eredményei alapján a gimnáziumba felvételre javasolták. Az elemiből vagy a negyedik, vagy az ötödik, esetleg a hatodik osztály elvégzése után vették fel gimnáziumba a tanulókat. Én a negyedik osztályból jutottam fel 1940 őszén Hetényi István igazgató úr ajánlása alapján. Felvételi vizsga nem volt, csak az igazgatóhelyettes úr, dr. Bakos József beszélgetett el egyenként velünk. Mondta, hogy no, kis Kovács, majd meglátjuk, mi lesz belőled, igaz-e, ahogyan az igazgató úr ajánlásában megdicsért. Megkérdezte, mit csinálnak a szüleim, hol és hogyan lakunk, apám mennyit keres, vannak-e nagyszüleim, mi szeretnék lenni, hogy tetszik a falunk, és főleg sokat beszélgetett mindenféléről. Gondolom, nem csalódott bennem, mert már a második évet kitüntetéssel végeztem, mind a tizenegy tantárgyból

egyesem lett, és teljes tandíjmentességet kaptam. A gimnáziumban több nyelvet tanítottak a nyolc év alatt. Az elsőben kezdődött a latin nyelv, amely a nyolc éven át végig megmaradt. A harmadiktól indult a német, majd az ötödiktől további választható tantárgy, az olasz, vagy pedig a szlovák, kívánság szerint. Az utolsó két osztályban, a hetedikben és a nyolcadikban pedig kötelezően francia nyelvet tanítottak.

Az érsekújvári gimnázium megalakulásáról, fejlődéséről és a vidékre gyakorolt hatásáról érdemes felidézni mindazt, amit fennállásának 100. évében írtak róla.

A 19. század elején a Kisalföld szívében fekvő Érsekújvár mezővárosa fejlődésének egyik legfontosabb szakaszához érkezett. Ebben az időben kezdődött meg ugyanis nagyobb mértékben a város iparosodása és polgáriasodása. Ez maga után vonta azt, hogy a város nemcsak gazdaságilag és közigazgatásilag, de szellemi tekintetben is középpontja kívánt lenni ennek a termékeny, sík vidéknek. És míg a gazdasági irányítást és vezető szerepet alkalmas fekvése és polgárainak rátermettsége következtében hamarosan sikerüli is kiharcolnia, a szellemi központtá válásnak síkján szinte leküzdhetetlen akadály volt a magasabb iskola hiánya. Ezért már a harmincas években nagyarányú mozgalom indult meg a polgárság körében egy úgynevezett kisebb tanoda létesítésére, amely a városi polgárok gyermekein kívül a közeli környék lakosságának műveltség után vágyó gyermekeit is magába foglalná. A mozgalom élére egy érsekújvári tanító, Zibrínyi (Zsibrényi) József állt, akinek sikerült 1830-ban a város vezetőségét rávennie arra, hogy az akkor már düledező elemi iskola helyett felépítendő új iskolaépületet úgy és olyan terjedelműre építtesse, hogy abban az elemi iskolai osztályokon kívül a leendő gimnázium is helyet kapjon. Bár az építkezés költségei ezzel tetemesen emelkedtek, mert hiszen az eredetileg földszintesre tervezett iskolaépületet egyemeletesre kellett emelni, a város vezetősége magáévá tette a tervet, s megvalósítására meglette a szükséges intézkedéseket.

Az iskolaépület biztosítása mellett azonban gondoskodni kellett az új gimnázium dologi és egyéb kiadásainak előteremtéséről is. Zibrínyi erre a feladatra is vállalkozott. Felkereste Érsekújvár tehetősebb polgárait, valamint a közeli környék nemeseit, s tekintélyes összeget gyűjtött össze az iskola céljaira. Mikor így sikerült biztosítani az új iskola létesítésének előfeltételeit, az 1832. évben magához az uralkodóhoz, V. Ferdinándhoz fordult a város, s kérte a kis gimnázium megnyitásának engedélyezését. A király azonban az összegyűjtött alaptőke elégtelenségére hivatkozva elutasította a kérést. A város újabb gyűjtéssel próbált a hiányon segíteni, s ennek keresztülvitele után a következő évben újra előhozakodott kérésével, de az eredmény most is elmaradt. Sőt, eredménytelen volt a következő évi, harmadik engedélykérés is, amelynél pedig az ország nádorának közbenjárását is biztosították. 1834-ben, a háromszori sikertelen kísérlet után, a város polgársága és vezetősége reményét veszítve lemondott a gimnázium megvalósításának tervéről.

Az 1840. év azonban váratlanul újra felszínre hozta a gimnázium ügyét. A magyar királyi helytartótanács ugyanis felszólította a várost, hogy küldjön egy kimutatást a kétszeri gyűjtésből létrejött gimnáziumi alaptőke kezeléséről, illetve felhasználásáról. A város kész örömmel tett eleget a felszólításnak, s kihasználva a kedvező alkalmat, megújította régi kérését. Most azonban már körültekintőbben járt el. Először Nyitra vármegye vezető tisztviselőit kereste fel egy küldöttség, és sikerült őket rávenni arra, hogy a vármegye követi utasításul kapják az érsekújvári gimnázium ügyének a pozsonyi országgyűlésen való támogatását. Majd közvetlenül a kérdés napirendre kerülése előtt az országgyűlés követi is felkereste a küldöttség, s azokat is sikerült az ügy támogatásához megnyernie. Ilyen előzmények után tárgyalta az érsekújvári polgárok kérését a pozsonyi országgyűlés, s mint az ország kívánságát terjesztette az uralkodó elé. Ferdinánd most már nem zárkozhatott el a kérés teljesítése elől, s miután időközben a város újabb gyűjtéssel és kölcsönökkel a gimnázium alaptőkéjét olyan tekintélyes összegre növelte, hogy a gimnázium engedélyezése esetén annak fenntartása sem az államot, sem a tanulmányi és vallási alapot nem terhelte meg, az 1840 áprilisában az országgyűléshez küldött leiratában hozzájárult a kérés teljesítéséhez. A bécsi Királyi Kancellária jóvoltából azonban a hivatalos engedélyt csak 1842. március 19-én adták ki, akkor is csak a város többszöri sürgetésére, s így a gimnázium csak 1842 októberében nyílhatott meg. A gimnázium engedélyezése a város polgársága körében nagy örömet keltett. Az október másodikán lefolyt megnyitóünnepélyen nemcsak a város apraja-nagyja, de az egész környék, sőt Nyitra vármegye és az ország több előkelősége is részt vett. A vendégek tiszteletére a felavatás után nagy díszebédet, délután pedig a város piacán táncmulatságot rendezett a város, amelynek fényét még az egész város ünnepélyes kivilágításával is emelték.

A megnyitóünnepségek után mindjárt meg is kezdődött a tanítás. Az érsekújvári gimnázium úgynevezett kis gimnázium vagy algimnázium volt. Négy osztályból állt, s a tanítás latin nyelven folyt, de már a második tanév folyamán, 1844-ben, az ismert országgyűlési határozat értelmében, magyar lett a tanítás nyelve. A tanárok az Érsekújvárott rendházzal rendelkező Szent Ferenc-rendiek köréből kerültek ki, akiknek tartományfőnökével a város szerződést kötött a tanítás ellátására. A tanítás, a mai elemi oktatáshoz hasonlóan, osztálytanítás volt, azaz minden osztályt egy ferences atya oktatott, s vezetett rendszerint az első osztálytól egészen a negyedikig.

Így folyt az oktatás egészen 1851-ig. A Thun Leó osztrák közoktatási miniszter által kidolgozott s 1850-ben kiadott Organisation-Entwurf azonban megszüntette az eddigi osztálytanítást, s a szaktanítást vezette be helyette. Az új tanterv bevezetése azt jelentette volna, hogy az érsekújvári gimnáziumban is több tanárt kellett volna alkalmazni. Ezt a nagyobb anyagi megterhelést azonban a város nem bírta volna elviselni, de a Szent Ferenc-rend sem rendelkezett annyi tanárral, hogy el tudta volna látni a gimnáziumban a tanítást. Ezért az 1850/51. tanév befejezése után a város kénytelen volt a gimnáziumot bizonytalan időre bezárni.

Tíz éven át szünetelt a városban a tanítás. A hatvanas években azonban enyhülni kezdett az uralkodó és a nemzet közötti feszült viszony, s az októberi diploma, majd a februári pátens kibocsátása után eljött a kedvező alkalom a gimnázium újbóli megnyitására. Az 1861. évi februári pátens ugyanis újra a magyar helytartótanácsra bízta az ország kormányzását, s ez egyik legelső és legfontosabb feladatának az iskolaügy rendezését tekintette. Mindenekelőtt hatályon kívül helyezte a Thun-féle Entwurf több intézkedését, s újból megengedte – igaz, hogy csak az alsó két osztályban – az osztálytanítást. Ezáltal lehetővé vált, hogy az érsekújvári algimnázium is megnyithassa kapuit, mivel újra csak négy tanár és az igazgató fizetéséről kellett gondoskodni.

A város ezért azonnal kérvényt nyújtott be a helytartótanácsához, s az röviddel a kérés előterjesztése után meg is adta az engedélyt, úgyhogy 1861 novemberében meg is kezdődött a gimnáziumban a tanítás. Egyelőre csak két osztály nyílt meg, s a második osztályban is csak hét tanuló volt, fokozatosan azonban újra négyosztályúvá épült ki az intézet. A tanítást újra a Ferenc-rendi atyák vállalták, bár a megnyitás előtt a város a komáromi bencésekkel is tárgyalt, de azok a rendükben mutatkozó tanárhiány miatt nem tudtak eleget tenni a város kérésének. Az újonnan megnyílt iskolának, különösen kezdetben, sok nehézséggel kellett megküzdenie. Az egyik legnagyobb nehézség a nagyarányú könyvhiány volt. A helytartótanács ugyanis az új tanterv bevezetésével kapcsolatban egyáltalán nem gondoskodott új tankönyvek kiadásáról, s mivel a régi kiadású tankönyvek vagy elavultak, vagy csak nagyon kis számban voltak kaphatók, az érsekújvári gimnáziumban is hosszú ideig csak diktálás vagy a tábláról való másolás segítségével folyt a tanítás. Ez a hiány természetesen elsősorban a tanulás eredményeinek rovására ment, s igazán csak az iskola igazgatójának és tanári karának buzgósága és kitartó munkája tudta ezt ellensúlyozni.

Az 1883-as iskolatörvény már egy nagyon fontos változást idézett elő az intézet életében. A törvény IV. fejezete ugyanis kimondta, hogy a középiskolai tanároktól meg kell követelni az egyetemi végzettséget és a tanításra képesítő vizsgát. Az eddig tanító ferences atyák nem rendelkeztek ilyen képzettséggel, viszont a rend nem bírta volna tagjainak egyetemi tanulmányait fedezni. Így még abban az évben a pozsonyi tartományfőnök felmondta a még 1861-ben kötött szerződést, így a város kénytelen volt világi tanárokat alkalmazni. Három éven át, egészen 1886-ig ugyan még nagyrészt ők tanítottak, ettől az évtől kezdve azonban már csak a hittan tanítását vállalják a Ferenc-rendi atyák, akik harmincöt éven keresztül voltak a gimnázium vezetői, az ifjúság nevelői és irányítói, s ez alatt a hosszú idő alatt nagy eredményeket szereztek e vidék és Érsekújvár városa kulturális életének fejlesztésében.

A világi tanárok alkalmazásával azonban sem az iskola szellemében, sem a tanítás menetében és módjában nem történt különösebb változás. Továbbra is mint a községi katolikus algimnázium szerepelt, de lassanként kezdett kinőni szűk keretei közül, s mind szélesebb körből és vidékről von-

zotta magához a tanulni vágyó fiatalokat. Ez a fejlődés hozta magával azután azt a kilencvenes évek elején mind gyakrabban felmerülő kívánságot, hogy a négyosztályos algimnáziumot nyolcosztályos főgimnáziummá fejlesszék. A hosszas tervezgetés eredményeképpen végre a város 1893. október 3-án tartott közgyűlésén Fogd Gábor érsekújvári ügyvéd mint a polgárság sürgős kívánságát terjeszti a közgyűlés elé a tervet, amit a város vezetősége magáévá tesz, s egy különbizottságát küldi ki a kérés szorgalmazására. A bizottság küldöttségileg keresi fel a vallási és közoktatási minisztert, s memorandum formájában terjeszti eléje a város kívánságát. A miniszter ugyan először az állami jövedelmek elégtelenségére hivatkozva későbbi időre halasztja a kérésben való érdemleges döntést, a következő évben azonban már ígéretet tesz annak teljesítésére. Az ígéret birtokában az 1894/95-ös tanévben megnyílik az ötödik, majd a következő évben a hatodik osztály is, végül pedig 1898 júniusában megtartják az első érettségi vizsgát. Ezzel az intézet teljes lett, s felvette az „Érsekújvári államilag segélyezett községi katolikus főgimnázium” nevet.

Az intézet kifejlesztésével azonban két újabb, nehéz kérdés vetődik fel. Az egyik a régi gimnáziumi épület tantermeinek elégtelensége, a másik pedig a teljessé lett gimnázium fenntartásának problémája volt. Mint már említettük, az 1832-ben emelt iskolaépület elsősorban az elemi iskolai osztályok számára készült, s a gimnázium mind 1842-ben, mind pedig 1861-ben csak szükségszerűségből kapott itt helyet. Az iskolának főgimnáziummá való kiépítésével azonban a régi épület szűknek bizonyult, bár az elemi iskolai osztályok időközben kiköltöztek az épületből. Mindjárt az ötödik osztály megnyitása után, 1895-ben, felmerült tehát a terv, hogy a gimnázium kifejlesztésével párhuzamosan a város új iskolaépületről is gondoskodni fog. De az akkori idők áldatlan politikai és közjogi harcai, amelyek Érsekújvár városát sem hagyták kíméletlenül, megakadályozták, vagy legalábbis későbbi időre halasztották a terv megvalósítását. Mikor azután 1905 áprilisában maga a vallási és közoktatási miniszter szólította fel a várost, hogy „egy egészen új, modern igényeknek megfelelő gimnáziumi épület emelése iránt a szükséges intézkedéseket tegye meg”, a kérés megoldását tovább nem lehetett elodázní.

Mielőtt azonban a város elhatározta volna magát a nagy lépésre, tisztáznia kellett az állammal a gimnázium fenntartásának és az államsegélynek a kérdését. Az állam ugyanis mind 1842-ben, mind pedig 1861-ben csak úgy járult hozzá az iskola megnyitásához, ha az sem az államkincstárt, sem a tanulmányi alapot nem fogja terhelni. Míg az iskola csak négyosztályos volt, s kevés tanerő fizetéséről kellett gondoskodni, a város teljes egészében vállalta a terheket, amikor azonban a szaktanítást bevezették, s több tanerő alkalmazása vált szükségessé, a város évről évre nehezebben teremtette elő a fenntartás költségeit. Mikor végre sor került a gimnázium fejlesztésére, az iskola fenntartásáról való gondoskodás oly súlyos megterhelést jelentett a városnak, hogy még az időközben elnyert kisebb fokú állami segély igénybevételével sem tudta a gimnázium zavartalan fenntartását és fejlődését biz-

tosítani. És bár a város már 1895-ben ajánlatot tett az államnak, hogy vegye saját kezelésébe az iskolát, s e célból tárgyalásokba is bocsátkozott a kultuszminisztérium illetékes szerveivel, a szép eredménnyel bíztató tárgyalások különböző okok miatt rövidesen megszakadtak, s így a gimnázium fenntartása újra csak a város vállaira nehezedett. Végre hosszas huzavona után 1907 áprilisában létrejött a szerződés az állam és a város között. Ennek értelmében az állam magára vállalta a gimnázium dologi kiadásainak nagy részét, s évi 32 000 korona államsegéllyel járult hozzá a gimnázium fenntartásához. Sőt, még a felépítendő új gimnáziumi épület költségeihez is megígérte hozzájárulását.

Ilyen körülmények között kezdődött 1909 tavaszán az építkezés a Fábián János érsekújvári plébános által adományozott úgynevezett Papkertben. Még abban az évben tető alá is került az impozáns nagyságú, kétemeletes épület, s az 1910 első felében folyó belső munkálatok elvégzése után szeptemberben a tanítás is megkezdődött az új épületben. Az ünnepélyes felszentelésre azonban csak 1911. november 5-én került sor, amikor is dr. Kohl Medárd püspök ünnepélyes kereket között, nagyszámú érdeklődő jelenlétében avatta fel az új épületet és adta át magasztos hivatásának.

Az új iskolaépületben egészen az 1914 júliusában kitört világháborúig zavartalanul folyt a tanítás. És bár a háború idején az intézetet egyszer sem foglalták le katonai célokra, nagyon sok zavaró momentum akadályozta a tanítás nyugodt menetét és eredményességét. Legsúlyosabban a tanárok egy részének katonai szolgálata érintette az intézetet, mert emiatt a tanítás csak állandó helyettesítésekkel, osztályösszevonással stb. folyhatott. Természetesen a háború szociális és erkölcsi hatásai sem hagyták érintetlenül az iskolát, s nagy zökkenőket okoztak az iskola életében és munkájában.

A több mint négy évig tartó véres áldozat azonban mégsem hozta meg a magyarság számára az áldozattal arányos eredményt és jutalmat, sőt ellenkezőleg, még újabb és súlyosabb megpróbáltatásokat rótt reá. A gyászos emlékü trianoni békében a nagyhatalmak szentesítették az ország feldarabolását és sok ezer, sőt százezer magyart juttattak idegen igába. Az érsekújvári gimnázium is azok közé az iskolák közé tartozott, amelynek hosszú éven át jutott osztályrészül az elszakítás és kisebbségi sors kenyerére. De éppen ez az idegen és ellenséges államkeretben eltöltött húsz év szolgálhatott az intézet tanári karának és ifjúságának alkalmat arra, hogy megmutassa hazájához és nemzetéhez való töretlen ragaszkodását, hogy bebizonyíthassa az intézet alapjainak és szellemének szilárdságát és tisztaságát. Talán semmi se bizonyítja úgy ennek az állításnak a helyességét, mint az a tény, hogy a húszéves megszállás után bekövetkezett felszabadulás időpontjában az intézet tanulóinak száma nemhogy csökkent volna, hanem még emelkedett is.

A húszéves megszállás alatti megpróbáltatások sorozata azzal kezdődött, hogy az iskola elvesztette épületét. A csehszlovák csapatoknak 1919. január 8-án történt bevonulása után ugyanis első dolguk az volt, hogy a gimnázium épületét a maguk számára foglalták le.

Egészen szeptember 20-ig volt az iskola épülete a katonaság kezében, s ez alatt az idő alatt a tanítás a Szent Ferenc-rend kolostorában, a Flenger-intézetben és más helyeken folyt, természetesen a legnagyobb nehézségek közepette. 1919 nyarán egy ideig a megszűnés veszélye is fenyegette az iskolát. A város polgárainak erélyes fellépése azonban biztosítani tudta a gimnázium további fennmaradását. Igaz, hogy ennek a fennmaradásnak nagy ára volt, mert 1920 szeptemberében megnyitották az első csehszlovák tanítási nyelvű osztályt, s ettől az időtől kezdve a cseh iskolai hatóságok és a helybeli cseh vezetők nem szüntek meg arra törekedni, hogy az iskola csehszlovák tagozatát a magyar tagozat rovására minden eszközzel segítsék és támogassák.

Ennek a törekvésnek az eredménye részben az is, hogy 1925-ben az iskolát államosították. A már említett hatóságoknak kezdettől fogva szálla volt a szemében az iskola katolikus jellege, s ezért, amikor a város az új gazdasági körülmények között újra nem bírt az iskola fenntartásáról és főleg a tanárok fizetéséről gondoskodni, és emiatt kénytelen volt tárgyalásokban bocsátkozni a csehszlovák állammal az iskola átvétele ügyében, a cseh körök azonnal hajlandók voltak az iskola átvételére. Mivel azonban a város biztosítani akarta az intézetnél működő magyar tanárok jövőjét, az állam viszont, ismert indítókából, szabad kezet kívánt magának e tekintetben biztosítani, a tárgyalások több mint két éven át húzódtak, s csak 1925-ben vezettek eredményre. Az 1925. június 19-én létrejött szerződés értelmében az állam birtokába vette a közben már reálgimnáziummá alakult volt községi katolikus főgimnáziumot, s kötelezte magát a tanárok átvételére és rendes fizetésére is. Ezzel az intézet neve is megváltozott, s mint „Állami csehszlovák reálgimnázium magyar párhuzamos osztályokkal” szerepel egészen a második világháború végéig.

A húsz év alatt az intézet jelentősége sok tekintetben még növekedett is. A szomszédos magyar gimnáziumok (Léva, Nyitra, Aranyosmarót) megszűnésével az érsekújvári gimnázium lett az egész Mátyusföld, főleg pedig a Nyitra-völgye ifjúságának szinte egyetlen magasabb műveltséget nyújtó helye és lehetősége. Ez a tény abban is kifejezésre jutott, hogy míg a világháború előtti időkben az intézet ifjúságának nagy része Érsekújvár városának polgári társadalmából került ki, a csehszlovák uralom idején már inkább a környék szolgáltatta a tanulók zömét. S mivel Érsekújvár környékének magyarságában legnagyobb százalékban a földművesosztály volt képviselve, mind nagyobb lett a tanulók között a paraszti származású gyermekek száma. Ennek viszont azért volt nagy jelentősége, mert így már az iskolában közelebb kerültek egymáshoz a falu és a város, a városi iparosság és a falusi földművesréteg gyermekei, és ez a testvéri találkozás és kézszorítás aztán a kisebbségi életben is érezte jótékony hatását és eredményét.

1938. november 8-án a magyar honvédcsapatok bevonultak Érsekújvárba. Ezzel a nappal az érsekújvári gimnázium történetében is új fejezet kezdődött. Új levegő és szabadabb, magyarabb szellem költözött be a századik éve felé közeledő intézet falai közé. A hazatérés fölötti örömmámor és

ünneplés elmúltával azonban újra megkezdődött a gimnáziumban a komoly és eredményes munka.

A százéves viszontagságos múlt sok tanulsága és a biztató jelen miatt intézetünk megizmosodva és erős hittel tekinthet a következő évek elé, és teljesítheti majd továbbra is nemes, műveltséget szerteszugárzó hivatását.

Ekképpen foglalta össze az iskola történetét Major József történelem-magyar nyelv szakos tanár.

Az iskola színvonaláról sokat elárul a tanári kar összetétele, tanáraink végzettsége és felkészültsége a pedagógiai pályára.

Az érsekújvári gimnázium tanárai az 1942/43-as tanév végén a következők voltak:

1. Mrenna József tanügyi főtanácsos, igazgató. Tartalékos főhadnagy, a Katonai Érdemkereszt, az Ezüst és Bronz Katonai Érdemérem, a Károly-csapatkereszt, a Sebesülési Érem, a Bronz Érdemérem tulajdonosa. Az Országos Középiskolai Tanár egyesület elnöke.

2. Dr. Bakos József igazgatóhelyettes, a magyar nyelv tanulmányi felügyelője.

3. Dr. Balázs János – latin és magyar nyelv.

4. Dr. Berend Miklós – matematika, mennyiségtan.

5. Dr. Boros Jenő – ének.

6. Enders Ede – torna.

7. Dr. Felszeghy Elemér – természetrajz, földrajz.

8. Gonbos Sándor – mennyiségtan, természettan.

9. Dr. Gánóczy Mihály – mennyiségtan, természettan.

10. Jánoska Tivadar – művészi és mértani rajz, mennyiségtan.

11. Dr. Kálmán Béla – magyar és francia nyelv. A báró Eötvös József Collégium volt tagjai szövetségének, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Magyar-Eszt és a Magyar-Finn Társaság tagja, az Országos Középiskolai Tanár egyesület választmányi tagja, a Magyarságtudományi Intézet munkatársa.

12. Kékessy Antalné Kerekes Erzsébet – magyar és olasz nyelv.

13. Kékessy Antal – magyar és latin nyelv.

14. Dr. Klenner Aladár – magyar és német nyelv.

15. Kovács Endre – magyar, bölcsészet, szlovák nyelv.

16. Major József – magyar nyelv, történelem.

17. Maróti József – testnevelés.

18. Dr. Márkus Artúr – mennyiségtan, természettan.

19. Dr. Márkus Artúrné Miklósy Ilona – történelem, földrajz, gyorsírás.

20. Dr. Sierácki Artúr – ének, a zeneiskola vezetője.

21. Thain János – rajz, festőművész, népművészeti gyűjtő. Nagyobb illusztrált művei: Érsekújvár műemlékei; Szlovákiai magyar népművészet. Festményeivel, rajzaival több pályadíjat nyert, külföldi kiállításokon szerepelt. Az érsekújvári Turul-szobor készítője, a városi múzeumi bizottság elnöke.

22. Dr. Vanek Imre – hittan, az érsekújvári r. k. egyházközség képviselő-testületének tagja.

23. Vass Károly – latin nyelv, történelem.

24. Dr. Zórád Elek – r. k. hitoktató.

A gimnázium 1941/42-es tanévről kiadott jubileumi évkönyvben sok érdekes adat szerepel. Feltüntetett többek között a vidékről bejáró diákok összetételét is faluk szerint.

II. A osztály													
Osztályfőnök: Dr. Márkus Artúrné Miklósy Ilona													
A tanuló neve és vallása	Magaviselet	Rendszeret	Hittan	Magyar nyelv	Földrajz	Latin nyelv	Természettud.	Memória	Rajz	Testnevelés	Ének	Általános tanulmányi eredmény	Tandíj
Badin Róland ág. ev.	2	2	1	1	1	2	2	1	1	2	1	jó	80
Balázsovcics László r. k.	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	jó	40
Bartha Jenő r. k. i.	1	2	1	2	3	2	3	3	3	2	1	els.	100
Bergendi Tibor r. k.	1	3	1	2	3	2	2	3	3	2	1	els.	80
Bottló Zoltán r. k. i.	2	3	2	3	3	3	3	4	2	3	1	elt.	100
Bóka István r. k.	2	2	1	3	3	3	3	3	1	1	1	els.	100
Bólya József r. k.	2	3	1	3	3	3	3	3	3	2	1	els.	100
Cselka László r. k.	1	3	2	3	3	3	2	3	2	1	1	els.	80
Csermely Imre r. k.	2	2	2	1	2	1	2	2	2	2	1	jó	40
Csontos László r. k.	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	els.	80
Dékány Lajos r. k.	2	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1	els.	100
Erdélyi Károly r. k.	2	3	2	4	3	4	4	3	4	1	1	elt.	100
Formanek Emil r. k.	1	1	1	3	1	2	2	2	1	2	1	jó	40
Ivicsics Ferenc r. k.	1	2	1	3	3	3	1	2	1	1	1	els.	80
Kanyicska Tivadar r. k.	1	2	1	2	2	2	2	2	3	2	1	jó	m.
Kárpáti Rezső r. k.	1	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	jó	60
Kleman Ferenc r. k.	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	els.	100
Kovács Ferenc r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	kit.	m.

A tanuló neve és vallása	Magaviselet	Rendszeret	Hittan	Magyar nyelv	Földrajz	Latin nyelv	Térmészetrájj	Mennyiségtan	Rajz	Testnevelés	Ének	Általános tanulmányi eredmény	Tandíj
Krümmer Kálmán r. k.	1	2	2	3	3	3	3	1	1	1	1	els.	100
Markhot Gyula r. k.	2	3	1	3	3	3	3	3	3	2	1	els.	100
Miskovics Ferenc r. k.	1	2	1	2	1	2	2	2	2	2	1	jó	40
Munka Iván r. k.	2	2	2	2	2	2	2	2	3	1	1	jó	60
Nagy Tibor ref.	1	3	2	3	3	3	3	3	3	2	1	els.	100
Oczvirk Imre r. k.	2	2	1	1	2	1	3	1	2	2	1	jó	80
Panda Ferenc r. k.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	jó	40
Pataki József r. k.	1	2	1	1	3	3	2	2	3	1	1	els.	60
Pákozdi Imre r. k.	2	2	2	2	3	3	3	3	1	2	1	els.	80
Polyányi Péter r. k.	2	3	1	3	3	3	3	3	3	2	1	els.	100
Simon László r. k.	1	2	2	3	3	3	2	2	3	2	1	els.	100
Sudolsky Ferenc r. k.	1	3	1	3	3	3	3	3	2	1	1	els.	100
Sütti György r. k.	1	2	1	3	2	2	2	2	1	2	1	jó	60
Száraz Béla r. k.	1	3	2	3	3	2	3	2	3	2	1	els.	80
Szekeres János ref.	2	2	1	2	2	2	2	2	3	2	1	jó	80
Takács József r. k.	2	3	2	2	3	3	3	3	3	1	1	els.	100
Tóth László r. k.	1	1	1	2	2	1	3	2	2	2	1	jó	80
Truchly József r. k.	2	3	3	4	3	4	4	4	3	2	1	elt.	100
Vincze Elek r. k.	2	3	2	4	3	4	3	4	3	2	1	elt.	100
Virágh Ferenc r. k.	2	2	3	3	2	2	3	3	2	2	1	els.	100
Kimaradt: Bárány Gábor r. k., 1941. aug. 7., Hamar Lehel ref., 1941. szept. 1., Hazafi László r. k., 1941. okt. 29., Oberth Kálmán r.k. 1942. febr. 3.													

A) Vonattal és autóbusszal jártak be:

Alsójattó	4 diák	Bajcs	1 diák
Bagota	2 diák	Csúz	1 diák
Deáki	4 diák	Fűr	3 diák
Galánta	3 diák	Húl	2 diák
Kismánya	2 diák	Kisújfalu	3 diák
Komját	1 diák	Köbölkút	7 diák
Kürt	6 diák	Magyarsók	1 diák
Muzsla	6 diák	Nagymánya	1 diák
Nagysurány	19 diák	Nyitrakiskér	1 diák
Nyitrnagykér	12 diák	Ógyalla	16 diák
Óhaj	2 diák	Ondrohópuszta	1 diák
Párkány	1 diák	Perbete	9 diák
Pered	2 diák	Szelőce	1 diák
Szentmihályúr	1 diák	Tardoskedd	23 diák
Tornóc	10 diák	Tósnyárasd	3 diák
Tótmegyer	9 diák	Udvard	13 diák
Újlót	1 diák	Vajk	1 diák
Vágkirályfa	1 diák	Vágsellye	12 diák
Verebély	4 diák	Zsigárd	5 diák
Zsitvamártonfalva	1 diák		

B) Kerékpárral jártak be:

Komáromszemere	1 diák	Naszvad	4 diák
Udvard	1 diák		

C) Gyalog járt be:

Andód	2 diák
-------	--------

A vidékről bejárók összlétszáma abban a tanévben 203 volt.

A jubileumi évkönyvben minden osztályról egy oldalon kimutatták a diákok évi tanulmányi eredményeit, vallását és az általa fizetett évi tandíj összegét. Feltüntették az évben juttatott különféle ösztöndíjakat és adományokat is. Például:

A nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi minisztérium Csepiga István, Vávra Ferenc VI. osztályos tanulónak 200 pengős Horthy Miklós ösztöndíjat adományozott. A Nagysurányi Cukorgyár és Finomító Részvénytársaság 1500 Pengő adományából Kovács Ferenc II/A osztályos tanuló 50 Pengő adományban részesült stb.

Volt olyan osztály is, például a IV/C, amelynek összlétszámából, a 43 diákból 15 izraelita vallású volt. Ez akkor még nem jelentett semmiféle problémát.

A mi osztályunkba 38 fiú járt, ennek majdnem a fele vidékről bejáró diák volt. Az osztály tanulói ennek alapján két csoportra osztódtak, az újváriakra és a bejárókra. Érdekes, hogy szoros barátság városi és bejáró között alig alakult ki, ehhez talán az eltérő életkörülményeink is hozzájárultak. Mi falusiak már reggel ötkor keltünk, fél hétkor már a vonaton ültünk vagy álltunk. A városi fiúk még csak akkor ébredtek. Ők már délután kettőkor otthon voltak, mi két órával később. Ez ugyanakkor a tanulmányi eredményeinken nem mutatkozott meg, voltak jó és rossz tanulók mindkét csoportban. Legjobb barátaim a tósnyárasdi Tóth Laci, a perbetei Nagy Tibor, a kürti Kanyicska Tódor és a tótmegyeri Kleman Feri voltak, velük értettük meg a legjobban egymást. Természetesen a feleléskor sűgásban, a futballmeccseken, a tornaórákon és sokszor máskor nagyon jó barátaim voltak a többi osztálytársaim is. Általában igen erős osztályként értékelték az iskolában a II/A-t, kivéve dr. Gánóczy Mihály matematikatanár urat. Minket ő ugyan nem tanított, de ha bejött helyettesíteni, mindig elmondta, hogy harmincöt éves tanári pályafutása alatt ilyen hülye osztályhoz még nem volt szerencséje. De mi ezt nem vettük komolyan, mert ezt minden osztályban elmondta.

Gánóczy Mihály tanár úr az iskola elismert szaktekintélye volt, és közkedvelt a diákok és a tanárok között is. A diákok még dalt is költöttek róla, a levante kiképzésen, menetelés közben, ha dalolni kellett, gyakran felharsant az újvári utcán:

*„Az újvári gimnázium tetejében,
Miska bácsi fenn ül feketében,
Látod rózsám, látod, ő is engem gyászol,
El akarnak vágni matematikából.”*

Az iskola legnagyobb egyénisége azonban az igazgató úr volt. Ha úgy hozta a sors, hogy a diáknak valamiért hozzá kellett fordulnia, jó volt vigyázni megszólítására: elvárta ugyanis, hogy őt ne igazgató úrnak, hanem főtanácsos úrnak szólítsa a diák. Ellenkező esetben egy pofont is inkasszálhatott. A pofonokkal és kisebb veréssel abban az időben nem álltunk az iskolában szűkében. Erre mindjárt az első héten én is rájöttem. Latinból az első órákon tanultuk, hogy ebben a nyelvben a k betűt csak minimális esetben használják: összesen négy olyan szó van a latin nyelvben, ahol a k hangot k betűvel is írják, a Kézó Fábius és még három kifejezésben, máshol ezt a hangot is C betűvel kell írni. Első felelésemkor latin szöveget olvastatott velem Balázs

János tanár úr – én a tanultak alapján a Cicerót Kikerónak olvastam, és a helyreigazítás egy pofonnal történt. Híres embernek számított még Thain János rajztanár úr is. Ő az érsekújvári múzeum igazgatója is volt. A múzeum akkor a Főtér nyitrai úti kijáratának déli sarkán, az Arany Oroszlán szálloda és vendéglő emeletén volt. A tanár úr főleg a vidéki diákoktól kért és kapott sok értékes tárgyat, ami a múzeumba került. Sok mindenféle emléktárgy, emberi koponyacsont és egyéb került oda az akkor felszámolt újvári vásártéri temetőből is, majd a Szent Anna utca melletti Babka temetőből.

Nagy köztiszteletnek örvendett dr. Kálmán Béla tanár úr is. Ő a német és a magyar nyelvet tanította, jóllehet inkább francia szakos volt, a német nyelv a frontra behívott tanártársa helyett maradt rá. Áhítatos csend honolt az osztályban, ha sikerült őt rábírní arra, hogy németórán a szovjetunióbeli élményeiről beszéljen, ahol a finnugor nyelvészet terén végzett többször is kutatásokat.

15.6.1942 helyi gimnázium II / A osztály fényképe

Kiemelkedő tanáregyéniségeink mellett voltak olyanok is, akiket nemigen kedveltünk. Közéjük tartozott osztályfőnöknőnk férje, dr. Márkus Artúr matematika- és mértantan tanár is, akit nem szerettünk verekedős természete miatt. A hosszú fakörzővel sokszor megvert bennünket, gyakran minden ok nélkül is. A latint tanító Balázs Józsefet sem szerettük. Osztályunkba egy szlovák nemzetiségű fiú járt, a tótmegyeri Kleman Feri. Neki az első osztályban nehézségei voltak a magyar nyelvvel, de gyorsan és jól megtanult magyarul. Ebben mindnyájan segítettünk neki. Balázs tanár úr azonban a

kezdeti hibás kiejtéséért gyakran szekírozta, tótbozáknak csúfolta, amit az egész osztály elítélt.

Hittantanárunk dr. Vanek Imre tiszteletes úr volt. Ő reverendában járt, a vasárnapi szentmiséken való részvételt szigorúan megkövetelte. Nekünk, falusiaknak, minden vasárnap írásban kellett igazolást kérni otthon a plébános úrtól, hogy részt vettünk a szentmisén, és hétfőn az iskolában ezt bemutatni voltunk kötelesek. Nálunk, Köbölkúton, a szentmise végeztével több tucat úJVári diák sorakozott a sekrestyében az elkészített igazolással, amit Marcinka Imre plébános úr sorban aláírt. Problémát jelentett, hogy Köbölkúton minden harmadik vasárnapon nem volt mise, mert a plébános úr akkor a köbölkúti egyházközséghez tartozó Sárkányfalvára vagy Gyivára ment misézni. Így ha jó idő volt, a rövidebb erdei úton Sárkányfalvára mentünk misére, máskor felutaztunk vasárnap is ÚJVárba misére. Az úJVári főtemplomban minden tanévnyitó idején a Veni sancte, iskolaév végén pedig a Te Deum volt a hagyományos ünnepség része.

Azokban az években sok igen szomorú és vidám eseményt éltünk át. A legszomorúbb talán az volt, amikor majd minden héten, főleg 1943 tavaszán, valamelyik fiú fekete ruhában, sírva jött az iskolába. Értesítést kaptak otthon arról, hogy apjuk a keleti fronton, a Don-kanyarnál hősi halált halt, vagy eltűnt. Ilyenkor az egész osztály az első órán felállva együtt imádkozott diák-társával a hősi halált halt apjának emlékére, ami nagyon jólesett szegénynek, csak vajmi keveset segített rajta.

Sok vidám esemény is tarkította életünket. Egyik osztálytársamat, az úJVári Kárpáti Rudit gyakran molesztálta a tornatanár, hogy nem akar gyakorolni, félt a svédsekrénytől, nem szerette a gyűrűt. Akkor még alacsony, kövér fiú volt – később atlétatermetű kiváló orvos lett belőle. Azzal ijesztgették, hogy elhájasodik a szíve. Ezért, hogy a tanári kart a maga irányába hangolja, karácsonyra minden tanárunknak küldött karácsonyi üdvözetet, egy kis borítékba zárt képeslapot. Ha a levél tartalma nem haladta meg az öt üdvözlő szót, akkor kétfilléres bélyeget kellett ráragasztani. Ő azonban a borítékokat leragasztotta, így a posta nem tudta a szöveget ellenőrizni. Ezért minden levélre húszfilléres portóbélyeget ragasztott, amit a címzett tanárnak meg kellett fizetnie. Így ünnepek után minden óra azzal kezdődött, hogy amikor bejött a tanár, megállt az ajtóban, és az volt az első szava: Hol vagy Kárpáti, gyere ide, te hülye!

Első németóráinkon történt: tanárunk elmagyarázta, hogy ha a német szövegben a főnév ie-re végződik, azt hosszú í-nek ejtjük. A következő órán ki is próbálta új tudásunkat: felszólította a második padból Száraz Bélát, no, olvasd, fiam a szöveget: Marie schreibt Hausaufgabe – Mária írja a házi feladatot. Béla fel is olvasta, hogy Mári schreibt... A tanár úr mindjárt meg is kérdezte tőle, hogy hová valósi. Nyitranagykéri vagyok, mondja. Jó, rendben van, de ami Nyitranagykéren Mári, az itt most Mari, érted? Próbáld meg még egyszer. Sajnos, megint csak Mári maradt az első szó, és csak az utána következő pofon szerzett érvényt a helyes német kiejtésnek.

Abban az időben a diákok általában két ifjúsági szervezetben tevékenykedtek. Az egyik a Levente Egyesület, a másik a Cserkészszövetség volt. A Levente Egyesületben való részvétel – mint ifjúsági katonai előképzés – minden fiú számára kötelező volt. Kéthetente egy délelőtti leventekiképzés folyt. Ilyenkor az iskolából katonás sorokban kivonultuk a Három híd alatt a vasúttól északra fekvő városnegyed szélére, ahol egy mesterséges tó mellett sajátítottuk el a menetelés alapjait. Üres kézigránátokat dobáltunk, daloltunk, meneteltünk. A leventekiképzés valamennyi faluban kötelező volt, de mi az iskolában estünk át rajta. Néha elvittek moziba is bennünket: láttuk a Jud süss, a Lützov sasok és más, főleg német filmeket.

Ennél sokkal jobban szerettem a cserkészszövetséget, amelynek már kilencéves koromban tagja lettem, harmadikos elemistaként. A köbölkúti cserkészcsapatnak majd' negyven tagja volt, legtöbben közülük középiskolások. Parancsnokunk a rangidős Valent Lajos volt, akkor nyolcadikos gimnazista, helyettese Bircsák János, nála két évvel fiatalabb, ő is újvári gimnazista. Sajnos mindketten, mint magyar karpaszományos zászlósok, elesetek a háborúban. Bircsák János Dunaharaszti védelmében szenvedett hősi halált. A cserkészcsapat mindig a köbölkúti iskolaigazgató felügyelete alá tartozott. Volt cserkészruhámm, sárgásbarna ingem, hasonló színű rövid bársonynadrágom, barna kalapom, kulacsom, hátizsákom, cserkészbotom és lilomos cserkészjelvényem. Cserkészéletünk főleg természetjárásból, környezetvédelemből, a madarak és fák szeretetére nevelésből, nyomkeresésből, többnapos erdei táborozásokból, főzni-sütni tanulásból állott. Minden héten valakin valamilyen, akár a legcsekélyebb formában is segítenünk kellett. Nekem járt a Magyar cserkész hetilap, azt mindig nagyon vártam, szerettem olvasni. Apám a Függetlenség és a Magyar Futár című lapot járatta. Ez utóbbi később főleg a háborús események képes híradója lett, tele volt mindig a tengelyhatalmak győzelméről szóló írásokkal.

Egyszer a köbölkúti Somlyó hegyen táboroztunk, az egész cserkészcsapat. Délre halászlét terveztünk készíteni. Nyolcan lementünk a köbölkúti nagy kiterjedésű mocsaras tóhoz halat fogni. A tóban és főleg a rajta átvezető széles mély kanálisban könnyen lehetett fogni egy érdekes, majdnem teljesen csont nélküli haltípust, valami angolna-félét, melyet Köbölkúton egyszerűen csíknak neveztek. Problémát jelentett azonban a főzéshez szükséges víz beszerzése. Fent a hegyen nem volt, így a kilométernyire levő vasúti őrházból kellett hoznunk. A vízhozók azonban mindig megbotlottak, elesetek, kiöntötték a vizet. Így a csíkoknak egészen kozmás ízük lett, mire megfőttek. A táborozások alatt gyakran énekeltünk, daloltunk. Itt sokkal jobban éreztem magamat, mint a leventekiképzéseken.

Így teltek a hetek és hónapok az 1942/43-as tanévben, itthon még békében és nyugalomban, a szokásos diákproblémák mellett aránylag boldogan és gondtalanul.

14.11.1942 Köbölkúti „Szent László” cserkészek

Számtanórák helyett a futóárókban

A harmadik osztályban már nem volt olyan jó a tanulmányi előmenetel, mint korábban. Komoly nehézséget jelentett, hogy 1943 tavaszán megszüntette a MÁV a reggeli diákvonatot Párkányból Érsekújvárra, így a napi ingázásom, hazajárásom lehetetlenné vált a többi Párkány irányából utazó iskolással együtt. Édesanyám keresett és talált Újvárrban diákszállást egy Kőbölkútról odaszármazott családnál, Novákéknál, akik a Katona József utcában laktak. Novák nénit anyám leánykorából ismerte, és megbízott benne. Józszándékból, szeretetből nem is volt náluk hiány, csak az lett a baj, hogy nagyon sokan laktunk náluk – összesen hét kőbölkúti fiú. Az akkor nyolcadikos, érettségi előtt álló Bircsák János, a hatodikos Gedai Sándor, Hinora Ferenc, a kisebbik Szakállas Imre és én, a legkisebb. Így alapos tanulásra nemigen volt mód, csak a hétvégén, itthon.

Ráadásul Novák bácsi megbetegedett, feleségének és a csinos kislányuknak, Klárikának őszinte fájdalmára. Így anyám más szállást keresett. A gimnázium iskolaszolgájához, Katonáékhoz kerültem, akik a gimnázium hátsó kapuja melletti egyemeletes lakás földszintjén laktak. Az emeleten a főtanácsos igazgató úr lakott. Így igazán közel kerültem az iskolához, és jobb tanulási lehetőségeim is lettek. Akkor az egyre nagyobb városi élelmiszerhiány mellett az ilyen bennlakás azzal járt, hogy szüleimnek kéthetente élelmet kellett felhozniuk, lisztet, zsírt, túrót, vaját, mákot és még sok minden mást, annyi, hogy ez nemcsak nekem, hanem szinte az egész Katona családnak elég volt.

Fenn az emeleten az agglegény igazgató úr erős dohányos volt, szivarozott. Előfordult, hogy elfogyott a szívnivalója. Olyankor a nála este takarító Katona nénitől szokta megkérdezni, hogy fenn van-e még náluk a gyerek – mármint én –, és ha igen, elküldött a városba szivarért. Ez néha konfliktussal járt, mert akkor a gimnazistáknak este nyolc óra után nem volt szabad a városba kimenniük. Ha ilyenkor ismerős tanárral találkoztam, már emelte is pofonra a karját, ezért nekem gyorsan meg kellett magyaráznom, hogy engem az igazgató úr küldött szivarért.

Késő ősszel visszaállították a diákvonatot. Ez a kőbölkúti nyugdíjas volt iskolaigazgató, Stampai János úr közbenjárására történt, aki országosan ismert és főleg egyházi körökben befolyásos ember volt.

Falunkban már 1701-től működött állandó iskola. A tanítók közül sokan kitűntek, de országos hírnévű igazgató, tanító és kántor csak egy volt községünkben – Stampai János, aki 1884. december 7-én Léván született, és 96 évesen 1960. január 27-én halt meg, s a kőbölkúti temetőben nyugszik. 1891-től tevékenykedett Kőbölkúton, mint igazgató-tanító és kántor. 1895-ben megjelent a Katolikus Egyházi Énekek és Imák és Temetési Szertartások című könyve. Imakönyvének utolsó, 42. kiadása 1942-ben jelent meg. Ahol magyarok éltek a világon, az ő imakönyvét használták Európában, Amerikában és Ausztráliában is. Imakönyve több milliós példányban jelent meg. Ezért több

pápai kitüntetést kapott, az elsőt 1902-ben, az utolsót 1942-ben. Munkásságáért XIII. Leó pápa 1902. október 27-én, X. Piusz pápa pedig 1904. október 25-én küldött neki Kőbölkútra elismerést, s egyúttal 1902-ben megkapta a „Croce di benemerenzia” kitüntetést is.

Mi már akkor kinn a határban, Kismuzslától nem messze, a kismuzslai vasúti megállótól hatszáz méterre nyugatra, a Kőbölkút felé épített vasúti őrházban laktunk. Apám a kismuzslai állomáson teljesített szolgálatot, huszonnégy óránként váltották egymást a közvetlenül ott lakó Sárai Józsi bácsival. Apám feladata a közúti átjáró sorompójának kezelése volt, a vonatok előjelző- és jelzőberendezésének kezelése és az utasok számára a jegykiadás. Az állomás épülete a szolgálati helyiségből, váróteremből, kisebb kisegítő raktárhelyiségekből és a lakásegységből állott, szép oszlopos tornác volt előtte a sínek oldaláról. Magas, cseréppel fedett épület volt. Fél kilométernyire volt tőle a kismuzslai gazdasági major, uradalom, ahol akkor majd negyven család lakott. A major akkor a környező sok száz hektárnyi területtel egy Jozef Prokes nevű szlovák ember bérletében volt, aki havonta egyszer-kétszer utazott ide Szlovákiából. Nem tudott jól magyarul. Ha télen nem volt utas és a várótermet nem fűtötték, apámnál szokott üldögelni a szolgálati helyiségben. Sokat beszélgetni nem tudtak, mert apám alig tudott szlovákul.

A mi őrházunk a kőbölkúti-kismuzslai kataszter határán állt, háromszáz méterre a Párkány és Kőbölkút közötti országúttól. Az őrházhoz keskeny, füves földút vezetett. Házunk mellett istállóépület volt. Tehenet nem tartottunk, de mindig voltak kecskéink, és igen sok baromfink, kacsánk, libánk. Apámnak sok vasutas ismerőse volt. Az egyik mozdonyvezető, aki tehervonattal járt Budapest és Szene között, házunk előtt lelassította a vonatot, ledobta az üres kosarakat, visszafelé pedig vitte a tojást.

Szüleimnek a kőbölkúti határban három hektárnyi földje volt, de ez hat kisebb parcellában. A mi vidékünk nagyrészt még a Duna-menti síkság része, Kőbölkúttól a Duna Dunamocs felé alig tizenöt kilométernyire folyik. A falu fölött azonban keletre és nyugatra is már dombvidék kezdődik, ami Párkány fölött a Garamnál a Hegyfarokkal végződik. Ezt végig szőlők, gyümölcsösök, borpincék övezik szép, romantikus tájat alkotva. A nyugatra fekvő Somlyó hegyet összefüggő erdő borítja, nagyrészt akácos és tölgyes. A falutól északra, Szőgyén felé, egy kiterjedt, majdnem kétszáz hektáros náddal benőtt mocsaras tavakkal tarkított terület található, ahol a befagyott vízen a jégről majd százezer kéve nádat is aratnak évente.

Községünk már nagyon régi település. Amint azt a régészeti kutatások feltárták, a falu mai helyén i.e. 1200 évvel kelta település volt, ám i.e. a 6-7. században kiszorították őket erről a vidékről a kvádok. A környék történelme az időszámításunk utáni 96. évben gyorsul fel, amikor a római légiók átkeltek a Dunán, és első harcukat vívták itt a kvádokkal, akiket fokozatosan Közép-Szlovákia hegyvidékeire szorítottak vissza. A környéken a rómaiak több katonai erődítményt építettek. A mai Esztergom határában „Salva”, Párkány helyén „Anavum” volt ennek a helye, míg Kőbölkút határában kisebb katonai tábor, castrum állott.

A Római Birodalom bukása idején (i.u. 476-ban) itt nem volt állandó emberi település, mivel ezen a területen többször is átvonultak a hunok. A népvándorlás idején vidékünkre i.u. 530-550-ben avarok és szlávok érkeztek. A mai falu környékén két kora középkori település jött létre, a Párizsi patak jobb partján, a mai község helyén avar, míg bal partja fölött, a későbbi Várhely-puszta helyén, szláv település alakult ki. A szlávok inkább földműveléssel, a harcosabb avarok kereskedéssel, hadakozással foglalkoztak. Békében éltek egymással, eltanulták egymás mesteriségét. A kalandozó avarok azonban a frank királyságtól vereséget szenvedtek, így az Ipoly folyótól keletre szorultak vissza. Így Kőbölkút környéke i.u. 768-tól 814-ig a nagy Frank Birodalom területéhez tartozott. A falu jobb partján álló avar falu megsemmisült. Azonban a szláv település megmaradt, és a Nagymorva Birodalom fennállása idején, 830-906-ban, azon szláv területéhez tartozott, amelynek erődtítménye a mai Libád község helyén állott.

896-ban a vidéket a honfoglaló magyarok szállták meg. A libádi szláv várat Huba magyar vezér és törzse foglalta el. A szláv lakosság szétszóródott a környéken, hegemoniája megszűnt. A magyarok a 900-907-es években sorra elfoglalták a szláv várakat, de még sokáig, kalandozásaik korában, nem alakítottak ki tartós településeket. Azonban a 10. század végén, a 997-től uralkodó, majd 1001-ben megkoronázott I. István király elrendelte a magyarság tartós letelepedését, és az államalapítás során királyi székhelyét Esztergomban építtette fel. Az egész vidék a király birtokává vált, ehhez tartozott a mai Kőbölkút helyén álló „Kő kút” melletti település is.

A királyi levéltár adatai szerint ennek a településnek a 11. században megnőtt a jelentősége, mert rajta keresztül vezetett az akkor fontos kereskedelmi út, az ún. „Só-út” is. A „Kő kút” melletti településen királyi gazdasági major keletkezett, ahol a király szarvasmarha-tenyésztése összpontosult. 1030-ban ez a település már jelentős nagyságú volt. A magyar királyi udvar feljegyzéseiben a „Kő kút” melletti települést a 13. században, még a tatárjárás előtt, rövidített formában „Köbölkút”-ként említik.

A tatárjárás ezen a vidéken, ahol igyekezett az esztergomi királyi vár elfoglalására összpontosult, igen pusztító volt. Esztergomot azonban nem tudták bevenni, így a visszatérő IV. Béla király az újjáépítés során a környék falvait hamar felújíttatta.

A király a tatárok elleni harcban kitűnt vezéreknek és vitézeknek királyi birtokokat adományozott. A megajándékozottak között volt a Torda nemzetségbeli Péter is, aki a tatárok elleni vitézi magatartásáért több birtokkal együtt 1245-ben megkapta a „Kő kút melletti telepet”, Köbölkutat is. Mint a környék új földesura, az akkori szokásoknak megfelelően, nemzetségi nevéhez fölvette a „Köbölkúti” vezetéknévét.

Plébániahivatal Köbölkúton 1327-ben létesült, s 1332-ben önállósította magát, amikor elkészült a késő román stílusban épült köbölkúti új templom. A templom a temető közepében állt, tornya nem volt. Mellette fából épült harangláb állt. Ekkor itt a Hunt-Pázmány nemzetségbeli Iván volt a földesúr, aki ezt 1299-ben zálogba vette a Köbölkúti családtól, mert Köbölkúti Lászlót királyi alnádorrá nevezték ki, ezért elköltözött a királyi várba. 1355-ben a megöregedett László Jakab és János fiával visszatér a faluba, majd magas kort megérve hal meg. Köbölkúti Jakabot I. Lajos király 1355. szeptember 12-én királyi emberré nevezi ki, Köbölkúti György 1395-ben szintén királyi szolgálatban állt.

Köbölkút község ezután 142 évig, 1502-ig, újból a királyi udvar birtokát képezi. Az 1502-es évben a köbölkúti királyi birtok a Báthory-család tulajdonába került, amelynek a szomszédos faluban, Báthory-Keszin voltak törzsi birtokai. A mohácsi vészt (1526) követő évtizedekben, amikor a török támadások elérték a környéket is, a falu többször cserélt földesurat. 1533-ban Petri Lajos, 1541-ben az Istvánfy nemzetségbeli Anna, majd ennek fia Péter a földesúr. De 1549-ben újból visszakérül a község Báthory András tulajdonába, és a Báthoryaké marad egészen 1613-ig. Báthory 1549-ben kijavíttatta a köbölkúti templomot, mivel az a gyakori török betörések következtében erősen megrongálódott. A törökök 1543. augusztus 10-én elfoglalták Esztergomot és Párkányt (Kakathot).

Az esztergomi török szandzsák 1552. december 17-i defterében az Esztergomhoz tartozó helységek névsorában így jellemezte a környéket:

„Városok: Magyar Szőgyén 50 ház, Német Szőgyén 30 ház, Udvard 50 ház. Falvak: Vásárhely (Magyar Szőgyén mellett) 10 ház, Bucsú 15, Sárkán 10, Nagy Muzsla 14, Köbölkút 26, Bátorkeszi 60, Madár 22 ház stb. Összesen 216 falu, 2432 házzal, Bali csausz kezeihez adóban lefizetett 61.200 akcsát.”

A török támadás súlya az 1500-1556-os években nehezedett leginkább a falura. Míg az 1550. évi összeírás szerint Köbölkúton 87 porta volt, 1553-ban már csak 26, a többi a törököknek esett áldozatul. Az esztergomi hercegprímási feljegyzésekben Köbölkútról úgy emlékeznek meg 1560-ban, mint „devastata et depopulata” – elpusztítva és elnéptelenedve.

1609-ben a köbölkúti birtokot a párkányi nagyvezír beleegyezésével Keglevich István gróf vette bérbe, aki 1613-ban fia, Keglevich János tartós tulajdonává tette.

A 17. század második felében a törökök megszegették az osztrák császárral 1606-ban kötött békét, és kezdetét vette újabb terjeszkedésük. 1663. augusztus 8-án Ibrahim pasa hadsereget kezdett szervezni, amelyből ötvenezer katonát az érsekújvári vár bevételére küldött. Az akkori várkapitány, Forgách Ádám Párkány irányában rajtaütésszerű támadásokat intézett ellenük, hogy a török sereget még a vár elleni felvonulásuk előtt meggyöngítse. Forgách lovasságát az egész környék lakossága támogatta. A köbölkúti férfiak nagy része Forgách katonája volt. A túlerőtől szorítva azonban a magyar lovasság kénytelen volt visszahúzódni az újvári várba.

A török vezér, Achmed Küprüli, aki seregét Érsekújvár ellen vezette Köbölkúton ellátóközpontot létesített csapatai számára. Azon családokat, amelyekből a férfiak Forgách Ádám seregéhez csatlakoztak, elfogatta, majd Esztergomba, később Szerbiába hurcoltatta. Az érsekújvári vár ostroma 1663. augusztus 15-én kezdődött. A törököknek sikerült kiéheztetniük a védőket, így ezek kénytelenek voltak a várat 1663. szeptember 24-én feladni. Forgách a kapituláció során szabad elvonulást alkudott ki; 3000 embere elhagyta a várat, és Komárom felé vonult. Köztük voltak a köbölkútiak is, akik közül azonban soha senki nem került vissza falujába.

A török háborúk után, 1685-től a köbölkúti birtok Bottyán János tulajdonába kerül, aki Kisújfalu földesura volt. A lassan visszatérő lakosokból először a majorságokat, a Szedrespusztát és a Külső majort építtette fel, majd később, 1696-ban épült fel a „Belsőmajor”, a mai falu alapja.

A gyér számú lakosság kevésnek bizonyult a terjedelmes birtok megművelésére. Ezért Bottyán János kolonistákat hívott be, először szlovákokat, majd nagyobb számban németeket Sziléziából. A németek császári ösztönzésre azonban egyre több földet tulajdonítottak el a földesúrtól, s mivel ő nem akart ujjat húzni velük, inkább zálogba adta birtokát Pálffy grófnak. 1701-ben a falunak 255 lakosa volt. A plébános Szabó István 30 éves licentiátus volt. Egész telek után járt neki egy szapu gabona, a mérőből kapott egy kocsi szénát. Három fiókközsége volt. Az iskola rektora Varga István volt, aki házanként fél szapu gabonát kapott, egy hold földdel bírt, és 6 kocsi fát kapott. A dézsmát a gabonából az érsek, a borból az esztergomi káptalan kapta, a szedecima a plébánosé volt.

II. József császár uralkodása alatt (1780-1790) a jobbágyság eltörlése után a földbirtok egy részét a falusi iparosok és polgárok megvásárolták. A földesúr, hogy munkásokat nyerjen, házhelyeket osztott ki a faluban. Aki házat épített, három évig nem fizetett sem adót, sem tizedet. A szegényebb

lakosok a templom fölötti dombon, a tehetősebbek pedig a későbbi község-háza és a templom közötti területen építették fel az első összefüggő házsort. Ezzel szemben a Pálffyak nagy kiterjedésű kertje terült el, és csak később lett felparcellázva. 1831-ben kolera pusztított itt is, de a 141 beteg közül csak 11 halt meg.

Az 1848/49-es szabadságharc idején véres ütközet zajlott le a Párizsi major környékén, amikor az 1849. áprilisi 24-i kéméndi csata után a menekülő császári hadak itt kísérelték meg feltartóztatni a Klapka, Görgei és Damjanich vezette, őket üldöző magyar sereget. A megvert osztrákoknak nem maradt idejük a falu kifosztására. A község fejlődése szempontjából nagy jelentősége volt az 1850-ben átadott Bécs-Pozsony-Budapest vasútvonalnak. Pálffy közbenjárására 1858-ban vasútállomás épült Kőbölkúton, ahol naponta két vonat is megállt. 1872-ben a falunak 300 háza és 1900 lakosa volt. A 19. század végén a lakosság 3 százaléka szlováknak, 7 százaléka németnek, 90 százaléka pedig magyarnak vallotta magát.

Ennyit falunk történetéből, ahol én diákéveimet éltem.

Szerettem határunkba és szőlőnkbe járni, mert ott sokféle gyümölcs és szőlőfajta termett. Apám nagyon szeretett gyümölcsfákat szemezni, oltani. Tizenkét éves koromtól rendszeresen segítettem anyámnak a kapálásban. Annyi föld ugyanis, mint amennyi nekünk volt, több bajjal járt, mint haszonnal. Lovakat nem lehetett rajta tartani, mert azok megették volna róla az egész termést. Így fuvarossal végeztettük el a fogatos munkákat, a szántást, a vetést és a szállítást. Ezért nem pénzzel, hanem kézi munkával kellett megfizetnünk – kapálás az ő földjein. Így mi Vass Lőrinc bácsival dolgoztunk egybe, akinek fiaival, főleg a velem egyidős Gézával jó barátok voltunk.

Ha beérett a gabonánk, apám kézzel learatta, anyám felkötötte, én pedig egy két méter széles gereblyével összegereblyéztem az elmaradt kalászatokat. Májustól szeptemberig faluhelyen akkor nemigen volt divat hétköznapi a gyerekcipő, általában mezítláb jártunk. Ha leütöttük valamelyik lábujjunkon a bütyköt, és vérezett, egy kis homokot szórtunk rá, hogy megszűnjön a vérzés. Ettől soha semmi bajunk nem volt, tetanuszról meg egyebekről nem is hallottunk, s a faluban csak az orvosnak volt lázmérője.

A gabonát, mikor már Kismuzsla mellett laktunk, behordattuk a majorba, ahol ezt vasárnap kicsépezték. A majorba ugyanis minden nyáron járt egy harminc fős aratócsoport Kárpátaljáról. Ezeket Prokes úr szerezte, több éves szerződést kötött velük. Ruszinok voltak, de a legtöbben jól beszéltek magyarul is. Vasil bácsi, a vezetőjük, jó barátságban volt velünk. Ha apám nem volt szolgálatban, este kijárt hozzánk bort inni. A cséplés két-három óráig tartott, a munkáért két-három kosár barackot kértek, amit még aznap az asszonyok be is főztek, és a kijáró gabonajárandóságukkal együtt vitték haza a nyár végén Kárpátaljára. A ruszinok munkájával a majorban mindenki meg volt elégedve, és ők is mindig megtalálták számításukat.

Mindig eseményszámba ment, ha meglátogatott bennünket a faluból a nagyanyám. Sajnos, nagyszüleim közül akkor már csak az anyai nagyanyám

élt. Anyám – született Nagy Ágnes – apja, Nagy János kétéves koromban meghalt, anyja, Barta Borbála volt az, akit nagyszüleim közül jól ismertem. Apám, Kovács Ferenc, szülei már nem éltek. Nagypám negyvenéves korában járványban meghalt, apai nagyanyám, Hógenbuch Ilona pedig ötéves koromban került ki a temetőbe. Sajnos, testvéreim nem voltak, bár szüleim negyedik gyermekeként születtem. Idősebb testvérkéim, a két Ferike és Ilonka, mindjárt születésük után meghaltak.

Apámnak két testvére volt, közülük a fiatalabb, József az I. világháborúban hadifogságban meghalt. Apám bátyja, István Köbölkúton élt cipészként két lányával és fiával, unokatestvéreimmel. Közülük a nálam néhány évvel idősebb Bélával voltam jó barátságban. Anyámnak három leánytestvére volt. A legidősebb, Erzsébet néném Bátorkeszire ment férjhez, egy fia és három lánya született, Magdi, Gizella, Maca és József. Velük is igen jó rokoni kapcsolatunk volt. Nagyanyám mindig hozott nekem valamit, ha mást nem, egy kis kockacukrot vagy sült úritököt. Többre nem tellett neki, mert már régen özvegyasszony volt, akinek velem együtt tíz unokája volt.

Mivel apám vasutas volt, szabadjegyem volt. Ezt én majdnem korlátlanul ki is használtam. Főleg nyáron, ha nem volt otthon munka, vonattal többször felutaztam a 92 kilométerre levő Budapestre. Ott jól ismertem a legtöbb üzletet, ahol sok szép bélyeget vásároltam. Tízéves koromban lettem szenvedélyes bélyeggyűjtő. Mivel bemenni a faluba, Köbölkútra, nem mindig volt kedvem, gyakran eljártam biciklivel Esztergomba fürödni. Külön élvezet volt átkarikázni a Dunán a szép Mária Valéria hídon.

1943 nyarán elszegődtem egy hónapra a vasúthoz gyomirtónak. A vasutasok gyerekeit felvették kézzel gyomot irtani a vasúti sínek közül, kint a vasútvonalon, a határban. Egy gyereknek naponta négy vasúti sín hosszúságú részt kellett a gyomtól megtisztítani. Ehhez kaptunk egy kis kapát és egy lapos végű vasrudacskát. Huszonöt fillér órabért kaptunk, egy felügyelő vigyázott ránk, a kürti Popellár bácsi. Ha vonat közeledett, sípolt, kirendelt a vágányok közül. Egy délután nagy hőség közepette hirtelen jeges zápor keletkezett, s nem volt hová elbújni előle. Jól átfáztam, megbetegedtem, tüdőgyulladást kaptam. Budapesten a Podmanicky utcai MÁV kórházban vizsgáltak ki, de nem fogtak ott, csak gyógyszert kaptam.

A negyedik évfolyamtól, 1943. szeptember elsejétől, új osztályfőnökünk lett dr. Kálmán Béla tanár úr személyében. Ennek nagyon örültünk, mert igen kedves ember volt, szinte atyaián bánt velünk. Gyakran folytattunk vele vitákat az akkor már egyre jobban közeledő háborúról, ennek kilátásairól, a frontvonalak alakulásáról.

1944. március 19-én reggel fél hatkor a kismuzslai állomásra mentem a vonatra, ahol akkor apám volt szolgálatban. Már ott volt a másik váltás, Sárai Józsi bácsi is. Apám azonban hazaküldött, mondván, hogy aznap nem jön semmilyen személyvonat, mivel a német hadsereg megszállja Magyarországot. Olyan utasítást kapott, hogy a jelzőket használaton kívül kell helyezni, mivel rengeteg vonat fog aznap érkezni Szenc irányából, melyek egymás után látástávolságra fognak közlekedni. S valóban, aznap 124 vonatot szá-

moltak meg. Az alacsony vagonokon rengeteg tank, páncélkocsi és ágyú volt, mellettük sok katona. Egy vonat megállt az őrházunk előtt, vagy huszonöt katona szállt róla és bejött hozzánk vizet kérni. A szép fekete göndör szőrű kutyánk rájuk rontott, ezért agyon akarták löni, ám szerencsére a kutya az utolsó pillanatban elbújt a farakások alá. Én nagyon szerettem a kutyánkat, mert távol tartotta házunktól a patkányokat, görényeket, menyéteket. Egyszer felzavart egy menyétkét a magas akácfára – két napig ült alatta, addig, amíg a menyét az éhségtől le nem esett, és el nem kaphatta.

Két nap múlva újból megindult a vonatközlekedés. A gimnázium udvarán futóárkokat kellett ásunk, mert várható volt a város bombázása, és ha ez bekövetkezik, a diákoknak ott kell majd menedéket keresniük, mert az iskola alatti pincék nem lesznek elégségesek. Ezért a tornaórákon, levele kiképzés alatt árkokat ástunk, 160-180 cm mélyen, cikcakkban, több helyen lépcsőket is faragtunk hozzá, hogy ki is lehessen belőlük járni.

Az egyik osztályfőnöki órán dr. Kálmán tanár úr elmondta, hogy előző napon, április 19-én az oroszok elfoglalták Kisinyovot és Odesszát, s ezzel kétfelé szakították a keleti fronton harcoló tengelycsapatokat és a németek frontvonalát, így a front északi és déli része között az összeköttetés csak a Kárpát-medencén, Magyarországon keresztül lehetséges. Ez az ország intenzív bombázását fogja eredményezni, a légitámadásokat és a rengeteg pusztulást, szenvedést.

Ez nem is sokáig váratott magára. Egy szerdai napon, fél tíz óra tájban megszólaltak a szirénák a városháza, a lengyár és a vasútállomás fölött. Légiriadó! Félbeszakadt a számtanóra Berend tanár úrral, amikor éppen a diszkontszámítást tanultuk. Irány a futóárk! Ez az első légiriadó majdnem két óra hosszat tartott, utána már nem folytatódott a tanítás. A légiriadók ettől kezdve csaknem minden nap megismétlődtek. Így mi, bejáró diákok, amikor a szirénák megszólaltak, már nem mentünk az udvarba a futóárkba, hanem rohantunk ki a két Nyitra közti szigetre, át a vasúti híd alatt a sziget északi részére, és onnan lestük, hogy mi lesz, illetve futballoztunk, játszottunk. Érsekújvár fölött ugyanis a Nyitra két ágra oszlik – az Öreg Nyitra vize folyik a régi, keleti mederben, míg ettől nyugatra háromszáz méterre mesterségesen kiépítettek egy új medret, amely a malmot hajtotta, s a kórház mellett vezették vissza a régi ágba. A Nyitra vize örölte a négyemeletes malomban a környék összes gabonáját, egyéb energia alig kellett hozzá. A malom mellett a vízkerekeknél vezetett át egy korláttal biztosított gyalogpadló a szigetre, ahová máskor is eljártunk.

A nyár közeledtével a légiriadók egyre gyakoribbá és rendszeresebbé váltak. Általában délelőtt fél tíz – tíz órakor kezdődtek, és két óra hosszat tartottak. Este tíztől éjfélig mindez megismétlődött. Apámmal a vasúti lakásunktól mintegy hatvan méterre az országúthoz vezető utacska mellett egy mély bunkert ástunk, ennek tetejét vasúti talpfákból alakítottuk ki, hosszú kijáratí folyosóval láttuk el. Apám azt mondta, hogy ha ő nincsen itthon, akkor légiriadó esetén menjünk ki a bunkerbe, mert lehet, hogy a vasutat vagy éppen az akkor arra haladó vonatot fogják bombázni. A szirénákat nálunk a

Dunántúlról, Nyergesújfaluról és Lábatlanról tisztán lehetett hallani. Az őrházban sem villanyunk, sem rádiónk nem volt. Rádiót néha a faluban, Köbölkúton hallgattam barátomnál, Barusz Ernőéknél. Vele az alapiskolába jártam egy osztályba, évekig egymás mellett is ültünk. Újvárbán viszont ő a Szent Imre polgáriba járt. Gyermekkori barátságunk azonban megmaradt. Ernő édesapja biztosítóügynök volt, aki a rádióval Londont is hallgatta. Ilyenkor minket a szobából mindig kiküldött. Amikor egyszer hozzájuk mentem, a rádiójuk nem volt sehol. A faluban ugyanis összeszedték a rádiókat.

A késő esti légiriadók egyre félelmetesebbek lettek. Ha tiszta volt az idő, délkeleti irányból az éjszakában sárgán ragyogott az égbolt – Budapestet bombázták. A magasban apró villanások látszottak, a légvédelmi ágyúk lövedékeinek robbanásai. Budapest bombázása ötven kilométeres távolságból is észlelhető volt.

Légitámadás érte a tőlünk délnyugatra fekvő Almásfüzitőt is, a Duna másik partján. Felgyújtották az olajfinomítót és a tárolókat. Mivel délnyugati szél fújt, s az olajfinomító három napig égett, a szél fölénk hozta a hatalmas füstfelhőt. A gimnáziumban pedig folyt a tanítás, ahogyan lehetett. Ha esős, borús volt az idő, akkor a légiriadó elmaradt. Az 1944-es év nagyon csapadékos volt, évek óta nem volt olyan jó termés a határban, mint akkor. A gyakori esőt az emberek annak tulajdonították, hogy szinte minden nap tömegével repültek 7-8 ezer méter magasságban az ország felett a hatalmas amerikai négymotoros Liberátor típusú bombázók, és a magasban maguk után összefüggő fehér kondenzcsíkot húztak. Lehet, hogy ennek is volt az időjáráshoz valami köze, lehet, hogy nem.

Június közepén be kellett iratkozni az ötödik osztályban kezdődő szabadon választható további idegen nyelvre, az olaszra vagy a szlovákra. Mi, diák fejvel arra gondoltunk, hogy könnyebb lesz tanulni az olaszt, mint a szlovákot, mert az hasonlít a latinhoz, amit már négy éve nyögünk. A szlovák nyelvre úgyse lesz szükségünk, hisz azt csak a Hitler kegyelméből ideiglenesen létező kis szomszéd államban beszélik. Erre bejött az osztályfőnök úr, jól lemarházott bennünket, és az egész osztályt beíratta a szlovák nyelvre. Egy év kellett hozzá, hogy rájöjjünk, mennyire igaza volt.

Nyáron a diákokat beosztották tűzvédelmi megfigyelőnek. Ez főleg aratás előtt és alatt volt jelentős, mert az angol repülőkből gyújtólapokat szórta le a gabonaföldekre, és amikor kisütött a nap, ezek kigyulladtak, és leégették a termést. Én a Szedres-dűlő dombján egy bunker tetején üldögéltem egy álló napon át. Szaller Lalival, de aznap szerencsére nem repült arra semmiféle idegen repülőgép.

Otthon és mindenhol szigorú elsötétítési rendelet volt érvényben. Minden ablakot liláskék papírral kellett belülről betakarni, este és éjjel kifelé világítani szigorúan tilos volt.

Falunkból, de Újvárból is, összeszedték a zsidókat. Köbölkúton több zsidó család is volt, általában kereskedők voltak, különféle üzleteik voltak, közepesen jól éltek. A Wiesenbergek családnak vegyeskereskedése, Engelének, Waldmanének vaskereskedésük, Wolnernek fatelepe, Galamboséknak fű-

szerkereskedésük volt. Volt egy fogorvos is közöttük, dr. Obláth Imre, akinek igen csinos felesége és két szép lánya volt. Én Galambos Sanyival voltam jó barátságban, ő velem egyidős fiú volt. Újvárbán a gimnáziummal szemben áll egy kis papírbolt, a Grünwaldké. Idős bácsi és néni árusított benne mindenféle tanszert, amire szükségünk volt. Szerettük ezt a kis üzletet, mert közelsége miatt még az órák közti szünetben is be tudtunk itt vásárolni. Amikor megtudták, hogy elviszik őket, két napig minden gimnazistát, aki addig hozzájuk járt vásárolni, ingyen kiszolgáltak mindennel, amit kértünk.

A nyár végén Köbölkúton hajtottak keresztül több száz zsidót csendőrök, Váctól jöttek erre gyalog. Én a falu alsó végén, az Újsoron találkoztam velük. Mindegyikük mellén hatágú sárgacsillag volt. A férfiak, asszonyok és gyerekek, kicsinyek és nagyok szótlanul, elcsigázottan, láthatóan éhesen és szomjasan mentek az út közepén a szemerkélő esőben. Ha valaki kiment hozzájuk az utcára, azt a csendőrök bezavarták. Az emberek borzadva nézték, hogy mi lesz ezekkel a szerencsétlen emberekkel. Az iskolából is eltűnt az összes izraelita vallású diáktársunk.

A környéken már gyakran bombáztak különféle célpontokat. Többször támadták a szobi Ipoly-hidat, egyszer meg is rongálták, de gyorsan megjavították. Sokkal több pusztítást végeztek magában a faluban. Az Ipoly hídját azért támadták, mert a trianoni szerződés megkötésekor a határkijelölésnél úgy tüntették fel, hogy az Ipoly hajózható folyó, és így határképzésre alkalmas. Így a folyó hídjának is nagy jelentőséget tulajdonítottak. A Garam kövesdi hídját, amely sokkal hosszabb volt, nem bombázták. A Duna hídját Párkány és Esztergom között egyszer sem találták el. Ennek középső ívén, fenn a tetején, légvédelmi ágyútornyot szereltek fel. Nem volt irigylésre méltó az a katona, akit oda vezényeltek fel, huszonöt méterrel a víz fölé minden lehetséges fedezék nélkül.

Augusztus végén szüleimmal a házunktól két kilométerre levő Harasztosi földünkön burgonyát szedtünk, amikor észak felől erős motorbúgással egészen alacsonyan egy hatalmas amerikai bombázó közeledett felénk. Lehasaltunk a krumpliföld barázdáiba. A gép elszállt fölöttünk, éppen a házunk irányába. Néhány pillanat múlva pedig óriási robbanást hallottunk. Apám szerint lebombázták házunkat a vasúttal együtt. Rohantunk haza, ám szerencsére nem ott csapódtak be a bombák – összesen kettő –, hanem egy kilométerrel odább, a határban, a Rajcsányi tanya mellett. Elmentünk megnézni a hatását. Két akkora bombatölcsér keletkezett, hogy házunk egyikbe is, a másikba is belefért volna.

Ítéletnap a város fölött

A háborús helyzet alakulása annak ellenére éreztette hatását, hogy még több száz kilométerre volt tőlünk a front. 1944. augusztus 25-én Románia hadat üzent Németországnak. Várható volt, hogy a háború átkerül Magyarországra területére is. Nálunk ez a légitámadások fokozódásában mutatkozott meg. A román hadseregnek több száz német gyártmányú Messerschmidt vadászgépe volt, melyeket, ha falunk irányában repültek, a német repülőktől csak akkor lehetett megkülönböztetni, amikor támadásba lendültek. Úgy tűnt, hogy a vasúti forgalom megbénítására vetették be őket. Naponta érte légitámadás környékünkön az állomáson veszteglő vagy a nyílt pályán haladó vonatokat. A könnyű vadászgépek leginkább a gőzmozdonyok megrognálására törekedtek, és géppuskatűz alá vették a szerelvények utasait.

Szeptember elsején megkezdődött az iskola. Ötödik osztályos lettem. Várható volt azonban, hogy iskolánkat katonakórházzá alakítják át a közeli hetekben, és megszűnik benne a tanítás. Már akkor sok tanárunkat behívták katonának.

Másnap reggel késett Párkány felől a vonat. Mire Perbete elé érkeztünk volna, a szerelvény megállt a határban. Északi irányból, Csúz felől hat vadászgép repült felénk. Amilyen gyorsan csak lehetett, kiugráltunk a vonatból. Az egyik parcellán burgonyát szedtek, négyen vagy öten dolgoztak ott. A gépek olyan alacsonyan szálltak, hogy azt hittük, eldöntögetik az álló teli zsákokat. A kocsik körül pattogott minden, süvítettek a golyók. Én a vonat ellenkező oldalán ugrottam ki, még a töltés tetején, s lehasaltam a sínek mögé. Ablaküvegszilánkok potyogtak rám. Mellettem lapult Máté Pista, szintén ötödikes, de C osztályos tanuló, akinek egy üvegdarab elhasította a kezét. A mozdony sok találatot kapott, ömlött belőle a gőz. A repülők keresztben elszálltak a vonat fölött, és eltűntek Perbete irányában. Csak pusztulás és sírás maradt utánuk. A vasúti kocsi alá húzódott be egy fiatalasszony négy-öt éves kislányával. Az asszonyt hátlövés érte. Ott feküdt holtan, csupa vér volt. A kislány mellette visított, rángatta anyját, hogy keljen fel. Bár az ő keze is véres volt, de úgy láttam, hogy nem sebesült meg. Sem a mozdonyvezetőnek, sem a fűtőnek nem esett baja, mivel ők a szeneskocsi mögé bújtak. A mozdony azonban teljesen használhatatlan lett.

Érsekújvárt ugyanakkor még nem érte jelentős légitámadás. Azt beszélték, hogy Edvard Beneš, Csehszlovákia köztársasági elnöke Londonban elintézte, hogy Csehszlovákia területét az angolok és az amerikaiak ne bombázzák, hogy ne érje nagyobb károsodás. Csehszlovákiát elsőként rohanták le a németek, az ország nem Hitler szövetségese, hanem áldozata volt. Így Magyarországtól eltérően, Csehszlovákiának nem kellett félnie a nagyobb bombázásoktól, amit az addigi események igazoltak is. Ezért sem a lakosság, sem mi, diákok nem tulajdonítottunk nagy jelentőséget a légiriadónak.

Gyakran repültek át a város fölött nagyobb légikötelékek, de bombák sose hullottak.

1944. október 7-én is úgy kezdődött a nap, mint máskor. Reggel a vonattal baj nélkül, majdnem időben beértünk az állomásra és az iskolába is. Délelőtt légiriadó volt, de mire kivonultunk volna az iskolából, már le is fújták.

Éppen szünet lett volna a német óra után, amikor 12 óra 5 perckor újból légiveszélyt jeleztek. Gondoltuk, hogy ezután már úgysem lesz tanítás, így mi, bejárók elindultunk ki a szigetre, ahol a légiriadók alatt gyakran töltöttük az időt. A Szent Anna utcán keresztül siettünk a malom felé, ott át a fahídon, tovább a sziget déli részén, majd a vasúti híd alatt futottunk az északi oldalra, fel a zúgóhoz, a zsilipekhez, ahol a Nyitra két ágra szakadt, és a sziget csücskében jó futballpálya volt.

Fél kettőkor a szirénák az állomás fölött már légiriadót jeleztek, de szokás szerint ennek most sem tulajdonítottunk nagyobb jelentőséget. Nemsokára déli irányból megjelentek a bombázó légikötelékek, a négymotoros Liberátorok. 80-120 gép repülhetett át a város fölött. Nemsokára azonban megfordultak, és ellentétes irányból újra jöttek, de már sokkal alacsonyabban. Zúgásuk, morajlásuk igen erős, szinte rémületet keltő volt. A bombázók fölött sok apró vadászgép cikázott. Mivel szép napsütéses idő volt, csillogott a gépek törzse. Az első 20-25 gépből álló kötelékből azonban hirtelen csillogó, apró testecskék váltak el, és zuhantak lefelé. Tőlünk talán négy-ötszáz méterre értek földet. Hatalmas bombák voltak, óriási, fűlsüketítő robbanásokat hallottunk. A szörnyű robaj pedig csak egyre fokozódott. Nem sokkal utánuk további kötelék közeledett, ezek közül az első gépek újból az állomás környékére szórták bombáikat, a továbbiakról már beljebb, a városban hullottak a bombák.

Amikor mi az első pokoli erejű robbanást meghallottuk, és a többi bomba süvöltése majd a dobhártyánkat szaggatta szét, egy pillanat alatt felugrottunk, és rohantunk ész nélkül, ahogyan erőnkől tellett, ki a határba Udvard felé. Úgy tűnt, mintha az óriási robbanások légnyomása is repített volna előre. A perbeteli Nagy Tibivel futottunk együtt – szántások, tarlók, keskeny répaföldek váltakoztak a lábunk alatt, míg egy szélesebb kukoricásba értünk. Ott leroskadtunk az első sorokban. Majd kiszakadt a tüdőm, úgy ki voltam fulladva, amikor először vissza mertem nézni a pusztuló városra. Ott, mint a gejírek repültek a levegőbe a házak falai, a tetődarabok. Óriási lángnyelvek csaptak fel. Az állomás környékén az óriási füsttől és porfelhőtől nem látszott egyetlen épület sem. Hatalmas robbanások hallatszottak a város középső részéből is, valahonnan a Szent Anna utca, a Kispiac tér és a Nyitrai út irányából. Mi rövid pihenés után rohantunk tovább a Zsitva folyó felé, melyben alig volt víz, ezért átugrottuk egy keskenyebb helyen. Csak akkor merészkedtünk be az udvardi vasútállomásra, amikor a gépek már régen elszálltak. Ott is mindenki meg volt rémülve. Megkértem a forgalmistát, hogy telefonáljon a kismuzslai állomásra, ahol aznap Sárai Józsi bácsi teljesített szolgálatot, és üzenje meg szüleimnek, hogy élek, nem történt bajom. De apám már vagy három órája a telefonnál topogott kétség-

beesetten, és várta, milyen hír érkezik Újvárból, ahová én reggel iskolába mentem.

Este volt, amikor Perbetérői átjött egy rövid szerelvénnel, és hazajutottam. Az állomásokon Perbetén, Kürtön és Kisújfalun nagy tömeg ember várta a vonatot, kiabáltak, hogy nem láttuk-e fiukat, lányukat. Sokan jöttünk haza, mert a városból nagy számban sikerült kimenekülnünk. A város keleti részét akkor nem bombázták, és a gimnázium közvetlen környékére sem esett bomba. Az iskolák közül az állomással szembeni Kereskedelmi Középiskola kapott telitalálatot, s az épület keleti fele teljesen eltűnt a hatalmas két bombatölcsérben.

De ezt csak öt nap múlva láttam, amikor utoljára jártam Érsekújvárban abban az évben. Akkorra sikerült valahogyan felújítani a vonatközlekedést. Elmentem az iskolába, hogy összeszedjem és hazavigyem az ott levő dolgaimat: a tornaruhámat, cipőmet, rajzaimat, mert az iskolát ki kellett üríteni – katonakórházat rendeztek be benne.

A vasútállomásra szinte rá sem lehetett ismerni, úgy le volt rombolva. A vasútnak a város felé eső részén, a töltés oldalán, már néhány hónappal azelőtt futóárkokat ástak. A bombázás előtti hetekben és aznap is, több szerelvény állt az állomáson. Sok tízezer Krímről elhurcolt, munkaszolgálatra ítélt orosz szállításra erre. A légiriadóra ezek több ezren a futóárkokba menekültek. Javarészüket ott feküdt akkor is holtan, földdel betemetve. Az állomásépülettől a Széchenyi utcára vezető út jobb oldalán két négyemeletes lakóház állott – addig ezek voltak Újvár legmagasabb házai. Most mindkettőnek a felét szinte leborotválták a bombák. A velük szemben levő Kereskedelmi Középiskola fele is egészen eltűnt.

Ugyanakkor a Nyitrán átvezető mindkét vasúti híd teljesen épen maradt, ami a csodával volt határos, hiszen a bombázás nyilvánvaló célja a vasútállomás megsemmisítése volt. Érsekújvár ugyanis igen fontos vasúti csomópont volt a Budapest-Pozsonyi fővonalon, elágazással Nyitra, Léva és Komárom felé. A légítámadás elpusztította a Főtéren a patinás Arany Oroszlán szállót, vele együtt az emeletén levő múzeumot is. Teljesen lerombolta a Kisvásár teret és a Szabadság tér környékét is. Itt a kétemeletes bérház tetejére dobott fel a robbanás egy embert.

Érsekújvár városának a Városházán őrzött krónikája így írja le ezt az eseményt:

1944. október 7-én ellátogatott Újvárba a halál. A szovjet csapatok a Kárpátokon átkelve Románián keresztül benyomultak Magyarországra. Ennek egy része ekkor rendkívül véres küzdelmek színtere lett. Budapest sokat szenvedett az amerikai és angol légierők gyakori és súlyos légítámadásaitól. A szövetséges légierők bombázó kötelékei gyakran átrepültek Újvár fölött is. A légiriadók alkalmával azonban csak igen kevesen mentek az óvóhelyre, a dolgot egyáltalán nem vették komolyan, mivel a városban nem voltak fontos katonai célpontok.

Az emlékezetes napon délután szintén megszólaltak a szirénák. A város lakossága, mint máskor, most is teljes közönnyel fogadta a riadót. Délután $\frac{1}{4}$ háromkor azonban erős bombázó légikötelékek érkeztek a város fölé, s a gépek zúgását hirtelen valami eddig soha nem hallott, különös, ismeretlen zaj váltotta fel. A repülők ugyanis egyszerre alacsonyabbra ereszkedtek, és a város különböző részeire dobták le nagyméretű bombáikat. Rettenetes süvöltéssel óriási bombák hullottak Hatalmas súlyukkal átütötték a többemeletes épületek betonmennyezetét, a pinceboltokat, majd szörnyűséges erővel röpítették a levegőbe az egész épületet, a benne tartózkodókkal együtt. Mindenkin páni félelem vett erőt. A robbanások közelében tartózkodó emberek széttépett testrészei több száz méterre szóródtak szét. Az erős épületek kártyavárként dőltek össze, maguk alá temetve mindent és mindenkit. A még pár perccel előbb büszkén álló emeletes épületek romhalmazzá váltak. Ezekben az órákban füst, tűz, kén és portenger borította az egész várost. A város kegyetlen és embertelen bombázása három hullámban ismétlődött meg, és kb. délután három óráig tartott.

Végre csend lett. Az emberek kimerészkedtek rejtekhelyükről. Rendkívül szomorú és fájdalmas látvány tárult szemük elé: a házak százai romban heverték, az úttestek a törmeléktől és hatalmas gerendáktól teljesen el voltak torlaszolva. Lehetetlen volt eligazodni, az ember nem tudta, hogy tulajdonképpen hol is van. Volt olyan utcarész, amelyen a romhalmazok és bombatölcsérek miatt nem lehetett átmenni.

Mindenfelől jajgatás, sírás, halálhörgés vagy kétségbeesett segítségkérés hallatszott. Tervszerű mentési munkálatokról szó sem lehetett. Az emberek úgy szaladgáltak összevissza, mint az örültek. Sokan elhalt hozzátartozójukat siratták, az anyák hajukat tépve, kezüket tördelve, sikoltozva a bombázás előtt hazulról eltávozott vagy iskolába ment gyermekeiket keresték. Az utcákon szörnyen megcsonkított holttestek heverték A fák ágain véres emberi testrészek és belek lógtak. Mindenütt vér, piszok és törmelék.

Az emberek lassan magukhoz tértek A katonák végre hozzákezdtek a mentési munkálatokhoz. Sajnos, nem sok eredménnyel, mert ahol telitalálat volt, ott kivétel nélkül mindenki meghalt, aki csak annak helyszínén tartózkodott. Volt eset, hogy egy helyen nyolcvanán haltak meg. A megtalált és összeroncsolt hullákat teherautókon és kocsikon a nyitrai út melletti Szent József köztemetőbe szállították. Ott a szemlélő elé ugyancsak szívet tépő látvány tárult. Egymás után jöttek a hullaszállító kocsik: öregekkel, fiatalokkal és apró gyermekekkel. Sokan közülük rendkívül meg voltak csonkítva. Apák, anyák, testvérek mint az örültek keresgéltek hozzátartozóikat a hullák között.

A városnak abban a negyedében, ahol a bombák lehullottak, hatalmas tölcsérek keletkeztek, jelezvén a robbanások helyét. Ezek akkorák voltak, hogy bennük egy kocsni lovastul megfordulhatott volna, és olyan mélyek, hogy a talajvíz azonnal feltört bennük. Ám a vasútállomáson még borzalmasabb látvány tárult az ember szeme elé. Az állomás és minden pályatest egész területe szőnyegbombázást kapott, és így ott mindenki és minden elpusztult.

Az öreg, kétemeletes állomásépület és a többi vasúti objektum úgyszólván teljesen romokban hevert. A rendkívül nagy területen fekvő pályatestet a több száz bomba valósággal felszántotta. A sok-sok sín pár mind felszaggatva meredt az égnek. Mozdonyok, személy- és teherkocsik teljesen összetörve vagy felborulva heverték egymás hátán. A vagonroncsok tetején vagy alatta, itt is, ott is, szörnyen megcsonkított holttestek. Hogy milyen rettenetes ereje volt egy-egy bombának, azt a következő látvány is sejteti: az állomás épületének egyik megmaradt kétemeletes részének tetején egy tehervagon volt, amelyet a robbanás légnyomása dobott oda. Itt is sok volt a halott, mert a bombázás idején indulásra kész teli vonatok tartózkodtak az állomáson, köztük katonai szerelvények is. Az utasok közül sokan az állomás előtti nagy és mély futóárokba menekültek, és ott érte őket a halál. A rájuk omló föld nyomban be is temette őket.

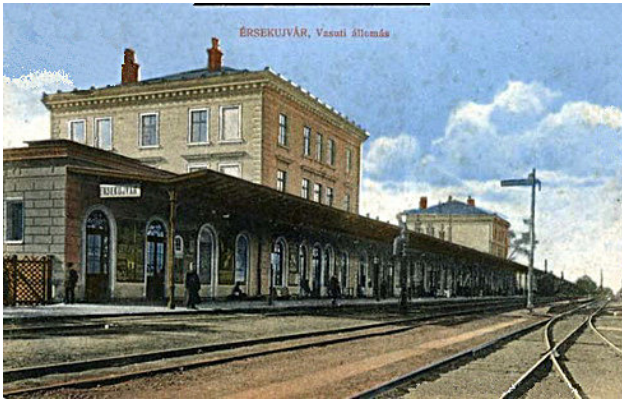
A bombázáskor elhaltak részére a városban nem volt elegendő koporsó sem, ezért sok halottat csak rögtönzött, gyalulatlan deszkaládákban temettek el. Mivel a depókban kevés volt a deszka, erre a célra a sportpálya deszka-kerítését is felhasználták.

A bombázáskor a város polgári halottainak száma, akiket hivatalosan is agnoszkálni lehetett – 372 volt. Több mint ezer utazó és átutazó katona az állomás bombázásakor halt meg. Nincsenek hivatalos számok a városban tartózkodó és meghalt német katonákról, mert őket külön temették el, vagy hazaszállították. Néhány óra alatt mintegy 2000 ember pusztult el Újvárbán. A borzalmat még az is tetézte, hogy több ezer ember hajlék nélkül maradt. Ezek ideiglenes elszállásolásáról a hatóságoknak gyorsan kellett intézkednie. Hevenyében tömegszállásokra szalmát hordtak össze. A városba katonai munkásszázadok érkeztek a romok eltakarítására és egyben a vasútvonal gyors helyreállítására. A beomlott és feltárt óvóhelyeken még három nap múlva is sok megfulladt ember holttestére bukkantak. Haláluk okát abból lehetett megállapítani, hogy testük ép volt, de a fulladás közepette véresre harapták kezüket és ajkukat.

A naponként többször megismétlődő légiriadók alkalmával az emberek ezrei most már a határba menekültek, és csak igen kevesen bújtak el a szilárd nyilvános óvóhelyeken. A lakosok közül igen sokan a közeli falvakba menekültek, és csak a legszükségesebb holmijukat vitték magukkal.

Az 1944. október 7-i bombázás alkalmával Érsekújvárra 250, 500 és 1000 kilós bombákat szórtak 5 ezer méter magasságból. Körülbelül 1300 bombát dobtak le. Az egyik fel nem robbant 500 kg-os bomba jelzése a következő volt: G. P. 1000 LB. AN 65. AI USA.

A légítámadás megsemmisítette a városházát, melynek romjai alatt 14 városi alkalmazott lelte halálát, kötelességteljesítés közben. A bombák áldozata lett az érseki palota is, a török pasa és II. Rákóczi Ferenc egykori székhelye. A városháza mögötti városnegyed romhalmaz volt. Megsemmisült sok középület, lakóház, kistemplom, híd, megsemmisült a gázgyár és a Nyitra folyó gátja is. 1944-ben a városnak 3394 lakóháza volt. Ebből 2023-at találat ért, a bombázás következtében 8800 ember fedél nélkül maradt.

Én Újvár első bombázása után 1944-ben csak egyszer jártam a városban. Az iskola megszűnt, és igen veszélyessé vált a vonattal való utazás is. Akkor már nemcsak a nagy szőnyegbombázások veszélye fenyegetett, hanem egyre gyakrabban repültek be kisebb vadászkötelékek és vadászbombázók a közeledő keleti frontról is. Így a legtöbbet otthon tartózkodtam, segítettem szüleimnek.

Néha bementem Kőbölkútra anyámnak só, cukrot és fűszert vásárolni. Az egyik napon a faluban a Fő utcán végig több helyen is őrtálló katonákat láttam. Magyar honvédruhában voltak, de bal karjukon széles nyilaskeresztes szalag volt. Október 16-a volt. Az ismerősöktől tudtuk meg, hogy az előző napon a nyilasok átvették Budapesten és az egész országban a hatalmat. A faluban a nyilas pártnak nem sok követője volt. Egyikük, Mészáros István, már nem volt otthon, mert állítólag felutazott Pestre, mivel talán nyilas miniszter lesz belőle. Mikor apámnak elmondtam ezt a hírt, csak nevetett rajta. Aznap délután csak késő este tudtam elindulni haza – a Fő utcán lapultam meg egyik iskolatársamnál, Vass Emiléknél –, mert Párkány felől öt-tíz percenként jöttek az orosz repülők, hármasával-ötösével. Nem bombáztak, de a vasútállomásról az ott felállított légvédelmi ágyúk folyamatosan lőtték őket. Sütött a nap, és a fényben a repülők körül száznál is több apró kis felhőcske keletkezett a gránátok robbanásaitól. E felhőcskék között szálltak a repülők, s csodálgattam, hogy egyetlenegy sem találtak el közülük.

Emiléknél éppen látogatóban volt falunk akkori magyar királyi főjegyzője, Polák István úr. A házigazdának, Vass Jani bácsinak elmesélte, hogyan járt mindjárt a nyilas hatalomátvétel másnapján. Ő Ebedről költözött családjával Kőbölkútra, azelőtt Ebeden volt főjegyző. Mint a község első embere a közmunkákat is ő intézte. Egyszer valamilyen díszkerítésre volt szükség. Ennek elkészítésére mind a három kovácsmester jelentkezett. Közülük az egyik kimondottan iszákos ember volt. Természetesen nem neki adta a munkát, amiért az megsértődött, és bosszút esküdött.

Most a nyilas hatalomátvétel után ez a tróger ember lett a Párkányi járás első számú nyilasvezére. Pista bácsi meg is ijedt, hogy most majd bosszút áll rajta, ami nem is váratott magára sokáig. Reggel, alighogy beért hivatalába, látta, hogy egy katonai személyautó áll meg a községháza előtt, abból kiugrott két nyilaskeresztes karszalagos, géppisztolyos katona és az

ebedi volt kovácsmester sötét kabátban, kezén széles nyilas karszalaggal, és már jöttek is befelé. Mondta is Pista bácsi, no most neked véged, ezek kinyírnak, csak az a kérdés, hogy itt mindjárt agyonlőnek-e, vagy kivisznek legalább a falu szélére. Amint beértek a községházára, berúgták az ajtót, és berontottak. A nyilasfőnök egyszerre csak megállt, megdöbbent, a keze nyilasköszöntésre előre lendült, és megszólalt: Bejártam már majd az egész járást, és ez az első hely, ahol a Nemzetvezető arcképét már fenn látom a falon! Éljen Szálas! Hátat fordítottak, elviharzottak. Én meg elképedve néztem hátra, hogy mi van a falon. Csak akkor vettem észre, hogy a kisbíró, Varga János kicserélte a kormányzó úr képét, és azt a hülye Szálasit akasztotta fel helyette a szegre! Az életemet mentette meg vele.

Néhány nap múlva, kora délután, újból óriási bombázás hangját hozta a szél Újvár felől. Ez október 24-én volt. A bombázók Újvár felől a vasút fölött szálltak el fölöttünk. Szüleimmel a háztól nem messze kiásott bunkerba bújtunk, majd egy óráig lestük, míg elment minden repülő. Ez után a bombázás után három napra teljesen leállt a vasúti közlekedés. Azt mondták, hogy eltalálták, lerombolták a Nyitra hídjait, ám később kiderült, hogy ez nem volt igaz.

Közeledik a front

1944 vége felé a keleti front már elérte a mi vidékünket is. November elején a front Bajától a Dunára támaszkodva a Duna-Tisza közén keresztül a Körös torkolatáig húzódott, és a Tisza mentén haladt tovább Csapig. A Duna-Tisza közén a 46. szovjet hadsereg megindította támadását a 6. német és a 3. magyar hadsereg ellen. Hamarosan elesett Kecskemét, és a szovjet előőrsök Budapest felé közeledtek. Az egész front mozgásba lendült, a Tisza vonalán támadó szovjet erők áttörték a német vonalakat, elesett Szolnok, Cegléd, Abony, a szovjet csapatok bevonultak a Bükk és a Mátra vidékeire. A Duna-Tisza köze a szovjet erők birtokába került, s a német-magyar védővonal a Hatvan-Miskolc-Sátoraljaújhely vonal irányába szorult vissza. A támadó két szovjet front – a 2. Ukrán Front Malinovszkij marsall vezetésével északról, a 3. Ukrán Front Tolbuhin marsall vezetésével délről – Budapest bekerítésére indult. A Budapest körüli gyűrű december közepe táján kezdett bezárulni. December 9-én a szovjet csapatok áttörték a német állásokat, és elfoglalták Vácot. Az előretörő szovjet csapatokat csak az Ipoly vonalánál sikerült megállítani. Délről Budapest bekerítésére a Balaton és a Duna közötti állásokból indult a nagy támadás, és karácsony előestéjén az orosz csapatok Buda déli elővárosaihoz értek. Budakeszi elfoglalása után ugyan Esztergom és Szentendre felé két út nyitva állt, de másnapra Esztergom elesett, és Zsámbéknál bezárult Budapest körül a szovjet hadsereg gyűrűje, s megkezdődött a város 51 napig tartó ostroma.

En azokban a hetekben otthon tartózkodtam anyámmal a vasúti házunkban. A vonatközlekedés még úgy-ahogy Párkányig érintetlen volt, Budapestről viszont már december hatodika óta nem jött semmilyen vonat sem. Karácsony előtt magyar alakulatok vonultak vonaton és teherautókon Párkány felé. A katonáknak szép fehér prémes bekecsük, meleg sapkájuk volt. Mondotta is apám, hogy ezek valamilyen elit csapatok lehetnek, akik majd megállítják az oroszokat. Másnap megtudtuk, hogy a részben ejtőernyősökből kialakított Szent László hadosztály érkezett ide, és az Ipoly-Garam között épít ki védelmi állásokat abból a célból, hogy Budapest felmentésére majd innen induljon ki egy nagy támadás.

Ádám-Éva napjának reggelén olyan hatalmas robbanást hallottunk Párkány felől, hogy azt hittük, kitörnek az ablakok. Akkor robbantották fel a szép Duna-hidat, amelyen annyiszor bicikliztem át Esztergomba. Apám vigasztalt, hogy ezen ne bánkódjak annyira, majd csak vége lesz a háborúnak, és akkor a hidat néhány hónapon belül újjáépítik. Különben is rossz emlékeink voltak a híddal kapcsolatosan. Még az első köztársaság idején apai nagyanyám egyszer átment Esztergomba a hídon, mert valamilyen hagyatéki ügyben találkozott ott távoli rokonainkkal. Délután visszajövet a híd közepén a kis táskájából kivette a zsebkendőjét, ám azzal együtt kirántotta az útlevelét is, melyet a szél nyomban a Dunába fújt. A csehszlovák határőrök nem akar-

ták útleveél nélkül az országba beengedni. Nagyanyám megpróbált visszamenni Esztergomba, ám ott meg a magyar határőrök nem voltak hajlandók vele foglalkozni. Végül este hazaengedték a cseh fináncok azzal, hogy öt korona pénzbüntetést kellett tíz napon belül fizetnie. De azért apám is nagyon sajnálta a hidat, anyám pedig meg is siratta.

Karácsony napján apám otthon volt anyámmal, én pedig bementem a faluba, Köbölkútra megnézni a házunkat, nem érte-e károsodás. Ezt a házat apám örökölte szüleitől. Szoba-konyhás, szerény épület volt egy zsákutcában. Különálló nyárikonyha, kamra tartozott hozzá, alatta betonpince volt, amit még apám épített. Az utcán, amit Sürkőnek hívtunk, egy mély kút volt előttünk, amelyben kiváló ivóvíz volt. Hosszú évek során a falu jelentős része ide járt vízért. Házunkban akkor bérlőként Kollár György bácsi lakott családjával. Gyuri bácsi Zsitvabesenyőről került a falunkba. A ház végén ők is építettek egy tágas bunkert, minden eshetőségre felkészülve. Házunkat azonban épségben találtam.

Ellátogattam rokonainkhoz is. Az egyik nagynénémnél, Margit néniéknél nagy volt az öröm. Unokatestvérem, Károly, éppen aznap jött haza az Ipolytól egy napi eltávozásra, ahol a különleges hadosztályban szolgált. Ő ejtőernyős volt, és nagyon jókor jött haza, mert a hozzájuk az első szobába betelepedett németek közül az egyik már szemtelenkedni kezdett a húgával. Amikor a németnek az orra alá tartotta az ejtőernyős géppisztolyát, az gyorsan elszellett onnan, többé nem is látták. Karcsi viszont elmondta, hogy mire ő innen visszamegy, a Szent László hadosztály már a Garamhoz húzódik vissza, és neki már a Nána fölötti Hegyfarkon kell jelentkeznie, a folyó innenső oldalán.

Útban hazafelé megnéztem keresztszüleimet is. Keresztapám, Mitlik Adolf, családjával közvetlenül a templom mellett lakott. Nyugdíjas vasutas volt, aki egy kevés földön gazdálkodott, teheneket tartottak. Emellett még a harangozói teendőket is ellátta. Igen elkeseredett hangulatban volt, mert ősszel elvitték a templomból a nagyharangot, és most már csak a 200 kilós ún. Herceg harang és a kis lélekharang maradt meg. Ahányszor felmegy a toronyba, mindig sírva jön vissza. Azt is fájlalta, ahogyan a katonák a haranggal bántak. Amikor az első világháborúban elvittek innen két harangot, azokat szépen leeresztették, virágokkal díszítették, és a falu több utcáján át vitték ki ökrös szekérrel a vasútállomásra, hogy mindenki elbúcsúzhasson tőlük. Most pedig egyszerűen kidobták a harangot a templomtorony ablakából, hogy minél jobban összetörjön, hogy ne kelljen vele cipekedni. El is törött három felé, amint a kőlapra leesett.

Amint ballagtam hazafelé, háromszor is fedezéket kellett keresnem, mert tízesével-húszasával jöttek kelet felől az orosz repülő, legtöbbjük a falu felé tartott, s szórták bombáikat, géppuskázták a házakat. Úgy láttam, hogy a templom tetejét is találat érthette, mert fekete füst szállt fel belőle.

Anyámék otthon már nagyon aggódtak értem. Lenn ültek a pincében a házunk alatt. A fél épület alá erős, boltíves pincét építettek valamikor. Szüleim minden értékesebb holmit levittek a pincébe. A bútort természetesen nem, de sok élelmet, ruhát, ágyneműt készítettek ide, számolva azzal, hogy esetleg több napig is itt kell majd tartózkodnunk.

Az oroszok rossz híre már régebben eljutott hozzánk is. Tudtuk, hogy ami jó és mozdítható, azt elviszik, tönkre teszik. Így amit csak lehetett, apám deszkaládákba rejtette, és a ház körül kisebb-nagyobb távolságra elásta mélyen a földbe. Volt ezekben búza, kukorica, sonka, bor, ruhák, könyvek és sok minden más. Nem is találtak meg egyet sem az oroszok, de kettőt kivágott a földből a robbanás, s csak a gödör maradt utána.

Mivel abban az évben sok széna termett, így két nagy szénakazlunk volt. Még a nyár végén meg akarta venni tőlünk egy esztergomi fuvaros, de mivel keveset kínált érte, apám nem adta oda neki. Most meg attól féltünk, hogy ha meggyullad, tüze áterjed a házunkra is.

A közeli majorban, Kismuzslán volt egy szeszgyár. Az uradalomban mindig sok cukorrépát termesztettek. Azt most már itt feldolgozták, nem kellett elszállítani. A cukorrépából pedig olyan szesz készült, amely ugyan rendkívül erős volt, de már messzire búzlott az erjedt répa szagától, így további finomításra szorult. 1944 decemberében a répatermés jelentős részét már kifőzték, de a durva szesz mind itt maradt két hatalmas tartályban, mert már nem tudták elszállítani. Így mindenki szabadon vihetett belőle. Én is fordultam egy vödörrel háromszor is a sárgás lötytyel, de nem tudtuk, mire lehet felhasználnunk.

Újév napján vendégeink voltak. Véletlenül betévedt hozzánk apám egyik vasutas barátja, akivel még Szolnokon volt előmunkás tanfolyamon. Volt vele az egyik köbökúti pályamester is, Hidasi úr. Ők már családjukkal egy vagonban elköltöztek nyugatabbra. Most Szenc mellett áll a vagonjuk a feleségükkel, gyerekükkel. A párkányi állomáson akartak valamit intézni, de az oroszok Garamkövesd felől ágyúval lőtték a vasútállomást. Egy fél tucat húskonzervet hagytak nálunk, ami a későbbi napokban igen jól jött. Egy kis kézi járgánnyal mentek tovább Újvár felé.

A II. világháború történetében Konyev marsall így ír ezen napok eseményeiről:

1945. január 6-án, reggel három órakor kezdődött a Garam alsó folyásánál a 3. Ukrán Front támadása. A Garam nyugati partján kiépített magyar és német állásokra egyszerre indult támadásba a 6. páncélos gárdahadsereg 5. páncélos és 9. gépesített hadteste, valamint a 7. gárdahadsereg 25. lövész-hadteste. Akkor már Párkány felett, Nána és Garamkövesd között volt a szovjet hadseregnek a Garam nyugati partján négy kilométer széles hídfő-állása. A tankok innen indultak támadásra. A támadás váratlanul jött, így január 6-án hajnalban sikerült áttörni a sebtében kiépített védővonalat, a 6. páncélos gárdahadsereg kihasználta a kezdeti előnyöket, és gyors ütemben haladt nyugat felé, a Duna északi partja és a Párkány-Érsekújvári vasútvonal között.

A német hadvezetés annak érdekében, hogy megállítsa a szovjet előretörést, tartalékok felhasználásával igyekezett új védelmi vonalat kiépíteni. Bátorkeszi körül alakultak ki súlyos harcok a támadó 5. páncélos gárdahadtest és a védekező német egységek között. Bátorkeszinek jelentős helyzete volt a Komárom irányába tervezett előrenyomulás biztosítására. A páncélos-csata itt öt órán át tartott, és a németek visszavonulásával végződött. A németek vesztesége az oroszok felmérése szerint 21 tank, 5 ágyú volt. Hasz-

nálható állapotban elfogtak 6 Tigris típusú német tankot, 48 egyéb tankot, 2 páncélozott csapatszallítót, 6 ágyút, 13 teherautót és fogságba ejtettek 210 német tisztet és katonát.

A 9. gépesített gárdahadtest a nap közepén nehéz harcba keveredett a német páncélos és gyalogsági erőkkel a támadás másik legfontosabb irányában, Köbölkúton. Másnapra a védelem szétforgácsolódott, és a támadó brigádok tovább folytatták támadásukat nyugat felé. Köbölkúton különösen nehéz harcot folytattak a 9. gépesített gárdahadtestből a 46. páncélos brigád tankistái Michna ezredes vezetésével. A brigád már éjjel betört a faluba, és gyors akciókkal fokozatosan felszámolta a védekezők állásait. Az élen az I. számú tankzászlóalj haladt Jakuskin kapitány vezényletével, aki elsőként jutott át Köbölkúton. A németek tankokkal indítottak ellentámadást. Jakuskin tankistái 13 német tankot gyújtottak fel, és csak két saját tankot vesztek. A parancsnok a további napokban is jelentős sikereket ért el, majd Köbölkút mellett súlyosan megsebesült. A Köbölkútért folyó harcokban tanúsított hősiességéért Ivan Ignatievics Jakuskint 1945. május 15-én a Szovjetunió Hőse kitüntetéssel jutalmazták.

Közösen a 6. páncélos gárdahadsereggel a 25. lövészhadtest is súlyos harcokat folytatott Szafiulin tábornok vezetésével. A védelem áttörését tűzér-ségi előkészület nélkül, éjjel indították meg. A védelem első lövészárkaival a támadó szovjet 409. lövészadosztály 667. lövészezredének 2. zászlóalja találkozott, és erős gépfegyvertűzbe került, ami a támadás megállításával fenyegetett. Az egyik gépfegyverhez legközelebb Lebegyev alhadnagy szakasza került. A sötétben a szakaszparancsnok a géppuskához kúszott és azt kézigránáttal elnémította. Amikor azonban a szakasz támadásba lendült, a géppuskatűz felújult, és a szakaszparancsnok hősi halált halt. A támadásban tanúsított hősi magatartásáért 1945. április 28-án in memoriam a Szovjetunió Hőse kitüntetésben részesült.

A támadás első napján a támadásban részt vevő szovjet alakulatok jelentős sikereket értek el. A német-magyar védelmi vonalat 15 kilométer szélességben átszakították, és 23 kilométer mélységbe előre nyomultak a páncélosalakulatok.

A támadás sikere folytatódott január 7-én is, annak ellenére, hogy a német ellentámadások is megerősödtek, főleg a szovjet 6. páncélos hadsereg ékeinek fedetlen oldalai ellen. A nap végére a 9. gépesített szovjet páncélos gárdahadtestet Érsekújvár szélén, a kendergyár előtt megállították. Az 5. páncélos gárdahadtest azonban megközelítette Komáromot, de a városba nem sikerült betörnie, mert a Kis-Dunán a hidakat előttük a levegőbe röpítették, így a folyón a tankon nem tudtak átkelni. A Kis-Dunán túl a németek erős ellenállást tanúsítottak. Komárom keleti városrészéből intenzíven lőtték a szovjet alakulatokat a német tankok és a tüzérség is.

Mivel a 2. Ukrán Front ezen sikeres támadásával a szovjet hadsereg gyorsan haladt a Duna északi partja mellett nyugat felé, a németek hadosztályai, amelyek a Dunától délre, Komárom és Esztergom között támadtak, és a bekerített Budapestet kívánták felmenteni, most súlyos helyzetbe kerültek.

Elvesztették az Érsekújvárból Komáromba vezető vasútvonalat, amely a Dunától délre harcoló német alakulatok fontos utánpótlási vonala volt.

Ezért a németek mindent elkövettek a fenyegető helyzet megszüntetésére. A szovjet támadás megállítására és visszaszorítására idevezényelték a 211. német gyalogoshadosztályt, sőt a 46. és a 357. lövészhadosztályok egy részét is ide irányították, amelyek addig Lévától északra harcoltak. Ezeket ott a 182. tartalékadosztály váltotta fel. Azokat a páncélosezredek pedíg, amelyek Esztergom környékén álltak támadásra készen és a 6. és a 8. tankhadosztályok részét alkották, átcsoportosították a Duna északi oldalára.

A támadás sikerének érdekében a 2. Ukrán Front parancsnoka január 7-én a 7. gárdahadsereget megerősítette az 53. hadsereg 24. lövészhadtestével. A 6. páncélos hadseregbe átcsoportosították a 4. gépesített gárdahadtestet, amelynek még 35 harcképes tankja és rohamlövege volt.

A 7. gárdahadsereg parancsnoka január 8-án harcba állította a jobbszárnyon a 24. gárdahadtestet, hogy kibővítsse a Farnad felé kikényszerített áttörést, mert a 27. hadtest az első két napon nem jutott előre. A 4. gépesített gárdahadseregnek, amelynek Kőbölkúton kellett összpontosulnia, a 24. hadtesttel együttműködve kellett csapást mérnie az ellenségre, északi irányba Szőgyén és Farnad felé.

A súlyos harcok 1945. január 8-án, 9-én és 10-én tovább folytak. A 7. gárdahadsereg Újvár és Komárom között elérte a Nyitra folyót. A 6. gárdahadsereg ellentámadásokat hárított el, és nem jutott tovább. A németek több ellentámadást indítottak Komárom és Érsekújvár térségéből. Az ellentámadásokban rendszerint egy-két lövészezred vett részt, 25-50 tank támogatásával. A szovjet alakulatok támadásában krízis állt be. A kemény harcokban nagy veszteségeik voltak, és harcképességük csökkent. A 6. tankhadsereg három hadosztályában január 11-re csak 72 tank maradt. A 7. gárdahadsereg lövészhadosztályainak állománya 3500-4000 katonára csökkent, melyből a harci állomány 1000-1300 fő volt. A helyzetet nehezítette az is, hogy január 9-én erős felmelegedés kezdődött, a hó elolvadt, a Garam megáradt, és elvitte az összes kiépített hidat. Az alakulatok ellátása mind üzemanyaggal, mind lőszerrel január 14-ig megszakadt. Az utászok ekkorra új hidakat építettek.

A szovjet vezetésnek nem sikerült átcsoportosítania más irányból és tartalékokból a tervezett 20. páncélos, 44. gyalogos és a 153. tartalékos hadosztályt, valamint egyéb önálló egységet sem. Január 11-én éjjel a németek erős kombinált alakulattal, amelyik a 6. és a 20. tankhadosztályokból állt, erős ellencsapást intéztek Madar irányába. A 6. páncéloshadsereg és a 7. gárdahadsereg alakulatai kénytelenek voltak véglegesen leállítani a támadást. 1945. január 12-én és 13-án a szovjet katonaság nehéz védelmi harcot folytatott a német túlerő ellen, de nem bírta tartani elért állásait Érsekújvár és Komárom előtt. Így visszavonultak, és tartós védelmi vonalat építettek ki a Szőgyén-Kisújfalu-Marcelháza-Dunaradvány vonalon, amellyel a 2. Ukrán Front parancsnokának utasítására a 7. gárdahadsereg és a 7. páncéloshadsereg a Garamtól nyugatra nagy kiterjedésű hídfőállást alakított ki.

Mit láttam ebből én?

Január 6-án éjjel mi már az őrházunk alatti pincében aludtunk. Hajnalban a pince egészében remegni kezdett. Apámmal felmentünk megnézni, hogy mi is történik. Éjszaka volt még, de nappali világosságba léptünk. Kelet felé, Párkány irányában az egész égbolt vakítóan sárgászörös volt, közvetlenül a horizont fölött vízszintes lángcsík húzódott. Óriási robaj volt, mintha megállás nélküli erős égdörgés lett volna. Fejünk fölött repülőgépek szálltak nyugatnak Köbölkút felé, de nem bombáztak. A vasút és a dombok közötti síkságon a félhomályban, füstben tankok vonultak Köbölkút felé, hármasával, ötösével egymás mellett vagy egymás után az úton. Közben állandóan lőttek.

Amint a 120-150 tank elzúgott Köbölkút felé, folyamatosan ágyúkkal kezdték lőni a falu szélét. Sorban gyulladtak ki a házak, a szalmakazlak, istállók, kórókúpok, kerítések. Szörnyű látvány volt. Anyám sírva ment be a házunkba, mert nem bírta nézni. Mi apámmal az udvarról a kerítésnél felépített téglakemence oldalához bújva bámultuk a világvégének is beillő eseményeket. Anyám a szobaablakból integetett, hogy menjünk be. Abban a pillanatban az ablakkal szemben mintegy öt méterre álló istálló sarkába csapódott egy ágyúgránát, óriási robajjal. Az ablakok betörték, ám szerencsére anyámnak nem történt baja. Azonnal rohantunk le mindhárman a pincébe. A belövéstől kecskéink elpusztultak, az istálló emeletén keletkezett nyíláson a több mint száz tyúk repült kifelé. Kutyám, a hullámos szőrű Bundás, mindenestül eltűnt.

Többé nem mertünk a pincéből kijönni. Apám szerint buták és szerencsések voltunk eddig, mert romhalmazzá is lőhették volna a messzi tájon egyedül álló házunkat, s kész csoda, hogy mindeddig csak egy lövést adtak le rá. Néhány óra múlva csend lett, az állandó robbanások távolodtak, ritkultak. Úgy nyolc óra felé felmentünk apámmal a pincéből, mindenre elkészülve. A ház nem nagyon rongálódott meg. Egyszer csak kinyílt a külső bejárati ajtónk, és bejött egy magyar katona. Rövid bőrkabátban volt, szép csizmában, fején fehér báránybőr téli sapka. Fegyver nem volt nála. Aránylag nyugodtan beszélt, csak a keze remegett. Elmondta, hogy ő szalkai, az Ipoly mellől. A Szent László hadosztályban harcolt, de most már nem megy velük tovább, hanem megvárja az oroszokat, megadja magát, hazaszökik. Az oroszok minden pillanatban itt lehetnek. Az alakulata Libád felé vonult vissza, ő azonban az égő falu előtt lemaradt osztagától, és ideig jutott.

Leült a konyhában az asztal mellé a padlóra, és csendben vártuk, hogy mi fog történni. Kintről erősödő láрма hallatszott, mintha sok ember beszélt volna, néha egy-két messzebből hallható puska lövés is eldördült. Egyszerre kivágódott az ajtó, és két orosz katona lépett be. A kezükben levő géppisztolyt apámra fogták: Germán jeszty? Apám némán a magyar katonára mutatott, aki az asztal mögött ült, kezét feltartotta, és fel akart állni. Több orosz is bejött, intettek neki, hogy maradjon ülve. Pillanatok alatt lerángatták lábáról mindkét csizmáját, levették sapkáját, és úgy, ahogyan volt, mezítláb elvezették. Soha többé nem láttuk, s nem is tudtuk meg, mi történt vele. Apám vasutas-egyenruhában volt, az oroszok megtapogatták, elvették dohány-szelencéjét, lecsatolták karóját. Körbejárták az egész házat, de a vízszintes pinceajtót, amely a konyhából nyílt, nem vették észre, mivel azon álltunk.

Anyám a pincében volt lecsukva. A kismuzslai megálló felől, a vasút mindkét oldalán rengeteg gyalogos katona jött, házunk mellett mentek Köbölkút felé. Sokan vállukon géppuskát, szétszedett aknavetőt cipeltek, a legtöbbnek puskája vagy géppisztolya volt, vállukon ládákban töltény lehetett. Hamuszínű ruhájuk volt. Az egyik odalépett hozzám, és rámszólt: davaj vodu! A vizet értettem, bementem, kihoztam egy vödröt, odavittem a kúthoz, és a kerékkel felhúztam a vizet. Nem is engedték átönteni, elvették a bögrét, az első megmerítette és visszaadta nekem, mutatva, hogy igyak. Jó hideg volt, de ittam egy pár kortyot. A katona intett, hogy igyam ki mind! Utána ittak ők is. Ez a jelenet délig többször is megismétlődött, a sok víztől már fájt a hasam.

Közben a szőlőhegy felől megjelent egy tank. A vasút felé lőtt, de tőlünk legalább 2-300 méterre csapódott be a gránát. Nem akartam hinni a szememnek, mivel a vasút mellett menetelő sok száz katona hirtelen megfordult, és futni kezdett visszafelé. A tank még lőtt egyet, és eltűnt Sárkány irányában. Mennyi gyáva katona, gondoltam magamban, félnek egyetlen tanktól. Apám szerint a katonáknak jobb, mint nekünk. Ha baj van, ők elszaladnak, de mi, szerencsétlen civilek, itt maradunk, nekünk nincsen hová mennünk, nekünk mindent ki kell bírunk.

Kora délután teherautókkal több ágyút vontattak elénk, és a házunktól az országútig vezető keskeny út mellett húzódó fasorba állították fel őket egymás mellé, összesen kilencet. Csöveiket magas szögben felfelé állították, és Bátorkeszi felé lőttek. Mindig három-három ágyú lőtt egyszerre, óriási robajjal. Kilövésnél az ágyúk fél-fél métert felugrottak a levegőbe, utána újból állították őket a megfelelő irányba. Körülbelül 25-30 lövést adhattak le, utána összehajtották őket, és elvontatták Köbölkút felé.

Mire besötétedett, körülbelül 15 katona jött be a házunkba. A kis szobából mindent kiraktak, valamit az udvarra, valamit a nagyobbik szobába, és a fal mellett egy szekrény nagyságú telefonközpontot állítottak fel. A padló fölött csákánnyal lyukat ütöttek a falon, a vasút irányába, és azon húzták be a sok, mintegy 80-100 kábelt. A katonák velünk aránylag barátságosan viselkedtek, kérdezték, anyám nincs-e. Mondtam, hogy lent van a pincében. Erre felhívták, hárman kimentek az udvarra, összefogdostak vagy 8-10 tyúkot, és mutatták anyámnak, hogy kopassza meg nekik. Levágni már nem kellett, mert baltával addigra már lecsapkodták a tyúkok fejét. Anyám egy 30 literes fazékban megfőzte a tyúkokat. A katonák darabokra metélték, sajkákba rakták, megették. Barna fakanaluk volt, melyet legtöbbször a csizmájuk szárában tartottak. Este valahonnan kenyeret hoztak, melyből nekünk is adtak. A szobában elhelyezkedtek, egyesek ruhástul az ágyakban, mások a padlóra terített szénán aludtak. Csodák csodájára mindkét szénakazlunk épségben maradt, nem gyulladt meg. Mi a pincében aludtunk, apám vigyázott ránk. Fent állandóan kiabált valamelyik katona a telefonközpontnál, néha ketten is. Két katona a ház körül őrködött.

Hat hétig a háború közepén

Másnap reggel, január 7-én, kora reggeltől állandó ágyúzás és géppuskaropogás hallatszott Köbölkút felől, de úgy tűnt, hogy már inkább a falu túlsó, nyugati felén robbantak a gránátok, messzebből hallatszott a dübörgés, mint az előző nap délutánján. A vasúttól délre, Búcs és Bátorkeszi felől már távolabbról lehetett hallani a robbanásokat, s ez azt jelentette, hogy távolodott a front. Reméltük, hogy estére elvonul nyugatra, Újvár felé. A katonák magatartásán azonban ez nemigen látszott – ők tartós vendégségre rendezkedtek be nálunk. Hajnalban sűrűn elkezdett esni a hó. A telefondrótjaikat felszedték a hóból, és a fákra, bokrokra rakták. Az istállóban megnyúzták az elpusztult két kecskét. A húsból anyámnak is adtak. Azt magyarázták neki, hogy nekem készítsen belőle valamit, mert sovány, vézna gyerek vagyok, lapos a hasam.

Akkor még nem gondoltuk, hogy a katonák a telefonközpontjukkal majd hat hétig ott maradnak nálunk. Két nap múlva az ágyúzás nyugaton, Bátorkeszi felől újból felújult. A katonák is nyugtalankodtak. Az üres istállóban betüzeltek a vízmelegítő katlanban, felállították az üres, négy hektós fakádat, amelybe apám szőlőt szokott darálni ősszel, és abban fürödtek kettesével. A sűrű hóesésben ing nélkül futkostak. Estére nagy öröm ért – hosszú idő után valahonnan ismét előkerült a kutyánk. Éhes volt, ijedten viselkedett, de nem támadt a katonákra, így azok sem törődtek vele.

A következő napon már nem hó, hanem eső esett. A kismuzslai majorban hajnalban hatalmas tűz volt. Délután, amikor elállt az eső, és nyugalom volt a környéken, bementem a majorba megnézni, mi történt ott, élnek-e az ismerősök, Forróék, Pálinkásék és a többiek. Ott tudtam meg, hogy az egyik szovjet tiszt kézigránáttal felgyújtotta mind a két tartályban tárolt hatalmas mennyiségű répaszeszt. Az égett, ám vele együtt az épület is porrá égett. Január 6-i támadás napján ugyanis a támadó tankok a majorban rövid pihenőt tartottak. A támadás alatt mindegyik tankon öt-hat katona ült, akik a kis fedezékekben páncélöklökkel megbújt németeket tették harcképtelenné, még mielőtt azok a páncélöklökkel kilőtték volna a tankot. A katonák a pihenő alatt százasaival megrohanták a szeszgyárat, és itták a szeszt. A tankokra azonban már nem bírtak felmászni, nem bírtak megkapaszkodni rajtuk. Így a tankok elindultak Bátorkeszi felé gyalogsági fedezet és védelem nélkül, így rengeteget ki is lőttek közülük.

Estefelé átjött hozzánk szomszédunk, a kismuzslai vasúti megállónál lakó Sárai Józsi bácsi, aki apámmal felváltva teljesített szolgálatot. Náluk is vagy húsz orosz katona lakott. Józsi bácsi jól beszélt oroszul, mert az első világháborúban három évig orosz fogságban volt. Az oroszoktól megtudta, hogy Köbölkúttól pár kilométerre nyugatra, Kisújfalu előtt áll a front, és ott is marad, amíg Budapestet el nem foglalják, s csak azután mennek tovább

Bécs felé. Nálunk az egyik lövészadosztály telefonközpontja volt, a katonák Köbölkút és Szőgyén között harcoltak. A parancsnokság Kismuzslán volt.

Így kénytelen-kelletlen hozzászoktunk, hogy a frontvonal mögött éljünk néhány kilométerre, hivatlan vendégek társaságában jó néhány hétig. Nekünk szerencsénk volt, mivel a nálunk lakó orosz csoport aránylag rendes emberekből állott, akik némi megértéssel viseltettek irántunk. A pincébe levittünk egy kis kályhát. Egyszer anyám délelőtt palacsintát sütött nekem, ám vesztére, mert megéreztek a palacsinta illatát. Aznap anyám egészen estig palacsintát sütött nekik.

Néhány katonával pár nap múlva össze is barátkoztam. Volt köztük egy fiatal hadnagy, Alekszandrnak hívták. Megtudtam tőle, hogy ő moszkvai és az egyik vasútállomáson dolgozik baggerkezelőként, szenet rak a mozdonyokra. Volt közöttük egy idősebb, ferde szemű, alacsony katona is – úgy titulálták, hogy ő a „vozka”, két lova és egy kocsija volt, tele kábeltekercsekkel. Ő szibériai volt, s az egyik kolhozban agronómusként dolgozott. Eleinte nem értettük, mi lehet az az „agronom”, de úgy magyarázta, hogy ő „kartoskát”, burgonyát termel. A legfiatalabb, kb. 17-18 éves katona Ványa volt, ő valamilyen közgazdasági iskolába járt, mert azt magyarázta, hogy ő a háború után kereskedő lesz. Nála láttam először életemben rubelt – tízrubeles volt. A számmal nem volt baj, de a betűket nem ismertem. Ványa megígérte, hogy megtanítja velem a cirill betűket, de erre nem került sor, mert egy hét múlva elment, és soha többé nem láttam. Az egyik délután Köbölkút felől két orosz katona német foglyot vezetett a vasút mellett. A német kiskabátban volt, hajadonfőtt. Elvezették Kismuzsla felé.

Az oroszok állandóan telefonvonalait javították. Apám gyakran kérdezgette őket, hogy milyen irányba mennek, nem mennek-e Köbölkút felé. Néhány nap múlva szóltak, hogy Szőgyénbe mennek, mert valahol arrafelé elszakadt a vezeték. Először úgy volt, hogy apám is velük megy, mert nagyon szeretne volna tudni, mi van a faluban a házunkkal és a rokonainkkal. Végül is otthon maradt, mert anyám félt velem egyedül maradni az őrházban annyi orosz katona társaságában. Így én mentem velük, két katonával. Az egyik Alekszandr volt, aki valamilyen írásos parancsot is vitt Szőgyénbe, előtte Kismuzsláról hozták ki a vastag borítékot, amit gázálarcához tett.

Először a vasút mellett haladtunk Köbölkút felé. Másfél kilométerre volt egy másik őrház. Ott Tégenék laktak. Fiuk, Feri, jó barátom volt, bár egy évvel idősebb volt nálam. Apjuk, aki akkor éppen betegen feküdt, vonalbejáró volt. Tégen néni levessel kínált, de a katonák intettek, hogy nem várnak rám. A falu előtt elkanyarodott a vezeték északra, és kelet felől megkerültük a vezetékkel a falut. Az alsó házak mellett a drótok a kerítésekre voltak erősítve, máshol a fákra akasztották őket. Az utcán és a házak előtt egyetlen civil lakost se láttam. A falut megkerülve, a Papföldön keresztül mentünk az út mellett fekvő pálínkaforrás mellett neki a mocsárnak. Ezen keresztül egy széles ösvény vezetett a kanálisig, amely nyugat-keleti irányban szelte át a mocsarat, és a Garam felé vitte el a vizet tavasszal vagy a nagy esőzések idején. A kanálisban, amely itt több mint négy méter széles volt, most is folyt a

víz, nem volt befagyva, hiszen kellemesen tavaszias idő volt. A falu mellett mindenfelé kiégett teherautókat, tankokat láttam. Kisújfalu felől ágyúk szóltak, és előttünk, Szőgyén irányában is gépfegyverek kattogtak. A Kisújfalu melletti Arad-pusztán a kanálison gerendák voltak átdobálva és rajta szekéroidalak voltak. Mellette két tank volt a vízbe fúlva. Mivel a kanálisban legalább két méter mély volt a víz, a tankoknak csak a tornya látszott ki belőle. A nádat ezen a télen nem vágta ki senki, ezért hatalmas fekete foltok, kormos, leégett nádtarlók látszottak az olvadozó jégen. Amint átjutottunk a kanálison, rohanunk kellett, mert Kisújfalu felől három Messerschmidt közeledett egészen alacsonyan a mocsár fölött, szóltak a géppuskáik. Mi beugrottunk az álló nádasban a tavalyról ottmaradt szétesett nádkévék közé. A gépek elszálltak fölöttünk, és csak jó fél kilométerrel távolabb, a Köbölkútról Szőgyénbe a kanálison átvezető országúti hídnál dobták le bombákat.

Szőgyén felé a falu előtt mintegy fél kilométer hosszan hosszú mélyedésben haladt az út. Az út alatt néhány orosz katona ült egy cikcakkos lövészárók szélén. Intettek, hogy az úton menjünk, mert oda a közelben levő németek néha aknavetővel lőnek. A drótok viszont az út szélén vezettek, akácfákra voltak itt-ott felerősítve. Ezért mégis az út mellett mentünk, illetve néha másztunk is, amikor valami süvített fölöttünk. Meg is találtuk az elszakadt kábelt. Nem messze a főúttól valamilyen katonai parancsnokság volt, az orosz katonák oda mentek. Engemet leültettek a szélső házban, hogy ott várjam meg őket. A ház üres volt, nem lakott benne senki. Két macska jött elő valahonnan, azok dörgölődtek hozzám, nyávogtak. Mondtam nekik, hogy fogjanak egeret, mert én, sajnos, nem tudok nekik enni adni semmit.

Szőgyén község egészen a 19. század végéig a környék legjelentősebb faluja volt. Az évezred elején lakossága még tisztán magyar nemzetiségű volt, de később, 1291-ben III. Endre Árpád-házi király uralkodása alatt, Ladomér esztergomi érsek kezdeményezésére, akinek birtokai közé tartozott az egész szőgyéni határ, németeket is telepítettek ide. Ezek főleg kereskedelemmel és aranymosással foglalkoztak. A mai Német-Szőgyén területén is a száraz homokbányából aranyat mostak. A 12. és a 13. században a környék központja a mai Szőgyén község volt. Köbölkút is a szőgyéni plébániához tartozott. A falu már 1427-től vásárjoggal rendelkezett, amikor mezővárossá (oppidum) nyilvánították.

A török hódoltság idején Szőgyén és Köbölkút között volt a nagy oszmán birodalom határa majd 120 éven keresztül. A császári zsoldoshadsereg Mansfield herceg vezetésével 1595. szeptember 2-án visszafoglalta az esztergomi várat, de csak tíz évre, mert azt 1605. augusztus 30-án Ali pasa fővezér 40 ezer főnyi serege újból megszállta, és visszaállította az esztergomi szandzsák területét. 1606-ban, Esztergom másodszeri török kézbe jutása után épült fel a magyar-szőgyéni palánkvár az érsekség pénzén, amely Érsekújvár előretolt bástyájaként szerepelt, hogy a törökök mozdulatait figyelemmel kísérje, és a többi végvárat a fenyegető veszedelem esetén értesítse. E palánkvár a Szent Mihály templom körül épült, s az 1617. évi urbárium „Templom im Castello” néven említi. Az is bizonyos, hogy a Halász-

erdeje szélén fekvő fennsíkon, amelyet a régi katonai térképek Várhely néven jelölnek, ahonnan a Köbölkút-Kisújfali közötti völgyre szabad kilátás nyílik, megfigyelő őrtorony állott. 1663-ig, Érsekújvár elestéig, Szőgyén volt az egyetlen község Esztergom vármegyében, amely nem tartozott a török hódoltság alá.

A magyar-szőgyéni palánkvárat a törökök gyakran ostromolták, de csak az újvári vár megtámadása előtt néhány héttel foglalták el. A falunak a palánkvártól távolabbra eső északi része a csatározások során elpusztult, elnéptelenedett. A falu déli részén, a palánkvár oltalma alatt a házak és az eredeti lakosság is átvészelte a háborús időket. A törökök kiűzése után Szőgyén kihalt északi részébe és Köbölkútra az esztergomi hercegérsek Szász Keresztyén Augustin támogatásával a Rajna melletti Freiburgból Köbölkút akkori birtokosa, Kuckländer báró császári tiszt német családokat telepített be. Közülük tizenöt család Szőgyén északi részébe, tizenkét család pedig Köbölkúton telepedett le. Ezek mind szorgalmas földművelők és iparosok voltak. Ezért a falu déli felét, ahol a palánkvár védelmében fennmaradt az őslakosság, Magyar-Szőgyénnek, északi felét pedig Német-Szőgyénnek hívják.

A falu északi része, már Német-Szőgyén név alatt, gyorsan talpra állt, és több gazdasági ágazatban hamar felülmúlta a magyar-szőgyéni falurészt. Ezt az 1699-ben végzett császári- királyi összeírás is bizonyítja, amely szerint a helyzet így alakult:

Német-Szőgyénben 1699-ben 48 összeírt jobbágy és zsellér lakott, volt a faluban 71 ökör, 66 fejőstehén, 21 meddő tehén, 21 ló, 48 harmadfű tinó, 22 másodfű tinó, 59 egyéves tinó, 14 disznó, 30 méhkas. Megtermett abban az évben 585 búzakereszt, 28 kereszt árpa, 90 kereszt zab és tönköly, 33 kereszt köles, a bor akószáma 84 volt. Mindebből Magyar-Szőgyénben csak a búzakeresztekből (754 kereszt) és a borból (135 akó) volt több.

Gyerekként többször jártam Szőgyénben. Apám több éven át ott vásárolt kismalacokat, mert mi nem tartottunk anyasertést. A Felső-Malomsoron volt egy ismerős gazda, annak voltak minden évben eladó kismalacai. Tízéves koromban a szőgyéni templom előtt lettem megbérmálva, a keresztapám biciklin vitt át Köbölkútról. Akkor Szőgyénben a bérmálás nagy esemény volt, mert azt az esztergomi hercegprímás, Serédi Juszticián úr végezte. A Mélyút tája akkor sokkal barátságosabb volt, mint most, amikor kiégett autók és kilőtt tankok sora szegélyezte.

A faluban két templom is volt. A két Szőgyén határán a nagytemplom és Magyar-Szőgyénben a régi, a palánkvár területén épült kisebb templom. Mindkettő tornyából nagyon messzire el lehetett látni, mivel Szőgyén amúgy is dombon fekszik. Csodálkoztam azon, hogy február közepéig még mindkét templom tornya épségben állott, de ugyanúgy a magyar-szőgyéni temetőben, a falu szélén levő kis kápolnácska tornya is, amely mellett a két orosz katonával elmentünk. Ugyanakkor a köbölkúti templom tornya már hetek óta hiányzott.

A két katona majd egy óra múlva indult vissza. Grigorijtól kaptam egy darab főtt húst, nem tetszett a szaga, lóhúsnek véltem, ezért amikor nem figyeltek rám, eldobtam. Visszafelé ugyanazon az útvonalon mentünk Kőbölkút felé, ahogyan Szőgyénben mentünk. Erre is sok orosz tank volt kilőve, de néhány német tankot is láttam. A kilőtt német tankok fehérre voltak festve, így a sáros földön már messziről látszóttak. Több szögletes tornyú tankot is láttam. Alekszandr azt mondta, hogy azok amerikai Sherman tankok, de az ő T-34-eseik jobbak. A Mélyúttól hazafelé nem messze egy kis tanyára futottunk be, mert a Mélyúttal szembeni dombot a németek sorozatvetőkkel kezdték löni.

A faluba beérve elváltam a katonáktól, és elmentem a házunkhoz, Kollárékhoz. Közben a harmadik utcában megálltam az egyik iskolatársamnál, Máté Pityuéknál, akivel együtt utaztunk négy évig a gimnáziumba. Egy évfolyambeliek voltunk, de ő a C osztályba járt. Elmondta, hogy a faluban három napig tartottak a harcok, hozzájuk, a falu északi részére csak a harmadik napon jutottak el az oroszok. Előttük is állt egy kilőtt T-34-es tank, az utca végén lövészárkok húzódtak. Házunknak szerencsére nem történt nagyobb baja – a cserepek egy részét ugyan levitte a légnyomás, de Kollárék újból felrakták. A kerítéseinkből viszont már igen sok hiányzott, azzal fűtöttek a legtöbb házban az oroszok. Mivel Kollárék sokan voltak a mi házunkban, katonákat nem szállásoltak el, de a környező házakban nagyon sokan voltak. Onnan jártak ki az első vonalba Kisújfalu felé. A szomszédban, Fodoréknál, az oroszoknak konyhájuk volt. Általában éjjel főztek, amikor nem látszott a felszálló füst, mert féltek, hogy a németek odaágyúznak. A nap jelentős részét és az egész éjjelt ők is a pincékben töltötték. Akkoriban még nem volt sok civil halott. Nem messze tőlünk, a községháza mellett Vas Imre bácsi és felesége egyszerre haltak meg, még mikor az oroszok bombázták a falut. Nagyon sajnáltam őket, mert szüleimmel gyakran jártunk hozzájuk, amikor még a faluban laktunk. Imre bácsi szintén vasutas volt. A falut majd minden nap többször is bombázták, hol a németek, később meg az oroszok.

Ellátogattam a nagyanyámhoz is, aki a Kertalja utcában lakott. Mióta nagyapám meghalt, egyedül élt ott. Anyámmal együtt négy lánya volt, de egyikükhöz sem akart még menni lakni. Mesélte, hogy közvetlenül a házával szemben, alig ötven méterre, egy szélesebb kerten túl voltak már az oroszok, nála pedig két napig még a németek is védekeztek. Mondta is nekik, hogy menjenek már onnan a fenébe. Nagyanyám jól beszélt németül, mert lánykorában Bécsben volt szolgáló. Kőbölkútról még az első világháború előtt 15-18 éves lányok két-három évre szolgálónak szegődtek, legtöbbjük Budapestre, de sokan Pozsonyba vagy Bécsbe is. Anyám is Budapesten szolgált három évig. A második nap este az oroszok hirtelen nagy tömegben gyalogos rohamra jöttek. A németek sötétedéskor eliszkoltak, csak két katona menekült be nagyanyám pincéjébe. Oda azonban az oroszok kézigránátot dobtak be. A két halott német katonát másnap keresztapámmal és az egyik szomszédossal kihozták a pincéből, és eltemették a kőbölkúti temetőbe. Igen sok német katonát temettek el akkoriban. Az oltár fölötti részben a templom teteje be volt

szakadva, a tornyot pedig ágyúlövés vagy bombatalálat érte. A templom melletti parókia teteje is félig leégett. A templom ajtaja le volt szakítva, a kórus előtt, a padok között orgonasípok heverték, az oltár fölött látni lehetett az eget.

Mivel keresztapáméknál valamilyen parancsnokságot helyeztek el, őket áttelepítették az udvar másik oldalán levő kamrába. Unokatestvérem, a nálam alig idősebb Gizella és keresztanyám szinte állandóan a pincében voltak. Nem volt ajánlatos mutatkozniuk, mivel az oroszok minden éjjel keresték, üldözték a faluban a nőket. Másik unokatestvérem, Feri, a magyar alakulatokkal akkor már valahol nyugaton volt.

Otthon, az őrházban, az oroszok tágasabb fekhelyet csináltak maguknak, ezért kidobták két szekrényünket az udvarra. Az egyikből, nagy sajnálatomra, kiesett a bélyeg- és fényképalbumom. A katonák faggattak, hogy hol vannak azok a ruháink, amelyekben le vagyunk fényképezve – a cserkész-egyenruhám, a bocskai nyakkendő kabátom, apám ünneplőruhája. Azt mondtuk nekik, hogy a németek minden elvittek. Ezt el is hitték. A bélyegek nagyon érdekelték őket. Több bélyegem volt a budapesti parlamentről, volt Horthy István-féle fekete gyászbélyegem is. Mindenről el kellett magyaráznom, hogy micsoda és kicsoda. Végül visszakönyörögtem tőlük a bélyegeket és a fényképeket, s elrejtettem a pincében.

Este több katonával egy magas rangú tiszt jött Kismuzsláról. Ebből az alkalomból anyámmal estére jobb ízű gulyást főzettek. Mikor a tiszt megjött, bemutatták neki családunkat is. A gulyásból először nekem adott egy sajkával, ő csak azután látott hozzá, amikor én már megettem. Végül is megbarátkozott apámmal. Elmondta, hogy ő leningrádi, anyámnak megmutatta felesége és két kislánya fényképét, akik Leningrádban éhen haltak.

Néhány nap múlva, január 26-án délután három katyusát hoztak hozzánk. Négy további teherautó pedig lőszert hozott utánuk. A rakétákat felállították nem messze a házunktól a vasút mellett, és Bátorkeszi felé lőttek velük. A kilövéseknél mozgott az egész Házunk, s az erős hangtól meg lehetett süketülni. Mindháromból azonban csak egy sorozatot adtak le, utána gyorsan leszerelték őket, és elmentek a köbölkúti szőlőhegy felé. Az oroszok leküldtek minket a pincébe, mert azt mondták, hogy a katyusákra a németek ágyúzással fognak válaszolni. Vártak lent egy fél órát, de nem lőtt vissza senki. A szőlőhegyről még két nap reggel lőttek a katyusákkal Szőgyén irányába. A köbölkúti szőlőhegyen csaknem száz mély, nagy borospince volt. Az oroszok sok héten át tanyáztak ott, egyrészt biztonságban érezték magukat mélyen a föld alatt, másrészt a bor mellé kolbászt, sonkát, szalonnát, burgonyát és más élelmet is találtak bennük.

Február 14-én a katonák örömmámorban úsztak, mert az előző napon Budapestet végleg elfoglalták a szovjet csapatok. Rengeteg német foglyot ejtettek. Mutattak is egy katonaújságot, amelyben az országház és a Dunán sorban a vízbe roskadt hidak voltak lefényképezve. Most már rövidesen indulnak Bécs felé, hamarosan véget ér a háború. Én ennek őszintén örültem.

Házunk romjai alatt

Az események, sajnos, másképpen alakultak, mint reméltük és szeretjük volna. De lássuk, mit ír erről a krónika!

1945. február második felére kiújultak a Garam alsó folyásának környékén a súlyos harcok. A 2. Ukrán Front vonalának középső szakaszán, ahol a 7. gárdahadsereg védekezett, a német hadsereg erős támadást készített elő. Február 13-a után, Budapest elestével, a 2. Ukrán Front jelentős erői szabadultak fel, ezért a német vezetés attól tartott, hogy ezek egy részét a Garam alsó folyásától nyugatra levő szovjet hídfőállás megerősítésére fogják felhasználni. Ezért minden erővel a hídfőállás megsemmisítésére törekedtek.

A 7. gárdahadsereg elleni támadásra a Wehrmacht jelentős erőket vont össze. Ehhez a 6. SS páncéloshadsergeből az 1. és a 12. SS páncéloshadosztályokat, valamint az egész 1. SS páncéloshadtestet és két lövészhadosztályt vonultatott fel.

Február 17-én alapos tüzérségi előkészítés után a németek támadásba lendültek, és erős csapást mértek a 7. szovjet gárdahadsereg jobbszárnyára.

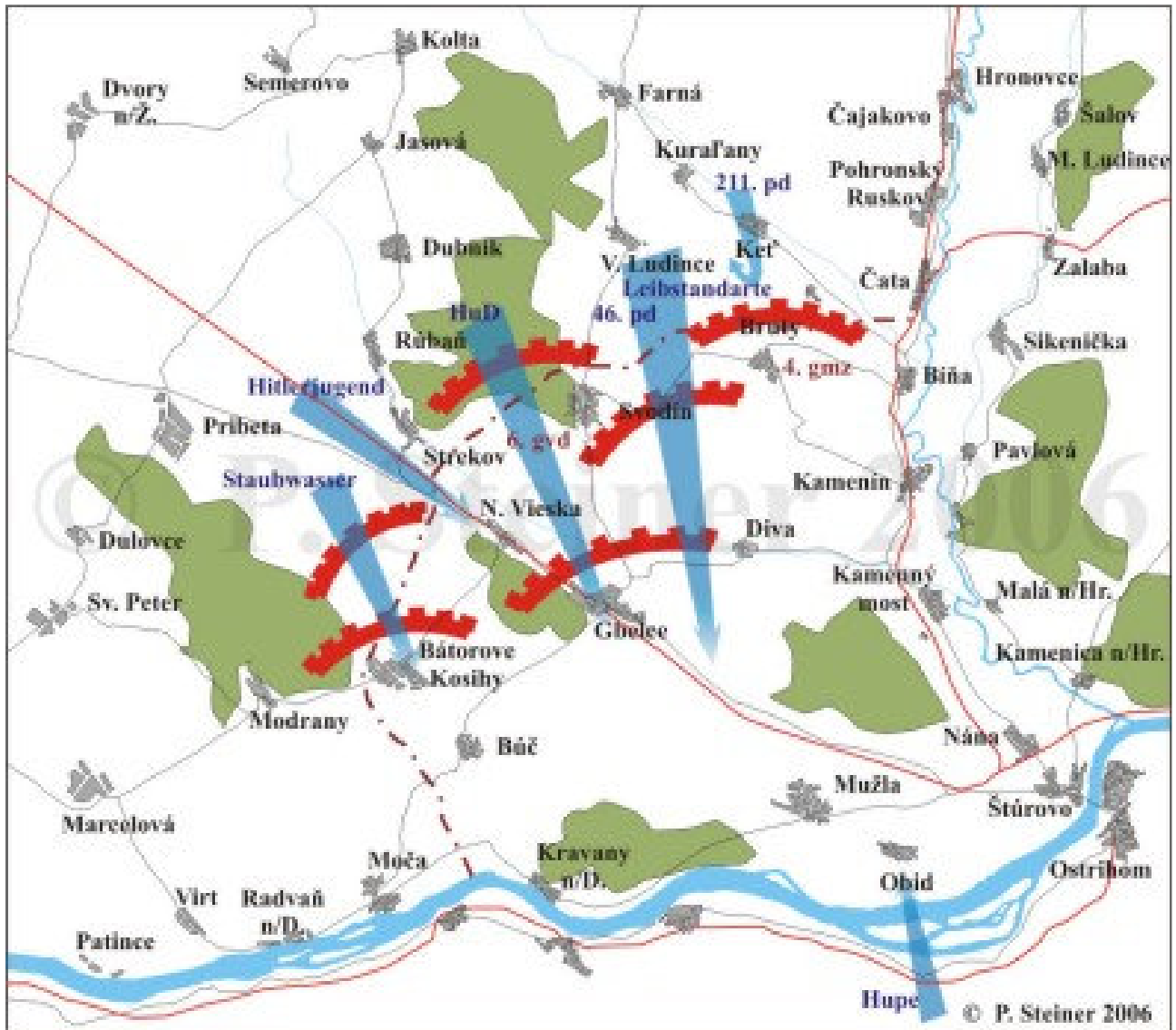
A támadás következtében a szovjet alakulatok kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást a Garam mögé. A front parancsnoka, hogy megakadályozza az ellenség átkelését a Garam keleti partjára, egy lovashadtestet és egy lövészhadtestet vezényelt oda. Ezen védelmi intézkedések következtében a német előretörést sikerült február 24-én a Garam vonalán megállítani.

Február 16-án a nálunk már több mint egy hónapja elhelyezkedett híradósok pakolni kezdtek. Gyorsan leszerelték a telefonközpontot, összeszedték a kihúzott vezetékeket, idegesen kapkodtak össze mindent. Két teherautójukat megrakták, szüleimtől elbúcsúztak. Azt mondták, hogy majd visszajönnek. Estére helyettük új katonák jöttek a házba, voltak vagy harmincan. Sárosak, piszkosak, borotvátlanok voltak, hátukon egyszerű, erős spárgára kötözött, zsákokból kialakított hátizsákokkal. Lejöttek a pincébe is, sok mindenünket elszedtek, főleg az eldugott élelmet. A pincében volt apám biciklije is, azt is elvitték, bár a sárban nem jutottak messzire vele.

Másnap Kőbölkút felől erős ágyúzás kezdődött. Bennünket azonban még nem lőttek, de egyre több német repülőből géppuskázták a környéket, a közeli országutat, amelyen lovas kocsival vonultak vissza Párkánynak az oroszok. Elszabadult lovak futkostak összevissza, a katonák próbálták összefogdosni őket, ám kevés sikerrel. Többször bombázták a szőlőhegyet is. Éjjel nem tudtunk aludni, mivel a katonák többször is felrántották a pince csapóajtáját, és lerohantak hozzánk, amikor bombázást vártak.

A katonák közül sokan részegek voltak, anyámat ijesztgették, lábáról a cipőt is le akarták venni. Végül azonban az egyik tiszt közülük elővette pisztolyát, és a legizgágabb civil kabátos oroszt megfenyegette, hogy fejbe

lövi, ha nem marad nyugton. Február 18-án reggel a házunk elé Köbölkút felől öt teherautó érkezett, páncéltörő ágyúkat vontattak, melyeket a ház északi oldalán kezdték beásni a földbe. A tüzérek parancsnoka bejött, és megparancsolta, hogy azonnal menjünk el a háztól – menjünk a szomszédos őrházba, a kismuzslai állomás épületébe, Sáriaiékhoz, mert a mi házunk közelében nagy harcok lesznek, ott fogják megállítani a német tankokat, amelyek már Sárkányon vannak, a szemben levő dombokon túl.

Szüleim gyorsan összeszedték kevés élelmünket, ruháinkat, és azonnal indultunk. Alig hagytuk el a házunkat, amikor Sárkány irányából a dombok felől három német repülő tartott házunk irányába, és az országúttól egészen a házig szórták a bombákat. Láttam, amint egy ágyú a levegőbe repült. Házunkat azonban nem érte találat.

A kismuzslai megálló sokkal nagyobb épület volt, mint a miénk. Északi oldalán volt Sáriaiék lakása. Józsi bácsi és Ágnes néni a nagy rémület közepette nagyon megörültek, hogy odamentünk. Mivel nekik családjuk nem volt, kettesben vészelték át a nehéz heteket. A lakásban a konyhában húzódtunk meg, melynek ablaka az országút felé, Sárkány irányába nézett.

Dél felé oda is tüzéség érkezett körülbelül 12 ágyúval. Ezeket sorban, 8-10 méterre egymás mellé, a ház körül az alig egy kilométerre kezdődő dombok, Sárkány felé célozva állították fel. Majd egy óráig hordták le az alattunk levő pincébe a gránátokat. Apámat és Józsi bácsit is kirendelték magukhoz a gránátokat cipelni. A lőszer felét a teherautókon hagyták, melyeket a vasút túlsó, déli oldalába vittek át fedezékbe, mivel a vasúti töltés némileg eltakarta az autókat Sárkány felől.

A katonák az ágyúk körül délután fedezékeket, lövészárkokat ástak. Ágnes néni teát akart főzni, de a katonák eloltatták vele a tüzet. Így telt el lassan a délután várakozásban és idegességben.

Egyszerre süvítő hang és hatalmas robbanás hallatszott – a házunk teteje kapott ágyútalálatot. Fejünk fölött a konyhában a vakolat mind a fejünkre hullott. Anyám felsikoltott: Istenem, mi lesz velünk! A következő találat óriási robajjal 15-20 másodperc múlva a ház túlsó sarkát érte. Apám a kék füstben mutatta, hogy ki kell mennünk a helyiségből, mert az ablaka éppen abba az irányba néz, ahonnan a tankok lönek. Az oroszok is elkezdtek a ház körül a páncéltörőikkel ágyúzni. Én a konyha kövéről felugrottam, és átszaladtam a szomszédos szobába, majd a másik szobába, és onnan az ablak nyílásán kiugrottam a sínek mellé. A földre vágódtam, mert hatalmas süvöltéssel újabb gránát csapódott be. Utánam apám lépett át a konyhából a szomszédos szobába, ám abban a pillanatban a szoba falát újabb gránát robbantotta be. Apám elesett, és azonnal meghalt. Utána Józsi bácsi szaladt, s mivel neki még csak a lába ért át a szobába, az ment teli szilánkokkal. Még át tudott szaladni a másik szobába, és kiugrott az ablakon, de ott már összeesett, tovább nem bírt lépni. Azt kiáltotta, hogy Feri, apádat találat érte, ott fekszik a téglák alatt. Én visszaugrottam az ablakon, odafutottam apámhoz, és minden erőmet összeszedve kihúztam a törmelék alól, és áthúztam a másik szobába az ablak alá. Visszafeletem anyámhoz, majd együtt ugrottunk ki újból az ablakon, és beszaladtunk a ház déli csücskében lévő őrszolgálati helyiségbe. Ezt észak felől több fal is védte. Közben állandóan robbantak a házban, a ház mellett és a környékén a gránátok. Az oroszok is lőttek. A vasúton túl a fedezékbe állított teherautók sorban kigyulladtak, és a rajtuk levő gránátok is felrobbantak. Ez tőlünk 30-50 méterre történt. Nem hiszem, hogy a világvége szörnyűbb látvány lehet annál, ami körülöttünk tombolt. Fölöttünk a ház tetejének az a része, amely még nem dőlt le, kigyulladt, füstje egyre jobban fojtogatott. Anyámmal szorosan összebújtunk, fejemet a kötényével igyekezett betakarni. Sírt, zokogott. Észrevettem, hogy az ágyúk a ház körül már elhallgattak, az orosz katonák többsége az ágyúk körül meghalt, egy részük elmenekült a kismuzslai major irányába. Józsi bácsi kiáltozott kint. A sínek között feküdt, hívott minket is maga mellé, hogy ott biztonságosabb, mint a házban, mert az mindjárt ráncszakad. Alighogy kimondta, vagy öt méterre tőle csapott be egy gránát a másik vágányok közé. Kiabált, hogy hol van Ágnes néni, de sajnos, nem tudtuk. Talán egy óránál is tovább tartott ez a leírhatatlan szörnyűség. Egyszer csak megszűnt a ház közelében a közvetlen találatok robbanása, és már csak az égő autók körül

robbantak a lövedékek. A tankok már közel voltak, és a fejünk fölött lőtték a kismuzslai majort, ahol sorban gyúltak ki a házak, istállók, épületek, kazlak. Józsi bácsi kiabált, hogy segítsünk neki, vigyük le őt a pincébe. Anyámmal ketten lecipeltük – az egyik lába csupa vér volt, a másikra azonban rá tudott állni. Örömünkre Ágnes néni már a pincében volt, semmi baja sem történt. Ő az első találatok után szinte önkívületben kirohant a házból, éppen abba az irányba, ahonnan lőttek, és lefutott a pincébe, elbújt a gránátokkal teli ládák közé. Óriási szerencséje volt.

Közben a tankok odaértek. Sorban dübörögtek át a sorompó helyén a vasúton dél felé, neki a majornak. Utána szinte csönd lett, ám hallottam, hogy a ház körül emberek járnak. Könnyű volt felismerni a lépteiket, mert az egész környék terítve volt cseréppel. A pincelejárathoz közeledtek. Én ordítottam kifelé, hogy „Hier sind ungarische zivilen”. Jött a válasz: „Kommen sie hinaus!” Én felmentem: két német SS-katona állt velem szemben, egyiknél géppisztoly, a másik kezében nyeles kézigránát volt. „Russische nicht?” – kérdezték. Már sötétedett. Közben még több katona jött, bejárták a ház romjait. Jóformán csak az a helyiség maradt épen, ahová elbújtunk. A beszakadt szobából átvittek oda egy díványt, apámat arra fektették. Én egész délután egy könnyet sem tudtam ejteni. Amikor megláttam apámat – egy karcolás sem látszott az arcán –, amint a vasutas ruhájában fekszik, mintha csak aludna, álmodna, rettenetesen összeszorult a szívem. Úgy emlékszem, hogy összeestem, s a németek vittek vissza anyámhoz a pincébe.

Józsi bácsinak erősen vérzett a lába. Felesége levetkőztette, lábát lavórba tette. Bekötözték kisebb-nagyobb sebeit, de a kötés is átvérzett. Reggel a német szanitécek lovas kocsira tették, két német katona mellé, és elvitték Köbölkút felé.

Reggel anyámmal és Ágnes nénivel visszamentünk a mi őrházunkhoz. Útközben a vasút mellett sok halott katona feküdt, talán több német, mint orosz. Házunk, csodák csodájára, szinte épségben volt. Ha ott maradtunk volna a pincében, semmi bajunk sem történt volna, apám is élne. Anyám rendet rakott, én pedig bementem Kismuzslára. Megkerestem a gazdát, Forró bácsit. Ők már tudták, mi történt apámmal, felesége sírva ölelgetett, vigasztalt. Bratkó Gyuszival befogtunk egy lovat a szekér elé, és kimentünk a vasúti megálló romjaihoz. Apám holttestét feltettük a kocsira, két magyar tábori csendőr is segített, és elindultunk Köbölkút felé, a temetőbe. Félúton a falu felé légítamadás ért. Körülbelül 12 duplafedeles orosz gép jött, Köbölkútról húztak kelet felé. Gondoltam, hogy hazafelé tartva bombájuk már biztosan nincsen, a repülőkből a géppuskázás olyan magasból pedig nem sokat árthat. Így csak az út menti árokba feküdtünk; bemenni a földekre nagyon nehéz volt, mély sártenger volt mindenhol.

A faluban a keresztapámékhöz mentünk – az egész család sírt, és nagyon sajnáltak. A kocsival kimentünk a temetőbe. Kiválasztottuk a sír helyét, apám szülei mellett. Nagyapám sírja fölött vörösmárvány kereszt volt, a kereszt egyik szárnyát akkorra már levitte valamilyen lövedék. Nem messze tőlünk három csoportban temették a német katonákat sorban egymás mellé.

Apámat szépen lefektettük nagyanyám sírja mellé, és bementünk a mi falusi házunkhoz, ahol a maradék kerítésdeszkából a szomszédok, Fodor Imre bácsi vezetésével koporsót készítettek neki. Hazafelé a vasút mellett mentünk el – ott is sok katona feküdt holtan, főleg németek. Az egyiknek valami levitte a fejét, csak az álla maradt meg a nyakán. Mellette feküdt a sárban egy szép messzelátó, azt felvettem magamnak, gondoltam, jó lesz valamire. A katonákat két lovas kocsival igyekeztek összeszedni, ám a kocsik a nagy sárban szinte a tengelyükig merültek.

Délután több teherautó és néhány tank jött az őrházunkhoz. Kis terepjáróban pedig több magasabb rangú tiszt. A német feketeruhás tankisták felsorakoztak. Az egyik SS-tiszt rövid beszédet tartott nekik, és mindegyiküknek kitüntetést, vaskeresztet adományozott. Amikor befejezte, egyszerre harsányan kiáltották, hogy „Heil Hitler”. Éjjelre nem mertünk kint maradni anyámmal az ajtótlan-ablaktalan őrházban, ezért még szürkület előtt bementünk a faluba. Kollárék a konyhában adtak helyet nekünk, néhány zsákot megtömött anyám szalmával, és azon aludtunk.

Másnap reggel, február 20-án, anyám elment a plébános úrhoz, és megbeszélték, hogy délután eltemetjük apámat. Addigra Kollár bácsi és a szomszédok megásták a sírját nagyszüleink mellett. Anyám rossz hírrel jött haza. A faluban kidobolták, hogy aznap délután minden 14 és 15 éves fiú, aki a faluban található, két órakor köteles jelentkezni a községháza előtt két hétre való élelemmel. Komárom felé visznek bennünket lövészárkokat ásni. Aki a parancsot nem teljesíti, még aznap agyonlövik. A doboló kisbíróval két magyar nyilascsendőr is járt, azok sorban kérdezték, hogy az egyes utcában hány ilyen fiú van, és összeírták neveiket. Az idősebb gyerekek már nem voltak a faluban, azokat még 1944 novemberében elvitték valahová.

Így anyám keresztanyáméktól kért ennivalót számomra, és felkészített az útra. Meleg, hosszú télikabátot adott rám, tiszta alsóneműt. Még szerencse, hogy hoztunk magunkkal az őrházból. Jó bakancsom és egy vastag szövésű nadrágom volt, amit kapoccsal a térdem vagy a bokám alatt össze lehetett húzni. Fejemen a sötétkék gimnazista sapkám maradt. Akkor kelles kora tavaszi idő volt. Egy vastag, fekete pokrócot a hátizsákra kötöttem. A hátizsákban törülköző, mosószappan volt, jó darab sonka, kolbász, szalonna, és fél kenyér kenyérruhába csomagolva. Nagyon fájt, hogy apám temetésén nem lehettem jelen.

A községháza előtt gyülekeztünk. A nyilasok egy Toldi nevű tiszt vezetésével vagy tizenketten voltak. Egy közülük felolvasta neveinket. Csak egy fiú hiányzott, Bábi Jancsi, de ők kint laktak malmukban a határban a szőgyéni út mellett, s bizonyára nem tudott a felhívásról. Összesen negyvennyolc 14 és 15 éves fiúk jöttünk össze. Ismertük egymást, hiszen egy elemi iskolába jártunk. A nyilasok sorba állítottak bennünket, és kitereltek az állomásra. Szüleinket nem engedték velünk jönni, csak messziről kísérek. Párkány felől rövidesen megjött egy rövid személyvonat. A kocsik minden ablaka és az ajtaja ki volt törve. Már sok hasonló korú gyerek volt bennük, főleg párkányiak és muzslaiak. Már esteledett, mire beértünk Újvárbá.

Amióta nem jártam Újvárban, a várost többször is bombázták. Az állomás környékére rá sem lehetett ismerni. Minket a templom mögötti Flengerbe vezettek. A volt tantermekben szalma volt a padlóra terítve, arra feküdtünk le abban a tudatban, hogy majd reggel utazunk tovább Komáromba.

Tehervagonban Kassel felé

Az iskolában nem voltunk sokáig. Este tíz óra lehetett, a legtöbben még nem aludtunk, amikor felverték bennünket. Öltözni, összepakolni, még ma indulunk Komáromba. Gyalogoltunk az állomás felé a sötétben. Előtte figyelmeztettek bennünket, hogy el ne szökjön senki, mert akit másnap otthon találnak, azt úgyis fejbe lövik, felkoncolják a szüleivel együtt. Valamelyik más épületből még sok gyereket tereltek hozzánk. A városban alig lehetett látni, ezért könnyen megléphetünk volna.

Az állomásra érve nem mentünk be a romos épületek közé, hanem tovább hajtottak bennünket a nyitrai út irányába, a temető felé. Az állomás épületétől távolabb egy rövid szerelvény állt, talán tizenkét vagon lehetett összekapcsolva. A Galánta felé eső végén volt csak egy törött ablakú személykocsi. Kettős sorba állítottak bennünket, és fel a vagonba – hatvanasával egybe. A vagonok fenekén szalma és széna keveréke volt. A nyilasok rengeteget kiabáltak velünk – katonaruhában voltak, néhányan kétharmados bőrkabátban, csizmában, bal karjukon nyilaskeresztes szalag. Megparancsolták, hogy a vagonban feküdjünk le, két sorba, fejjel a vagon oldalának, lábainkkal egymással szemben. A vagon sarkában van egy két tenyérnyi nagyságú nyílás, ha valakinek vizelni kell, vagy egyéb dolga akad, annál elvégezheti. A vagonokban csend legyen, ne kiabáljunk, mindenki fogja be a pofáját. Hogy az elosztásnál lássanak valamit, világító rakétákat lőttek a levegőbe. A vagonok ajtaját kívülről ránk zárták, onnan kimenni többé már nem lehetett.

Félórás várakozás után a vonat elindult. Addigra már megpróbáltunk elhelyezkedni, de, sajnos, ez sehogyan sem sikerült. A vagon annyira szűk volt hatvan gyerek számára, hogy lefekve sehogy sem fértünk el. A sötétben nem is láttunk. Török Pista megpróbált gyufát gyújtani, de mindjárt elaludt neki, mert a rácsos kis ablakokon erősen fújt be szél. Kint hullott a hó. Végre nagyon szűken elhelyezkedtünk. Csak úgy fértünk el, hogy mindnyájan ugyanazon oldalunkra feküdtünk, és ha már elzsibbadt az oldalunk, egyszerre kellett az egész sornak a másik oldalára átfordulnia. A háromhetes hosszú út alatt ez a zsúfoltság volt talán a legszörnyűbb, attól szenvedtünk a legtöbbet. Az első éjjel szinte semmit sem aludtam, mert megállás nélkül jajgatott valaki, mozgott, mocorgott, fordult volna a másik oldalára. Velem szemben Bircsák Pityu feküdt. Neki nagyon fáj a lába, mert korábban egy bombázásnál megsebesült a combján. Én Máté Pityu és Sztankó Józsi között feküdtem. Jóskáék a faluban a szomszédunkban laktak, Pityuval pedig iskolatársak voltunk Újvárbán. Az ő apja szintén vasutas volt.

A köbölkúti fiúk közül sokan nagyon el voltak csigázva, mivel az előző éjjel még Libád környékén voltak bunkerokat, lövészárkokat ásni, s azóta egy órát sem pihentek sehol.

A vonat pedig ment, hol előre, hol visszafelé. Valami nagyobb településen mehettünk keresztül, mert ott sok fényszóró világított fel az égre. Azt gondoltuk, hogy ez bizonyára Ógyalla vagy Komárom. Nekem azonban nem tetszett, hogy ilyen hosszú ideig megyünk.

Végre hajnalodni kezdett. Barusz Jóska, Ernő barátom bátyja, kettőnk vállára állva kinézett az ablakon, hogy hol is járunk már tulajdonképpen. Kint köd volt, a vasút mellett azon az oldalon fenyőerdő húzódott, a fák be voltak havazva, messzire egyáltalán nem lehetett ellátni.

Állomás következett, a vonat megállt. Az ajtókat kívülről kinyitották. A mi vagonunk éppen az emeletes állomásépülettel szemben állt – az állomás neve: Lanžhot. Te jó Isten, hová visznek ezek bennünket, hiszen ez nem Komárom felé van, hanem Morvaország határán. Akkor az a fényszórózás nem Ógyallán, hanem Pozsonyban volt az éjjel!

A nyilasok minden vagonból kiszállítottak bennünket, lehattunk vagy ötszázan. Betereltek a váróterembe, illetve ennek ablakai elé. Toldi hadnagy – így szólítottatta magát, ki tudja, hogy az volt-e az igazi neve – kijelentette, hogy megváltozott a parancs. A Nemzetvezető utasítására minden magyar fiú, akinek kedves a szent magyar hazája, Németországba megy, segíteni a német ipart, hogy minél előbb legyőzhessük az ellenséget, az orosz bolsevisztákat, a harácsoló amerikaiakat és a bűdös zsidókat. Mi Égerbe megyünk, egy nagy hadiüzembe, ahol jó dolgunk lesz. Ott jó kosztot fogunk kapni, lesz elég helyünk aludni, és két-három hónap múlva, amikor már az egész Magyarországról kiűzik az oroszokat, hazajövünk szüleinkhez. Amíg együtt vagyunk, őt testvérnek szólítsuk, mert most már mi a hungarista mozgalom testvérei vagyunk.

Utána el kellett énekelnünk a híres nyilas indulót, amit már otthon hallottunk: „Zöld inges fiúk, most a harcra fel, / Szálasi Ferencet sose hagyjuk el. / Előre hát a végső harcra, / a végső, büszke diadalra...”

Ebből azonban nagy baj lett, mert jónéhányan a bátrabbak közül, ahogyan az akkor kezdett szokásba jönni, ahelyett, hogy „Szálasi Ferencet sose hagyjuk el...”, úgy énekeltek, hogy „Szálasi Ferencet most akasszák fel...”. Ezt a hadnagy testvér meghallotta, s a géppisztolyával, amely mindig a nyakában lógott, egy sorozatot eresztett a levegőbe, és véget vetett az éneklésnek. Ránk ordított, hogy az egész csürhe vissza a vagonokba, ezért ma zabálni nem kapunk. Vegyük tudomásul, hogy most már Németországba érünk, a cseh-morva protektorátus területére. Az esetleges szökés esetén a németek pár órán belül elfognának, és akkor azonnal felkoncolnak. A nyilasoknak ez volt a megszokott szavajárása.

A szökésről azonban ott már szó sem lehetett. A vagonokat újból ránk zárták, s a vonat továbbindult. A szerelvény elején volt a törött ablakú személykocsi, abban 10-12 nyilaskeresztes katona volt a parancsnokkal és egy Guszti nevű helyettesével, és az utolsó marhavagonban is négy katona volt, akik a nyitott ajtón figyeltek kifelé. Pedig most már szívesen megszöktünk volna nem úgy, mint éjjel Újvárbán. Mindnyájan azt sajnáltuk, hogy milyen szamarak is voltunk akkor.

Délután egy nagyobb állomáson megállt a vonat. Kis város volt körülötte, szép piros cserepes házakkal. A város nevére nem emlékszem. Ott kaptunk vizet inni. Minden vagonba betettek két vödörrel, ám mi olyan szomjasak voltunk, hogy egy kannát öten kiittunk volna. Több mint a felének nem jutott víz, sajnos nekem sem. Szerencsémre anyám készített nekem egy üvegben még otthon teát, abból délelőtt még volt egy kevés. Közben a tőlünk levő harmadik vagonból egy fiú kiugrott és futni kezdett a raktárépületek felé. Két katona utánarohant. Rövid géppisztolysorozatot hallottunk. Pár perc múlva a katonák visszajöttek, a fiút azonban nem láttuk többé. De hallottuk, amint a vagon mögött azt mondta az egyik katona, hogy úgy kellett neki, minek szökött meg.

Másnap reggel kaptunk enni. Mindnyájunknak volt valamilyen lábaskája vagy kisebb fazeka. Ez már a brünni nagyállomás után volt egy kisebb pályaudvaron. A következő napon, február 24-én, Prágába értünk. A főállomáson állt a szerelvényünk csaknem két órát. Megengedték, hogy külön-külön vagononként kiszálljunk, és a peron szélén folyó csapból vizet igyunk. Nagy probléma volt, hogy már nemcsak szomjasak, de nagyon piszkosak is voltunk. Négy napja még csak kezet sem tudtunk mosni, és a tetvek is kezdtek rajtunk elszaporodni. Vagy az alattunk talált szalmában voltak, vagy már valamelyik fiú hozta magával.

Közeledtünk a végcél, Éger felé. Ezt a várost valamikor az első Csehszlovák Köztársaság idején Chebnek hívták. Nagy iparvárosnak tűnt, sok gyárműveket láttunk benne. Az állomáson, egy mellékvágányon egész éjjel

és másnap délig álltunk. Utána újból mozdonyt állítottak a vonat elé, és tovább indultunk, de nem tudtuk, hogy hová. Este egy újabb állomáson enni kaptunk. Fejenként két héjában főtt krumplit, egy szedőkanál káposztát és akkora darab főtt húst hozzá, mint egy kisebb radírgumi. A nyilaskatonák elmondták, hogy Égerben nem szállhattunk ki, mert a táborban, ahol a gyárakban dolgozó foglyok laknak, tifuszcímű van. Így tovább megyünk Kassel irányába, ahol más feladatot fogunk teljesíteni.

Már sötétedett, amikor Schirndingbe értünk. Az állomáson félreállítottak bennünket. Éjjel, tíz óra felé, légiriadó volt. Először távolabb, majd egészen közel robbantak a bombák, valami égett, mert a kis vagonablakon át nappali világosság szűrődött befelé. A vagonokat a nyilasok ránc zárták, és elfutottak az óvóhelyre. Mi meg ott ordítottunk magunkra hagyva, rimázkodtunk, hogy engedjenek ki. A pokrócokat húztuk a fejünkre rémületünkben, amikor a vagonok már szinte inogtak a robbanások okozta légnyomástól. Ilyen eset a következő napokban gyakran megismétlődött. A légiriádók, bombázások egyre gyakoribbak lettek. Minket azonban a vagonokból sosem engedtek ki, azokban kellett átvészelnünk a légítámadást. Csodák csodájára azonban szinte baj nélkül megúsztuk a sok légítámadást.

Az egyik reggel valamelyik település előtt állt a szerelvényünk, kint a határban. Tőlünk nem messzire, alig 50 méterre valamilyen tábor volt. Sűrű drótkerítéssel volt körülvéve, benne kisebb faházak, barakkok voltak. Sok ember, főleg asszonyok voltak benne. Mi az ablakokból integettünk nekik. Németül és más nyelven kiabáltak vissza, hogy kik vagyunk – magyarul is. Azt is kérdezték, mi van Budapesten, ki van ott, odaérték-e már az oroszok. A lármának az lett a vége, hogy a barakkokból német katonák jöttek elő nagy farkaskutyákkal, és bezavarták az asszonyokat a házakba. Sosem tudtuk meg, kik voltak azok, honnan kerültek oda, mert a vonat már indult is velünk tovább.

Március 11-ig tartott ez az iszonyú utazás a zsúfolt vagonokban. A hazulról hozott élelem már régen elfogyott, néha kaptunk valamit enni és ritkán vizet is inni. Aznap egy nagyváros felé közeledtünk, délután haladtunk át rajta. Kasselben voltunk. Kassel egy félmillió nagyváros volt. A szó szoros értelmében csak volt, mert teljesen le volt bombázva. A város azon részén, amelyen a felújított vágányokon majdnem lépésben áthaladt a vonat, egyetlen ép ház sem láttunk. Minden romokban hevert. A vágányoktól nem messze halottak egész sora feküdt egymás mellett, két teherautóra rakták fel őket. A sínekhez közel egy idős ember ült és kiabált, az arca véres volt. Megfigyeltem, hogy a gyárkémények ugyanakkor teljesen épen álltak. Míg az egész belátható városrészben egyetlen álló épület sem volt, addig a gyárkéményeknek semmi bajuk sem történt. Mondták is a fiúk, hogy légítámadás esetén, úgy látszik, a legbiztonságosabb hely a gyárkémény. Az utcán feketére égett villamosok, autók voltak mindenfelé, a fák, bokrok is szénné égtek mindenhol. Rengeteg gyújtóbombahüvelyt láttunk szanaszét heverni. Sem azelőtt, sem azután ennyire szétbombázott várost nem láttam.

Kassel Rothwesten

Amint szerelvényünk elhagyta a külvárost, egy erdőbe érkeztünk. Ott mindenkit kiszállítottak, és az erdőn keresztül egy kis településre vezettek bennünket. Az állomáson fekete ruhás SS-katonák vártak ránk. A nyilasok azonban az állomáson maradtak, s mi többé nem láttuk őket. Előzőleg azonban elvették tőlünk a pénzünket. Azt mondták, hogy nekünk a pengőre már nem lesz szükségünk. A település neve Rotwesten volt. Ez lett húsznapos keserves utazásunk végcélja. A fenyőfák között több kisebb-nagyobb, földszintes és egyemeletes épület volt. Az egyikbe betelereltek bennünket, és elszállásoltak. Kétemeletes vaságyak voltak a nagy szobákban, 40-45 fiú került egy terembe. A vagonbeli fekvéshez képest ez szinte mennyországi kényelemnek tűnt. Mi, köbölkútiak majdnem mind egy szobába kerültünk, még néhány párkányi volt velünk. Fölöttem a köbölkúti Mauer Pali, alattam a párkányi Kovács Laci aludt. Bár három hétig egy vonaton utaztunk, alig tudtuk, hogy hová valósiak a többiek, a majd ötszáz fiú itt ismerkedett össze.

A dunántúli gyerekek legtöbbje pápai, vagy Pápa környéki volt. Voltak közöttük soroksáriak is, akik valamilyen oknál fogva Pápa környékére lettek kitelepítve, és az ottani fiúkkal hurcolták el őket is a nyilasok.

Másnap reggel felsorakoztattak bennünket. Egy magyarul jól beszélő SS-tiszt elmondta, hogy örömmel fogadnak bennünket, magyar önkénteseket, akik a nagy Német Birodalom megsegítésére ajánlottuk fel minden erőnket, és ha kell, az életünket. Nagy öröm számunkra, hogy a Wenck tábornok nemrég felállított 12. hadseregébe fogunk tartozni. Légvédelmi kiképzést kapunk, és bízik abban, hogy majd az arcvonalak mögött sok ellenséges repülőgépet fogunk lelőni. Mi tátott szájjal hallgattuk a németet, s nem tudtuk, hogy jól hallunk-e vagy még álmodunk. Mi, 14-15 éves gyerekek, mi fogjuk megmenteni Németországot a pusztulástól? Mi, akik már ismertük az oroszokat, akiket Sztálingrádtól Köbölkútig nem tudtak megállítani? Vagy a sturmbahnführer úr nem járt mostanában a közeli Kasselban, nem látta, hogyan néz ki, hogy egyáltalán nem győzelmet ábrázol a város?

A rotwesteni telep egy erdő szélén meghúzódó kisebb repülőkiképző tábor volt. A fák között hosszú hangárok sorakoztak, ezekben több tucat repülő. Mi már akkor, kíváncsi szemmel járó gyerekek, nagyjából ismertük a haditechnikát. A gépek Messerschmidt típusú vadásziparrepülő és Junkers-féle zuhanóbombázók voltak. Szilárd kifutópálya nem volt, széles füves rét húzódott párhuzamosan az erdővel, arról szálltak fel és le a gépek. A telep jól ki volt építve, központi konyhaépülettel, egészségügyi épülete, sőt még beton fürdőmedencéje is volt. Délben kaptunk egy bádog katonasajkát és összecsukszható villa-kanalat. Sok német katona volt ott, a legtöbb fekete SS-ruhában, néhányan zöld Wehrmacht-öltözetben. Az ebéd leves volt, ám vízen és són kívül más nemigen volt benne, utána pedig szaharinos vízzel leöntött fehér főtt rizs-szerű valami. Délután két orvos megvizsgált bennünket. Én akkor jócskán köhögtem, az orvos meghallgatta a hátamat és legyintett: ist Krieg, mondta, háború van, ezzel el voltam intézve. A végeredmény az lett, hogy mivel tetvesek voltunk, mindnyájunkat kopaszra nyírtak. Másnap elvittek bennünket egy fertőtlenítőbe. Ez a tábortól 6-8 kilométerre lehetett. Betelereltek

egy nagyobb helyiségbe, meztelenre vetköztettek, a ruháinkat ráraktuk kerekken tolható polcokra. Ezeket betolták egy zárt helyiségbe, ahol forró levegővel fűjták be, hogy a ruhatetvek elpusztuljanak. Mi pedig az alatt zuhanyoztunk – először meleg, majd hideg vízzel. Kaptunk egy-egy törülközőt és egy szappant. Utána visszakaptuk ruháinkat, de sajnos a tetvek nem pusztultak el, tojásaik – népiesen a serkék – szépen kikeltek, úgyhogy visszafelé többet vakaródtunk, mint odamenet.

Igen kellemes, szinte tavaszi időjárásban kezdődött el a napi rendszeres foglalkozásunk. Reggel megkaptuk az egész napra szóló 20 dekás kenyéradagot. Mindenkinék három darab cigarettát adtak hozzá és fél sajka feketekávé. Ezt, íze után ítélve, valószínűleg égett kenyérhéjból főzhették. Délig beosztottak bennünket vagy légvédelmi kiképzésre, vagy bunkert ásni. Kiképzéshez ágyú kevés volt, így csak 120-150 gyerek fért el mellettük. Ezek könnyű, négycsövű légvédelmi „flakkok” voltak. Az ágyúcsövek egyszerre mozdultak le és fel, és a második nagyobb kerékkel gyorsan lehetett balra-jobbra, akár körbe is forgatni őket. A baj az volt, hogy mi ezt nem bírtuk csinálni. A nagy kereket csak ketten bírtuk tekerni, és a gránátokat is – egyszerre minden cső fölé öt darabot kellett tenni – csak ketten-hárman bírtuk el. Ha leültem a célzó helyére, nem értem el a tükrös bemérőt, az ülésre vastag deszkát kellett tenni. A kiképzést vezető SS- katonák csóváltgatták a fejüket – néhányunkat jól megrugdaltak, de attól sem ment jobban a dolog.

Aki aznap kiképzés helyett bunkerásáshoz lett beosztva, szintén nem dicsekedhetett. A telepen már volt több alagútszerű bunker, ezek mellé kellett továbbiakat építeni. A föld alatt a sáros-köves földet kiszedni csákánnyal, ásóval, lapáttal, taligával kihordani nem gyerekeknek való munka volt. A telepen sok hadifogoly is volt, a francia hadseregből. A bunkerokban főleg ők dolgoztak. Voltak közöttük négerek is. A félhomályban csak a fehér fogaik villogtak. Féltünk tőlük. Később azonban megbarátkoztunk velük. Mauer Palit elnevezték Fekete Gyereknek, mert ő szokta mondani nekik, hogy „jönnek a fekete gyerekek”. Én a négerekkel majdnem minden nap kicseréltem a három cigarettát fél szelet kenyérre. Ha aznap az ágyúknál voltunk, és nem jutottunk el a bunkerekbe, este jöttek a szálláshelyünkre, és hozták a fél szelet kenyeret.

A telepen különösebben nem őriztek bennünket. Minden reggel azonban szobák szerint létszámellenőrzést tartottak. Március 20-án lefényképeztek mindnyájunkat a katonaisgazolvány számára. Elvittek egy raktárba, ahol sok fekete SS-egyenruha volt. Próbáltak beöltöztetni bennünket, de a legtöbb ruhába ketten is belefértünk volna. Ám még így is körülbelül 75-80 nagyobb növésű fiúra találtak ruhát, azoktól a civilt elszedték, és aznaptól kezdve már a fekete egyenruha lötyögött rajtuk. Közülük sokat ismertem már akkor, tudomásom szerint egyetlenegy se került közülük haza. Minket, kisebbeket, elvittek egy műhelybe. Ott francia hadifogoly szabók méretet vettek rólunk azzal, hogy varrnak nekünk külön-külön egyenruhát. Életemben ez lett volna az első méretre szabott ruhám. Azonban ez sem készült el idejében, óriási szerencsémre.

Mindennaposak, igen gyakoriak voltak a légiriadók és a légítámadások. Nagy bombázást azonban nem kaptunk, inkább géppuskákkal lőtték a telepet, és néha 15-20 kisebb bombát dobtak az épületek és a fák közé. Őszinte bánatunkra éppen a konyha kapott telitalálatot, jobban sajnáltuk, mintha két hangár robbant volna fel. A német repülők már csak éjjel szálltak fel. Egyszerre elromlott, hirtelen hidegre fordult az idő. Az előző napokban szinte májusi volt az időjárás. Délután elmehettünk a kiépített strandoló medencébe, az edzettebbek meg is fürödtek benne. Főleg a víz mellett lakó párkányiak úszkáltak benne nagy élvezettel. A telepen sok fiatal Hitlerjugendes lány is volt, ők is jártak a strandra. A párkányi Kovács Laci bajba került, mert vékony selyem alsónadrágban ment be a vízbe, amely átázva teljesen átlátszó lett, és rátapadt testére. Szégyellt kijönni a lányok előtt, és ott érte volna a vízben az este, ha nem jeleztek volna légiriadót. Amint megszólaltak a légvédelmi ágyúk, Laci úgy ugrott ki a vízből, mint egy szöcske.

Esténként a két laktanyaépület között, ahol elszállásoltak bennünket, gyakran összejöttünk. Mindig éhesek voltunk, mindenféléről beszélgettünk – szüleinkről, falunkról, reményeinkről, hogy majd csak vége lesz valahogy a háborúnak és hazakerülünk. Emlegettük az újvári gimnáziumot is – Berend Miklós tanár urat, aki a természettan órán gyakran magyarázta, hogy ebben a korban a fiataloknak jól kell táplálkozniuk, sokat kell enniük, mert az egészséges fejlődés számára ez nagyon fontos. Néha énekeltünk, daloltunk, de most már nem nyilas nótákat. Főleg a székely himnuszt, Petőfi megzenésített versét, a Távobólt. Ezt ritkán énekeltük végig, mert elfojtotta hangunkat a sírás.

Mivel akarattunk ellenére tűzereknek képeztek bennünket, gyakran daloltuk a tűzerek akkor ismert nótáját:

*„Szél viszi messze a fellegeket,
Köröttünk lángol az ég.
Nyújtsd ide rózsám a kis kezedet,
Ki tudja, látlak-e még.
Ki tudja, ölel-e a két karod,
Ki tudja, csókol-e szád,
Ki tudja, melyik éjjel, mely hajnalon
Indul az üteg tovább.*

*Bármerre járok, a csillagos ég
Ragyogva tekint le rám.
Bármerre fordul az üteg kerék,
Mindenholonnan te nézel rám.
Járhatok vízen, vagy havas hegyeken,
Süvíthet száz zivatar, galambom,
Te vagy a viharban az örök remény,
Te hozzád száll ez a dal!”*

Gyakran daloltuk a pápai fiúk kezdeményezésére azt is, hogy:

*„Söprik a pápai utcát,
Masíroznak a regruták.
Szép tizenhat éves barna kislány,
Sétál a regiment után...*

Sorra került néha a cserkészinduló is: „Fiúk, fel a fejjel, az óra közel, kel a magyar éjben a hajnal...

Csak azt nem tudtuk elképzelni, hogy hol van az a magyar hajnal. Éppen most, amikor a magyar hadsereg színe-java a Donnál pusztult, az ország tönkretéve, kirabolva, a főváros elpusztítva, a magyarok, még az ilyen gyerekek is, mint mi, szerteszórva egész Európában.

Az alig pár napig tartó relatíve nyugodtabb, csak kisebb-nagyobb légitámadásokkal tarkított rotwesteni életünknek gyorsan vége lett. Szállásunkról egyik este kitelepítettek bennünket – egy páncélosezred érkezett oda, amely a Ruhr-vidék felé mentükben itt gyülekezett. Minket áttelepítettek két hosszú hangárba. Ezek talaja betonból volt, és hosszában minden 15-20 méterre egy-egy 250 kilós repülőbomba volt lefektetve, mindegyik orrába két zöld villanykábel bevezetve. A bombák között általában 25-30 fiú fért el. Hoztunk be a betonra szénát, azon feküdtünk. A foglalkozásunk most már, hogy hidegre fordult az idő, inkább éjjelre tevődött át. Mivel fagyni kezdett, az éjjel bevetésre felszálló német gépek visszaérkezésükkor a sárban kerekükkel árkot vágtak, amely néhány perc alatt megfagyott. Ha az utána leszálló repülő kerekei ebbe a fagyos barázdába beszorultak, a gép felfordult és felrobant. Így minden leszállás után 30-40 gyerek futott ki lapáttal, kézzel húzott hengerrel, hogy betemesse a friss keréknyomokat.

Mivel hidegre fordult az idő, azoknak, akiknek rossz volt a cipőjük, vagy ruhájuk, megengedték, hogy a beöltöztetett társaik által levetett jobb cipőt vagy ruhát vegyék magukra.

Nagybőjt a göttingeni országúton

Sorsunk egyik óráról a másikra megváltozott. Április másodikán délután, úgy három óra körül, riadót fújtak. Nem légiriadó volt az, hanem más veszély fenyegetett. Azonnal mindenünket össze kellett csomagolni, és fél óra múlva a hangárok elől elindultunk az erdei úton észak felé. Nem tudtuk, mi történik, hová megyünk.

A krónika így ír az akkori eseményekről:

A nyugati fronton az I. amerikai hadsereg a támadó front középső szakaszán, Hodges tábornokkal az élen, 1945. február 23-án támadásba lendült, és március 5-én elérte Köln városát. A városba vezető utakat Volksturm egységek védték. Két nap után feladták a harcot, és Köln városának Rajnán túli része amerikai ellenőrzés alá került. Hodges csapatai ezek után délkeletre fordultak, ahol a németek Model vezette „B” hadseregcsoportja fejtett ki kemény ellenállást. Ennek ellenére az amerikai páncélosok március 7-én elérték Remagent, ahol legnagyobb meglepetésükre az úgynevezett Ludendorff vasúti hidat a széles Rajnán át épségben találták. A német tiszteknek ugyanis szinte az utolsó pillanatban – miután minden egységet átmentettek – kellett kiadni a robbantási parancsot. Az amerikaiak itt olyan hirtelen törtek előre, hogy a robbantással megbízott egységnek nem volt ideje munkáját befejezni. Az amerikai páncélosok átrobogtak a hídon, szétverték a robbantóállásokat, s kialakították az első hídfőállást a Rajna jobb partján. Bizonyos mértékig a Remagennél harcoló csapatot és a szövetséges főparancsnokságot is meglepte a hír, hogy egy híd épségben a birtokukba került. Először maguk sem tudták, hogy mit kezdenek vele, mert ez sok vonatkozásban nem illett tervükbe. Csapdától is tartottak, s arra számítottak, hogy a kialakítandó hídfőt a németek felszámolják. A németek ismételt kísérletet tettek a remageni híd felrobbantására. Hitler ekkor a tüzérségi és légitámadások útján is megkísérelte a híd felrobbantását, de ez csak tíz nap múlva sikerült, de akkor már egy gyorsan felépített tartalékhíd is működött. Hitler a vétkes tiszteket rögtönítélő bíróság útján halálra íteltette, de ez nem változtatott azon a tényen, hogy a Rajna vonalán megtörtént az első szakadás.

Ezekben a napokban Patton 3. amerikai hadserege is megtámadta Moselnél a német erőket, s március 10-én visszavetette őket a Rajna, illetve a Mosel bal partjára. A Rajna bal partja egészen Koblenzig a szövetséges erők birtokában volt. Eisenhower azonban csak akkor látta elérkezettnek a Rajnán való átkelés kikényszerítését, ha délen is kiküszöbölik a mintegy 200 kilométer hosszú német vonalat, amely Koblenz, a Mosel és a Saar folyó mellett Strasbourgig húzódott. Dever 7. amerikai hadserege a rendkívül kedvezőtlen erdős, dombos terepen – a Siegfried-vonallal szemben – csak igen lassan haladt előre. Patton hadserege az Eiffel-hegységben előretörve a német

csapatok hátába került. Runstedt, a nyugati haderők német főparancsnoka a Saar-vidék kiürítését javasolta, mire Hitler leváltotta őt, s a parancsai és elképzelései iránt nagyobb megértést tanúsító Kesselringet nevezte ki a nyugati erők főparancsnokává. Patton március 15-én megindult támadásával szemben ő is tehetetlen volt. Patton átkelt a Moselen, majd a Hünseruck hegység és a Rajna bal partján Koblenztől Ludwigshafenig fekvő terület hamarosan a birtokába került. Sőt, március 23-án Oppenheimnél a jobb parton sikerült hídfőt létesítenie.

Március 20-án Patch tábornok egységei is átkeltek a Saaron, és a Saar-vidék hamarosan elesett. Március 25-én a Rajna egész hosszában a bal part az angol-amerikai hadsereg birtokában volt. A német hadsereg az alig hathetes ütközetben több mint 350 ezer embert vesztett, ezek többsége azonban már hadifogoly volt, ami azt mutatta, hogy a német katonák most már tömegesen adták meg magukat, s a túsrendszer, a rögtönítélő bíróságok és más terrorintézkedések ellenére is inkább a hadifogságot, mintsem a hősi halált választották.

Az angol-amerikai haderő a Rajna-vidék elfoglalása után nem tartotta szükségesnek, hogy hosszabb támadási szünetet tartson. A déli szakaszon még be sem fejeződtek a harcok, amikor északon Montgomery már előkészítette a Rajnán való átkelést. Óriási légi és tüzérségi előkészítés után március 24-én megkezdődött az átkelés, ezzel egyidőben Weselnél két szövetséges ejtőernyős-hadosztály biztosított egy hídfőállást. Alig néhány nap múlva már egy sor pontonhidat sikerült üzembe helyezni, március végéig összefüggő hídfőt létesíteni Emmerichtől egészen Duisburgig. Az amerikaiak már korábban Oppenheimnél is hídfőt szereztek, így biztosítva volt, hogy a Ruhr-vidék bekerítésére és elfoglalására irányuló támadás egyszerre két irányból indulhasson meg. Az átkelés gyors sikerét nem csupán a vezetés, a kiváló felszerelés és harci szellem segítette, hanem a gyenge ellenállás is. Az angol-amerikai előrenyomulást most már nem annyira a német ellenállás fékezte, hanem a saját bombatámadásaikkal tönkretett utak, a közlekedési eszközök hiánya. Montgomery a Rajnán való sikeres átkelés után csapatai egy részét északra fordította, hogy Hollandiából kiverje az ott maradt német erőket, illetve elvágja azokat. Csapatainak zöme a Ruhr-vidék ellen indult, ahol még közel száz német hadosztály védekezett. Világos volt azonban, hogy a német védelem a Ruhr-vidékre összpontosul, s középen viszonylag könnyű lehetőség kínálkozik az előretöréshez az Elba folyó irányába.

Délebbre az amerikaiaknak már két hídfőjük volt, így itt sem kellett átkelési hadműveleteket folytatni, hanem az erőket a hídfők kiszélesítésére, majd a további általános támadásra koncentrálták. Bradley hadserege tehát a remageni hídfőt erősítette meg, és március 24-én már Bonntól Koblenzig birtokában tartotta a Rajna keleti partját, majd innen kitörve, a németek várákozása ellenére, nem északra, a Ruhr-vidék ellen, hanem keletre, Lahn irányába fordult, s itt az erőket egyesítve, részben északra, a Ruhr-vidék háta mögött tört előre. Április 1-jén Lippstadtnál egyesültek a Montgomery vezette hadseregcsoporthoz tartozó 9. amerikai hadsereggel, és Paderbornnál, a

németek páncélos kiképző és gyakorló iskolájánál, egy utolsó nagy csatát vívtak. Ezt követően a Ruhr-vidék bekerítése befejeződött.

A Model tábornagy vezette német „B” hadseregcsoporthoz 21 hadosztállal a Ruhr-vidéki katlanba szorult. Az 1. amerikai hadsereg egy része délkelet felé fordult, hogy megteremtse az összeköttetést Patton 3. amerikai hadseregével. Patton csapatai Mainz és Koblenz között létesítettek újabb és újabb hídfőket, majd keletre előretörve Geisennél egyesültek Hodges egységeivel, s innen tovább nyomultak Frankfurt és Kassel irányába.

Mi az egészből annyit éreztünk, hogy erőltetett menetben hajtottak bennünket északkelet felé. Mindenki menekült – a különféle német alakulatok teherautókon, gyalog, a hadifoglyok és mi is erős őrzés mellett a mellékutakon vagy az árkokban. Talán egy órányira lehettünk Rotwestentől, amikor felrobbantották a hangárokat. Sorozatos, hatalmas robbanások voltak. A mellettem futó Tégen Imre mondta is, hogy ez lett az eredménye a tegnapi igyekezetnek, mivel friss szénát vitt be a hangárba maga alá.

Csoportunk kb. 450 fiúból állott. Az egy héttel azelőtt már SS-ruhába beöltözött fiúk nem jöttek velünk, őket teherautókra rakták, és Kassel irányába vitték el. A menetünk élén 10-12 SS-katona ment, utána hármas-négyes sorokban a gyerekek. Az élen a Pápáról elhurcolt fiúk haladtak, majd a párkányiak, a sor végét mi, köbölkűtiak zártuk. Mögöttünk további 8-10 SS-katona jött, akik azzal szórakoztak, hogy ötpercenként rövid sorozatot adtak le géppisztolyból soraink mellett előre, az egyik vagy a másik oldalon. Ezzel figyelmeztettek arra, hogy a sorból kilépni nem ajánlatos. Közülük néhányan biciklivel jöttek utánunk, többük kezében korbács volt. Állandóan azt kiabálták, hogy Los!, Los! – gyorsan, gyorsan!

Már besötétedett, de mi csak mentünk megállás nélkül. Mögöttünk, délnyugati irányból távolról ágyúzás hallatszott, kissé hátul sárgászöld volt az égbolt, Kassel égett, állandóan bombázták, a robbanások szinte egybefolytak. Besötétedés után keskeny folyó partjára értünk. Itt leültettek bennünket. Végre elvégezhettem mindenki a dolgát, mert addig még arra sem volt idő. Mindnyájan vesztül éhesen voltunk. Aznap délelőtt kilenc óra körül kaptunk utoljára enni, a szokásos szelet kenyeret, hozzá kis kocka margarint és az égetett kenyérhéj-ízű kávé. A közelben semmiféle szénaboglya nem volt, amire lefekhettünk volna, csak a nedves fű, amely már szépen sarjadozott. Amikor a kora reggel felkeltettek bennünket, a didergéstől alig tudtunk mozdulni. A folyó menti keskeny úton haladtunk tovább. Nekem akkor külön problémát jelentett a bal kezem. Még Rotwestenben valamivel megsúrtam a kézfejem, a középső és gyűrűs ujjam fölött, s az egyébként nem nagy seb elgennyesedett. A menekülés napján már az egész kézfej megdagadt, kékülni kezdett. Mutattam két német katonának, de ők csak legyintettek, hogy az vagy gangréna vagy tetanusz, arra pedig nincsen semmi gyógyszer. Így az egyedüli gyógykezelés az volt, hogy a kisebb megállóknál, ha lehetett, a folyóvízbe mártottam a kezemet, azzal igyekeztem hűsíteni a szaggató fájást. Eleinte nem sokat használt, mert egészen könyökig bedagadt a karom.

De hát mindegyikünknek volt valami baja, a többieknek még nagyobb is, mint nekem. Ha valamelyik fiú nem bírta továbbmenni, próbáltuk ketten-hárman támogatni egy ideig, amíg bírtuk. Amikor már nem bírta lépni és leült, az SS-katonák közül ketten félrevonták az úttól, és miután már pár száz méterre voltunk onnan, néhány lövéssel végeztek vele. Közülünk, köbölkútiak közül, Bató Jóskára várt ez a sors. Ő még ugyanis Rotwestenben, amikor a magasabb termetű fiúkat beöltöztették, ezek levetett csizmáiból kiválasztott magának lyukas bakancsa helyett egy pár nehéz csizmát, amely a második napi gyaloglás után teljesen feltörte a lábát. Amikor pihenőkor levetette csizmáját, csöpögött belőle a vér. S miután felkelést vezényeltek, képtelen volt felállni. Bircsák Pityuval elloptunk egy őrizetlen percben a közeli házikó mellől egy taligát, és abba ültettük bele Jóskát. Felváltva toltuk magunk előtt, a németek hagyták, röhögtek rajtunk, sőt, egy darabon az egyik öregebb német állt a taliga mögé, amikor mi nem bírtuk feltolni a dombon.

Aznapi kosztunk abból állt, hogy az út menti őszi repceből, amelynek már másfél-két araszos szára volt, letéptünk néhányat, és azt rágtuk. Savanykás-keserű íze volt, és estére a legtöbbünknek borzasztóan fájt tőle a hasa. Szerencsénk volt, hogy másnap pihenőt tartottunk egy kis faluban, amely talán 30-40 portából állott. A katonák kértek Bató Jóska számára az egyik háznál egy pár puhább papucsot, mivel a pihenés alatt valamelyest javult a lába. Csodálatos módon az én megdagadt, elkékült kezem is mintha javult volna, már nem fájt annyira, és a rárakott repcelevéltől, amit az ingujjam alá tömtem, a daganat lohadni kezdett. Aznap voltam tizenöt éves. Nem hiszem, hogy bárki a világon kívánhatna magának ilyen szomorú születésnapot.

A többi fiúval egyetemben csupa csont és bőr voltam. A tudja Isten hányszor átázott, rajtunk száradt ruhánk rettenetesen piszkos volt. Tetvek élősködtek rajtunk: ha felhajtottuk ingünk alját, 80-100 tetűt megszámolhattunk rajta. Másnap, húsvét vasárnapján indultunk tovább. Máté Pityuka sírva mondta: Feri, az idén valóban becsületesen megtartottuk a nagyböjtöt. Ha valaha egyáltalán hazakerülünk, elmondhatjuk, hogy mi az összes pénteket, kisböjtöt és nagyböjtöt lekoplaltuk életünk végéig.

A nappali menetelést gyakori légítámadások tarkították. Alakulatunk közel száz méter hosszúra nyúlt, és igen sok angol-amerikai repülőgép szállt el fölöttünk. Közeledtükre nemegyszer rémülten ugrottunk az út menti árokba. A gépek egészen mélyen fölénk ereszkedtek, ám végül is nem bombáztak, nem is lőttek. Bizonyára észrevették, hogy fogolykülönítményt hajtanak a katonák. Utunk negyedik napján annyit javult a helyzetünk, hogy esténként már kaptunk enni. Ahol éjjelre megálltunk, a lakosokkal főzettek krumplit vagy káposztát, jutott is egy szedőkanállal, de kenyér és hús nélkül. Április 9-én Göttingenhez értünk, a városba azonban nem jutottunk be. A város előtt áthajtottak bennünket egy pontonhídon, és Nordhausen felé folytattuk a céltalan menetelést. Két nap múlva egy nagyobb teherpályaudvaron bevagoníroztak bennünket. Egész nap esett az eső, bőrig voltunk ázva. Sötétedéskor érkezünk az állomásra. A vagonokban előttünk lovakat szállítottak. Mire

nekifogtunk volna kitakarítani a trágyát, kiharcolták az esőbe, és két órányi ácsorgás után más vagonokat jelöltek ki számunkra a szerelvényben.

35-40 fiú került egy vagonba. A szerelvény húsz vagonból állt. A mozdony és a szenes kocsi után két nyitott vagonban betongyűrűk voltak felszerelve, amelyekből három csövű légvédelmi gépfegyverek meredtek az égnek. Ugyanilyen vagon volt a szerelvény végén is. Közben voltak a mi marhavagonjaink, ezekből az elsőben és a hátsóban SS-katonák foglaltak helyet. Reggel a vonat indulása előtt a katonák élelmet vételeztek számunkra és néhány katonaruhás nő is csatlakozott hozzájuk, bizonyára azzal a céllal, hogy időnként valamit főzzenek nekünk.

Az élelemből mi azonban nem sokat láttunk, így ahol csak megállt a vonat pár órára – ez gyakran megismétlődött a sorozatos légitámadások miatt –, saját szakállunkra igyekeztünk élelmet szerezni, akár lopni is, ha volt mit. Egy alkalommal az egyik pápai fiú felfedezett az egyik állomáson egy vagon, amelyikben almát szállítottak. Kifeszítette rajta a kis ablak hálóját, megrakta sapkáját almával, és szaladt vissza hozzánk, mert testvére is velünk volt, annak hozta volna a gyümölcsöt. A német katona azonban észrevette, és mivel felszólítására nem állt meg, agyonlőtte. Zokogó testvérét a katonák úgy rángatták le róla, húzták vissza a vagonba, mert a vonat indult tovább.

Ha sikerült valahol lisztet, krumplit, vagy valami mást szereznünk, azt megfőztük. A főzéshez a vagonban két konzervdobozra volt szükség. Az alsóba olajos fadarabkákat tettünk, abban tüzeltünk, a felsőben pedig főtt, ami volt. Olajat a vagonjaink kerekeinek csapágyházából szereztünk. Igaz, mire a krumplikása elkészült – ezt sikerült főzni a legtöbbször –, a szervírozásnál már a koromtól alig lehetett ráismerni.

Egy helyen sikerült kristálycukrot és vaját lopnunk. A kettőt összekeverve ettük, kitéve magunkat a hasmenés veszélyének. Jezsó Gyula volt az ilyen ellátás fő szervezője, ő osztotta szét a cukrot igazságosan, hogy minden köbökűtinak jusson. A zsákmányban néha sok minden volt – lekvár, egyszer egy nagy köteg szvetter is, melyet este a szemben álló tehervagon fékfülkéjébe rejtettük, hogy ha éjjel nálunk razziáznak, meg ne találják. Reggelre azonban hűlt helye volt a szvettereknek, mert a szomszéd vonat közben elment.

A vonatunk pedig ment, vagy inkább döcögött, hol kelet, hol dél felé. Különbőféle kisebb-nagyobb állomásokon, falvakon, városkákon mentünk át. Weimar, Erfurt, majd Altenburg következett. Altenburgba este értünk, és ott is maradtunk majd három napig. Akkor már április 12-e volt, szép tavaszi idő állt be. Akkoriban már nem voltunk annyira szigorúan bezárva a vagonokba, menet közben ki is lehetett nyitni rövid időre az ajtókat, néha úgy ültünk a nyitott ajtóban egymás mellett összeszorulva, mint a fecskék. Altenburgban éjjel lekapcsolták szerelvényünkről a mozdonyt, és ott kellett várni mindaddig, amíg nem sikerül az SS-tisztnek más mozdonyt kiharcolnia.

Az altenburgi vasútállomás hasonlított az érsekújvárihoz. Nagyjából olyan széles volt, mint az újvári, s kb. 20-25 sín pár állt egymás mellett. Majdnem a

közepén, a vasút alatt keresztben, egy alagútszerű szélesebb gyalogátjáró volt, hasonló, mint Érsekújváron a vasút alatti Három hidak aluljáró. Csak míg Újváran a hidak közötti világos rész szélesebb, itt ezek voltak rövidebbek és a hidak szélesebbek, így az egész aluljárórendszer inkább több helyen megszakított alagúthoz hasonlított.

Az állomás déli oldalán valamiféle nagyobb gyár állott, részben lerombolva, csak utána több száz méterre következett a város, a magasabb házakból látszott itt-ott még valami, ami nem volt lebombázva. A vágányoktól északra pedig már a nyílt határ kezdődött. A vasúti töltés négy-öt méter magas volt, mellette 40-60 méter széles rét, majd szántóföldek következtek. Kissé távolabb bokros rész volt, majd egy kisebb elhagyatott téglagyárat láttunk.

Másnap megfigyeltük, hogy a vasúttól nem messze, úgy 150-200 méterre egy német paraszt burgonyát ültetett. Két asszony dolgozott az öreg mellett, két lóval húzták az ekét, a barázdákba az asszonyok rakták a krumplit. Szinte csorgott a nyálunk, amint a három-négy zsák krumplit néztük, amíg lassan elültették. Alig vártuk, hogy besötétedjen. A majd négyszáz fiú szinte megrohanta a frissen megfogasolt földet, tíz körmünkkel szedtük ki a krumplit a földből. Én is jól megraktam a hátizsákomat a sötétben. Reggel viszont nagy volt a csalódásom, mert összesen talán hat krumpli volt a zsákban, a többi hant. Ki látta azt akkor a sötétben! A többi gyerek is hasonlóképpen járt, kínunkban nevettünk egymáson.

Altenburgi tartózkodásunk következő napján, április 14-én, délelőtt tíz óra körül légiriadó volt. Hausknecht Anti, Bircsák Pityu, Bukor János és én kimentünk az állomásról a néhány száz méterre fekvő elhagyott kis téglagyár maradványaihoz. Téglát már ott bizonyára régen nem gyártottak, mert a szárító kemencék le voltak dőlve, és a téglaprés kidobva, rozsdásan várta az enyészetet a gödrök között. De nekünk nagyon jól jött, mert alig fél óra múlva keleti irányból több száz négymotoros bombázó – a nagy Liberátorok – közeledett a város felé. Ott állandóan vésztióslóan szóltak a szirénák. Mondtuk is, hogy ha ezek most mind a városra szórják terhüket, akkor abból nem marad meg az sem, ami még itt-ott látszott belőle. De a sok repülő elszállt, a bombázásból szerencsére nem lett semmi. Délre visszamentünk az állomásra, valamilyen ebéd reményében, abból azonban nem lett semmi. Így újból beszerző útra indultunk a vágányokon álló vonatok között. Máté Pityuka futott utánam, hogy menjek vele, mert talált egy nyitott vagon, amelyben krumplit szállítottak, és maradt még benne fél mázsányi. Észrevétlenül fel is másztunk a vagonba. Én leengedtem a nadrágom szárát egészen a bokáimig, ott összekapcsoltam. A sliccemet kigomboltam, és a nyíláson raktam be a krumplit. Sikerült is jól megtömni mindkét nadrágom szárát.

Mire végeztem, újból megszólaltak a szirénák. Most azonban nem nagy bombázók, hanem kisebb vadászbombázók közeledtek, lehettek vagy tizenöt. Gyorsan kiugrottam a vagonból, és rohanni kezdtem az aluljáró alagutak bejárata felé, ami onnan alig száz méterre volt. Sajnos azonban lábam a krumplival megtöltött nadrágszáráktól annyira nehéz volt, hogy nem bírtam futni, mindig elestem. Mellettem futott barátom, Barusz Ernő, ő meg biztatott,

hogy siessek. Ő nem tudott nekem segíteni, mert Jóska bátyját húzta, akinek nagyon fájt a lába, egyedül nem tudott sietni. Gyorsan kikapcsoltam a nadrágszárakat a bokámnál, és amint léptem, mindig egy-egy krumpli kiesett, így lassan visszanyertem futóképességemet. De még így sem sikerült a biztosnak látszó fedezékbe bejutnom. Éppen csak lecsúsztam fenéken a magas töltés oldalán az alagút bejárata felé, már potyogtak is a bombák végig az állomáson, és ropogtak fölöttem a géppuskasortüzek. A fejem fölüli bokrokról potyogtak rám az apró gallyak, levelek.

A gépek kipakolták bombaterhüket, de nem fordultak vissza. Minket viszont súlyos veszteség ért. Az aluljáró egyik szabad nyílását ugyanis bombatalálat érte. Az aluljáróba menekült több száz ember meghalt. Közöttük volt egyik jó barátom is, Tégen Imre, aki az elemi iskolában mögöttem ült, ám később ő az újvári Szent Imre polgári iskolába járt. Ő is vasutas szülők gyermeke volt, mint én. Szüleink jó barátságban voltak, Kisújfalu mellett laktak, az őrházban. Imrét a légnyomás ölte meg, egyéb sérülés jelei nem látszottak rajta. Tégen Laci szintén életét vesztette. Imrének csak a névrokona volt. Ő egy évvel volt idősebb nálunk, tizenöt évesen hozták el hazulról, ugyancsak vasutas szülők gyermeke volt. Lacit a vasútállomás közepén a tehervonatok között érte a légitámadás. Ijedtében, más híján, a vágányok között álló, hullámbádogból készült épületkébe bújta, amikor robbanni kezdtek a bombák. A tákolmányt szitává lőtték a repülő, benne szegény Lacit is. A Barusz fiúknak az lett a szerencséjük, hogy Jóska lába fájt, így nem érhettek be az aluljáróba, csak annak bejáratáig. Őket a légnyomás csak elfújta onnan, és azon kívül, hogy két hétre szinte megsüketültek, egyéb bajuk nem történt. Több párkányi fiú és rengeteg dunántúli gyermek is ott vesztette az életét. Másnap reggel a halottakat összeszedték, teherautókon és lovas kocsikon kivitték a temetőbe. Nekünk nem engedték meg, hogy kikísérjük a barátainkat. Mivel Altenburgban több temető is volt, megkérdeztem, melyikbe viszik őket. Felírtam a temető nevét. A két Tégen fiúnak a kabátja hajtókájába, egy karton papírra ráírtuk a nevét, és korukat: 14, illetve 15 éves. A háború után szüleik leírásom alapján megtalálták és hazahozták őket, s a köbölküti temetőben lettek újra eltemetve egymás mellé.

Az altenburgi légitámadás kezdetén Bircsák Pityu egy nyitott, szén-szállítására alkalmas vagon alá bújta. A közelében becsapódó bomba robbanásától egy jókora kődarab éppen fenéken találta. Rémületében kiugrott a vagon alól, és a borzalmas géppuskatűzben legalább fél kilométert rohant, mint később elmondta, maga se tudta, hová. Óriási szerencséje volt. Amikor később ugyanis visszament a vagon alatt maradt kabátjáért, csak akkor vette észre, hogy a vagon tele volt páncélökölrel. Ha a vagon találatot kap, Pistából semmi sem maradt volna.

Délelőtt kaptunk mozdonyt, és folytattuk kálváriánkat. A katonák azt mondták, hogy Ausztriába szállítanak bennünket, ebből azonban nem lett semmi. Néhány nap elteltével, április 17-én megérkeztünk egy kis vasútállomásra, az első Csehszlovák Köztársaság és Németország határán levő Graslitzba. Akkor ott, persze, nem volt országhatár, hiszen a Graslitztól délre

fekvő vidék is Németországhoz tartozott, mint Szudéta terület. Az állomás három sínpárból állt. Az egyiken hosszú német katonavonat várakozott, tele ágyúkkal, tankokkal, rohamlövegekkel, katonákkal. A másik vágányon egy rövidebb szerelvényű tehervonat, javarészt nyitott vagonokkal. Ezekben zsidókat szállítottak, csak az Isten tudja, hová. A vagonok, az emberek fölött vízszintesen, sűrű tüskésdróttal voltak behálózva. A sok zsidó férfi és nő sárga csillagot viselt. A szerelvény elején és végén gépfegyverek mögött katonák ültek a vagonok tetején. A harmadik, falu felőli vágányon állt a mi rövid szerelvényünk.

A vasútállomás és a vele párhuzamosan fekvő hosszú, egyetlen utcából álló település észak-dél irányban egy mély völgyhasadékban terült el. A nyugatra fekvő meredek hegyoldal kopár, füves legelő volt, a falu felőli keleti, szintén meredek hegyoldalon sűrű fenyvest láttunk. A falu utcája és a vasútvonal között két-három méter széles, gyors folyású, csaknem egy méter mély folyócskában zúgott a víz dél felé. A folyócskán az állomást a faluval egy szélesebb híd kötötte össze.

Délután szépen sütött a nap, a hegyek csúcsai aranyló fényben fürödtek. Mi evéshez álltunk sorban, aznap először kaptunk a sajkában három-négy főtt burgonyát és hozzá kevés főtt káposztát. Előttem már csak tíz-tizenkét fiú állt, amikor észak felől fölbukkant vagy nyolc-tíz piros orrú repülőgép, és a vasútállomás felé tartottak. Fenn a magasban, ahol szépen sütött a nap, látszott, amint apró, fényes tárgyak válnak el a repülőgépektől, és zuhannak lefelé. A bombák. Rengetegen rohantak a folyón átvezető hídhoz, csak hogy az tőlem messzire volt, Máté Pityuval összekapaszkodva beugrottam a folyó jéghideg vizébe, és az erős sodrás ellenére pillanatok alatt átjutottunk a túlsó partra. Ott egy fatelep volt. A bombák már süvítettek, amikor bevágódtunk a farakások közé. Óriási robbanások következtek, néhány nem volt messzebb 20-30 méternél, még 15-20 másodperc múlva is potyogtak az égből a fahasábok. A repülők, alighogy elszálltak, máris fordultak vissza újabb támadásra.

Felugrottunk, szerettünk volna feljutni a keleti hegyoldal fenyőerdejébe, hogy elbújjunk. Hirtelen egy magas palánkkal kerültünk szembe. A rémülettől hajtva könnyen átugortuk, de a kerítésen túl még nem az erdő, hanem egy futballpálya volt. Ezen átrohantunk, újabb kerítés, míg végre két ház között átviharozva elértük az erdő szélét. Abban a pillanatban bombázók jelentek meg fölöttünk, de csodálkozásomra nem bombáztak, még csak nem is lőttek. A másik szerelvényről ugyanis, amelynek vagonjairól a légnyomás leszaggatta az oldalakat, sok zsidó menekülni próbált, és sárga rongyokkal, ruhadarabokkal integettek. Ezt a pilóták bizonyára észrevették, ezért nem támadtak újból.

Az állomáson minden égett. Szerelvényünk valamennyi vagonja lángban állt, a német katonavonaton felrobbant a sok lövedék. Akik a folyócskán átvezető hídhoz igyekeztek, tömegesen ott pusztultak. A híd közvetlen közelében ugyanis legalább hat bombatölcsér tátongett.

A német katonák nekiláttak a szökni próbáló zsidók összeterelésének. Mi megindultunk az erdő szélén, le a faluba. A katonák már kerestek, tíz-tizenkét gyereket tereltek, hozzájuk csaptak engemet is. Figyelmeztettek, ne-hogy szökni próbáljak, mert akkor golyót kapok a fejembe. Rajtam lévő nagykabátom legalább tíz kilót nyomott, csuromvíz voltam. Hátizsákom, pokrócom a vagonban égett. Irtózatossággal esteledett. Elsőként Somogyvári Lajost látván rémültem meg, akit két katona vezetett vagy inkább vitt, mert az egyik válla csupa vér volt. Valamit mondani akart, de nem lehetett érteni. Nem engedtek vele menni, visszalöktek a többiek közé, néhány perc múltán Dénes Karcsit vitték, annak a lába vérzett vastagon. Jó fél óra alatt összeszedtek bennünket, már akik épségben megúsztuk a napot. Itt igen sok fiatal magyar fiú meghalt, közöttük Kató Laci, aki a parancsnoki vagon alá bújt, és szénné égett. Aznap a németek palacsintát sütöttek maguknak, mi pedig, tizenketten, kaptunk egy fél kilós húskonzervet.

A legtöbben a folyón keresztül menekültek, akár az ázott ürgék. Az erdőben, a kisebb tisztásokon még fehérlett-a hó, fagypont alatt volt a hőmérséklet. Utóbb kisebb csoportokba osztottak bennünket, tüzet rakattak velünk a szintén vizes katonák, hogy megszáradjunk. Talán fél órát sem szárítkozhattunk, mert tőlünk alig száz méterre becsapódott két bomba, s a tüzeket azonnal el kellett oltanunk. Az egyik párkányi fiúban volt annyi akasztófa-humor, hogy megjegyezte: Milyen jó lesz nekünk, ha hazajutunk, nem kell majd pénzért vennünk a reumát.

Tehénpásztorként a Szudétákon

A katonák éjjel azzal bíztattak, hogy reggel újból kapunk vagonokat és továbbmegyünk velük Ausztria felé. Mi azonban néhányan elhatároztuk, hogy egyszer s mindenkorra véget vetünk ennek a céltalan, ránk kényszerített katonáskodásnak, rabságnak. Helyzetünk úgyszólván teljesen kilátástalan volt, s csak idő kérdése, hogy valamelyik légitámadás mikor végez velünk, vagy mikor lőnek agyon az SS-katonák.

Még alig virradt, amikor nyolcan, mindannyian köbölkúti fiúk, csendesen elosontunk gyülekező helyünkről, fel az erdőben a hegyoldalra, egyre magasabbra. A hegyvonulat ott, ahol mi felfelé délkeletnek kapaszkodtunk a sziklával tarkított meredeken, lehetett vagy 1100 méter magas. Már messze elmaradt mögöttünk minden zaj és kiabálás. Amikor megpihentünk a kimerítő mászás után, majd kilyukadt a gyomrunk az éhségtől, de mégis boldogok voltunk, hogy végre úgy-ahogy szabadok vagyunk, nem ordítózik velünk senki, és nem fenyeget unos-untalan a pisztolyával vagy a géppisztolyával, hogy agyonlő. Dél lehetett, mire felértünk a hegy gerincére, és megindultunk délkeleti irányban lefelé. Most már könnyebben haladtunk, délutánra leértünk egy kis falucskába, amely 25-30 házból állott. Körülnéztünk, hogy nincsenek-e a faluban katonák, de egyet sem láttunk. Bementünk a szélső házba – egy öreg néni volt otthon, s kissé a nagyanyámra hasonlított. Megijedt tőlünk. Amilyen piszkosak, ázottak voltunk, s ahogyan a gyűrött ruhában kinéztünk, nem is volt csoda. A csoportból én tudtam németül, ezért megmagyaráztam neki, hogy eltévedt magyar diákok vagyunk, akik a csoportunkat keressük, és rettenetesen éhesek vagyunk, kérünk valamit enni. A néni diáksapkámat látva fejemen a kék újbóli gimnazista diáksapkát viseltem – elhitte, amit mondok. Egy fazékban krumplit főzött a tehének számára, azt nekünk adta. Utána kaptunk még tejet is. Akkor már hónapok óta nem láttunk tejet. Egymásnak adva a sajkát három-négy kortyonként az utolsó cseppig megittuk az egészet. Amint a néni meglátta, milyen mohón esszük a mosléknak szánt krumplit, sírva fakadt. Elmondta, hogy neki is két fia van: az egyik Olaszországban harcol, attól már több mint egy éve nem kapott levelet, a másik fia pedig Norvégiából írt utoljára, de róla se tud már hónapok óta semmit. A férje, aki már több mint hetvenéves, a Volksturm-mal ment el két héttel azelőtt Drezdához lövészárkot ásni.

A falucskából délnyugat felé folyó kis patak mellett visszajutottunk a vasútvonalhoz, de Graslitztől vagy 10-12 kilométerrel délebbre. A vasút mellett gyalogoltunk tovább dél felé, Falkenau irányába. Este egy falu mellett az erdő szélén álló kis szénapajtaban aludtunk, sok hónap után végre nyugodtan. Másnap, április 19-én értünk Falkenauba. Alig mentünk pár száz métert a szűk főutcán, német csendőrök állítottak meg bennünket. Iratokat követeltek, kik vagyunk, hová megyünk, kihez tartozunk. Nekem még megvolt az a fény-

képes igazolványom, amit a vasútigazgatóság adott ki, mint állandó ingyenes vasutas diákjegyet. Ezen volt két pecsét is, bár az esővíztől már átázott, hiába tartottam mindig pergamenpapírba csomagolva. Látva diáksapkáinkat is, tovább engedtek bennünket. Már majdnem kiértünk a városból, amikor oldalkocsis motorkerékpáros katonacsendőrökkel találkoztunk. Félhold alakú széles pléhjelvény lógott a mellükön. Ezek már nem engedtek tovább bennünket, hanem visszavittek a városba. A széles utcában egy nagy udvaron – hátul deszkarakások voltak – valamiféle gyűjtőtábor volt. Minket is bekísértek a kapun, melyet öt-hat katona őrzött. A táborban sok civil ruhás, félig katonaöltözetben lévő ember üldögélt vagy állt, katonaszökevényféléknek néztük őket. Megfigyeltem, hogy majd mindegyikük a nadrágját tartotta, mivel elvették tőlük a nadrágszíjukat vagy nadrágtartóikat. A katonák leültettek minket is a fagerendákra, azzal, hogy hamarosan kivizsgálják ügyünket, azt, hogy honnan szöktünk meg. Mihelyt kimentek a kapun, elmentünk a deszkarakások mögé. Ott vasrácsos kerítés volt, amelyen mi, vékony gyerekek, átfértünk. Ki is bújtunk gyorsan, és elkeveredtünk a német gyerekek közé, akik a hátsó udvarban futballoztak, s velünk nem is törődtek. Egy katona szaladt utánunk a kerítéshez: puskával fenyegetett, de lőni nem mert, a vasrácsok között pedig nem fért át. Így gyorsan eliszkoltunk onnan, ki a városból, tovább az országút mellett, most már Karlsbad irányába, keletnek. A főúton nem mertünk menni, így mindig valamiféle mellékutat kerestünk, ösvényt a dombos-erdős vidéken. A német katonák, ahol a főút leszűkül, akadályokat építettek, vastag fatörzsekkel, gerendákkal eltorlaszolták az utat, csak három méter széles nyílást hagytak középen, ahol még teherautóval közlekedni lehetett. Úgy voltak az akadályok elkészítve, hogy szükség esetén a nyílásokat percek alatt el lehetett gerendákkal torlaszolni.

Graslitzból akkor szinte mindenki megszökött. Bircsák Pityuék kisebb csoportja egy nappal utánunk gyalogolt. Azért késtek, mert az első éjjel elkapták őket. Egy kazalba bújtak el aludni, s reggelre körülvették őket a németek, és egyenként rángatták ki őket a szalmából. Egy kisváros börtönébe vitték őket, de másnap kiengedték valamennyiüket.

Másnap késő délután Karlsbadba értünk. A város előtt délnek kanyarodtunk, erdei mellékutakon igyekeztünk megkerülni a várost. A város mellett volt a repülőtér, éppen akkor bombázták. A hangárok égtek, néhány repülőgép is lángolt, sőt a hangárok mögött még az erdő is. Mi egy erdőirtáson a farakások mögé bújtunk. Elég sokáig feküdtünk ott, mert időzített bombákat is szórtak le, azok még fél órával a repülők után is robbantak. Éjjel esett az eső, így újból egy erdei kalyibában aludtunk. Estefelé találtunk frissen ültetett krumpliföldet, a sárból kiszedtük a krumplit, de megfőzni nem tudtuk. Nem is volt miben, meg gyufánk sem volt, mert ott égett még Gralitzban a hátizsákjainkkal együtt. Megmostuk az esővízben, meghámoztuk, és nyersen próbáltuk megenni a krumplit: életemben nem ettem még olyan rosszat. Máskor is kipróbáltuk – amilyen jó a burgonya sültve vagy főve, annyira ehetetlen nyersen. Még ha alaposan megsózza az ember, talán lemegy egy-két szelet a torkán, de anélkül nem. A tartós éhség nagyon szörnyű dolog. Ha az ember

nagyon éhes, megszűnik számára létezni a világon minden, csak azzal törődik, hogyan juthatna valami élelemhez. Megszűnik minden gátlása, képes mindenre, amíg bír tenni valamit a gyöngeségtől.

Karlsbadban akkor az állomás környékét is bombázták. Ott Bircsák Pityuék csoportja egy vastag pléhtetős aluljáróba menekült. Alig 25 méterre csapódott be tőlük a bomba. Nem messze beszakította egy bunker bejáratát is. A bunkerből sok emberrel együtt hét köbölkúti fiút is kiszabadítottak, köztük volt Jezsó Gyula is. Kimentett barátaikkal sírva ölelkeztek össze, még a németek is megkönnyezték őket.

1945. április 21-én mi már túljutottunk Karlsbadon, és déli irányban gyalogoltunk tovább. Kettős csoportokban haladtunk, mert már máshogyan nem lehetett a keskeny országutakon tovább haladni. A levegőben szinte állandóan cirkáltak a repülők, az utakon semmiféle járművel közlekedni nappal sem lehetett. A kéttörzsű amerikai gyártmányú Lightning jelzésű vadászrepülőgépek azonnal lecsaptak minden autóra, amely az országúton megjelent. Mi is csak fától fáig haladhattunk. Így pedig csak nagyon lassan jutottunk előre. Szerettünk volna mielőbb eljutni a cseh-morva protektorátus területére, ahol talán jobban elbújhatunk a németek elől. Utána úgyis vége lesz a háborúnak, és akkor valahogyan hazajutunk. Volt egy kis összehajtogatott térképem, aszerint tájékozódunk. Ennivalót aznap reggeltől minden kis faluban kéregettünk, s hol kaptunk, hol nem.

Már akkor megfigyeltem, hogy vannak jólelkű, de gonosz emberek is, tekintet nélkül arra, hogy német, magyar, orosz vagy bármilyen nemzetiségű illetőről van szó. Aznap én Máté Pityuval jártam kettesben. Ő volt csoportunkban a legkisebb, úgy tizenkét évesnek nézett ki, így minket hamarabb megsajnálta, mint a többieket. Egy német néni befogadott bennünket. Leültetett a konyhájában, s amikor elmondtuk neki, hogy Magyarországról az oroszok elől menekültünk el, és hogy apám meghalt, sírt. Palacsintát süített nekünk, melyet még túróval is meghintett. Olyan jót akkor már hónapok óta nem ettem. Délután egy másik kis faluban bezörgettünk egy házhoz. Akkor már nem voltunk éhesek, csak szomjasak. Kijött egy idősebb német férfi: Bitte schön wenig trinkwasser, mondom neki. Intett, hogy várjunk. Bement, és nemsokára újból kijött. Egy vödör vizet hozott magával, melyet végigöntött rajtunk, majd egy nagy farkaskutyát uszított ránk. Alig bírtunk elfutni. Mondtuk is: hogyan lehet az, hogy a néni is német volt, a férfi is, és az egyik jószívű, a másik pedig gonosz volt.

Dimbes-dombos, erdős vidéken haladtunk. A kisebb-nagyobb erdőket szántóföldek, legelők szakították meg, a faluk kicsinyek voltak, a házak sajátos német építészeti stílusban épültek.

Már a hatodik napja vándoroltunk. Errefelé katonaságot nemigen láttunk – a falvakban nem voltak katonák, az utakon pedig nappal nemigen közlekedhettek, éjjelre pedig mi mindig megbújtunk valahol. Az egyik délután valamelyik faluban Magyarországról idemenekült családokkal találkoztunk. Dél-Dunántúlról kerültek ide, svábok voltak, kiválóan beszéltek magyarul. Ők már több hónapja itt voltak, a házaknál voltak elszállásolva, egyiküknek a

falusi polgármester a rokona volt. Az asszonyok estére lebbencslevest főztek számunkra egy katlanban, jó magyarosan, megpaprikázva. Sokat ettem belőle, de ráfizettem, mert a csípős paprika még két nap múlva is égette a gyomromat. Azt ajánlották, hogy ne vándoroljunk tovább, nincs semmi értelme. A háború már úgyis hamarosan véget ér. Egy magyar nyelvű katonalapot mutattak, melyben az állt, hogy Magyarország már teljesen orosz megszállás alatt van, már elesett Bécs is, és az oroszok Berlint ostromolják. Azt ajánlották, hogy hozzájuk hasonlóan álljunk be valamelyik faluban szolgálni. A férfi munkaerő itt is nagyon hiányzik, ezért szívesen fogadnak, ha tudunk valamit dolgozni.

A következő napon átkísértek két faluval tovább – Schwinauba. Bemutattak bennünket a polgármesternek, egy idős, hetven év körüli ősz hajú embernek, aki vadászkabátot viselt. Az öreg leültetett bennünket a község-háza előtt egy fatörzsre, majd körüljárta a házakat a faluban. Talán 65-70 házból állott az egész falu. Összegyűlt vagy 10-15 férfi és nő, nézegettek, mustrálgattak bennünket. Egy idős bácsi engemet szemelt ki, s mutatta, hogy menjek vele. Azt mondta, hogy addig maradok, amíg akarok, illetve, amíg a fia vagy veje haza nem jön a háborúból. Házuk egyemeletes favázas téglalap-épület volt, s a földszint hosszabb volt, mint az emelet, és az udvar túlsó oldalán is kisebb épületek álltak: kocsiszín és lóistálló.

Otthon egy öreg néni és két fiatalasszony várt, a fiatalabbak lehettek úgy 30-35 évesek. Egyik a lányuk volt, a másik a menyük. A gazdát Joachim Hasénak hívták, felesége Emma, lányuk Elza, menyük pedig Annemarie volt. Éppen ebédelni készültek, így engemet is az asztalhoz ültettek. A gazda alaposan kikérdezett. Az is érdekelt, mi az apám foglalkozása. Mondtam, hogy sajnos már meghalt, de egész életében vasutas volt, én pedig gimnazista diák vagyok. Az öreg csóváltgatta a fejét, kérdezte, hogy láttam-e már közlekedő lovat, tehenet, mert náluk azokkal kell majd dolgoznom. Elmondtam, hogy keresztapámnak voltak tehenei, melyeket én is szoktam vezetgetni, s a lovakkal is tudok bánni, mert nekünk is vannak földjeink. Akkor már túrhetően beszéltem németül, most vettem annak hasznát, hogy Kálmán Béla tanár úr nagyon szigorúan vette az érsekújvári gimnáziumban a német nyelvet, s nyakon vert, ha nem tudtunk jól felelni. Az iskolában kevésbé használt olyan mezőgazdasági szakkifejezéseket, mint a das Futtermittel, der Korb, die Küche, der Dünger, der Hund stb., pár nap alatt megtanultam.

Tojásos levest és kelt buktát ebédeltünk. Belül lekváros volt, kívül mákos – meg tudtam volna belőle enni tizenöt darabot is egy ültő helyemben, de csak hármat adtak. A néni azt mondta, hogy máskor majd többet kapok, de az első napon nem szabad, mert megbetegednék tőle. Ebéd után megnézte a ruhámat és a fejemet, nem sokáig kellett tetűt keresnie, talált mindjárt eleget. Erre levezetett a földszintre az istállóba. A gazda, Joachim bácsi összeütött egy priccset, arra hozatott be velem a szomszédos pajtából szénát. Adtak két pokrócot – egyet alám, egyet fölém. A néni megkérdezte, hogy mivel takaródtam eddig. Mondtam, hogy a nagy kabátommal és a felhőkkel, mivel a pokrócom elégett a bombázások során.

A háborúról nem szívesen beszéltek. Fiuk, Hans, két évvel ezelőtt eltűnt a leningrádi fronton, állítólag fogságba esett. A vejük Líbiában harcolt, ott megsebesült, hazakerült, de újból bevonult. Utoljára pár hónappal azelőtt Franciaországból kaptak tőle levelet.

Estefelé Emma néni és a menyé az istállóban egy kisebb fakádban alaposan megfürdettek, de a már szinte háziállataimmá vált tetvektől akkor sem szabadultam meg.

Az istállóban többen laktunk. Volt ott három tehén, két üsző, két borjú és én. De mindamellett meleg volt, és nem is volt nagyobb bűz, mert rendet tartottak, a trágyát naponta kétszer kitakarították, illetve ezután én takarítottam, és jócskán bealmoztam az állatok alá. Volt két macskájuk is, egy szürke és egy fehér, a szürke hamar megbarátkozott velem, éjjelre a lábamhoz feküdt a priccsre. Egy farkaskutyájuk is volt. A lovakat a másik istállóban Joachim bácsi nem bízta rám, azokat ő gondozta, etette, tisztította. A teheneket nekem kellett naponta megetetni, vakaróval tisztítani. A többi állattal nem sok bajom volt. A teheneket naponta kétszer Emma néni vagy a lányuk fejte meg, néha Annemarie is segített. Az első napokban trágyát hordtunk ki a határba, a földjükre. Útközben többször meg kellett állnunk a fák alatt a repülőgépek miatt. Kelet felől Buchautól kétszer is bombázást hallottunk. Mi, a nyolc köbölkúti fiú minden este a falu közepén levő kis téren találkoztunk; leültünk és elbeszélgettünk egymással. A németek jók voltak hozzánk, megértőek. Bár enni kaptunk eleget, mégis állandóan éhesek voltunk. Bató Jóska panaszkodott a legtöbbet. Őt egy idősebb sánta parasztember vette magához, s már meg is verte, mert nem tudta jól befogni a lovat.

Több mint három hétig voltunk ebben a kis faluban. Egyik napon Joachim bácsi elment valakinek fát hordani. Én a nénivel és a két fiatalasszonnyal befogtam a két tehenet, és kimentünk a határba burgonyát ültetni. A két tehén után felszereltem egy kis háromszögletes, farúdra erősített deszkakúpot. Ezzel a széles parcellán hosszában egymás mellett párhuzamosan mély barázdákat húztam. Utánam jöttek az asszonyok, és vödörrel a barázdákba rakták a burgonyát.

Nem sokkal ebéd után néhány repülő közeledett nyugat felől. Először a falu fölött köröztek. Pár perc múlva azonban felénk vették az irányt. Azonnal futni kezdtem a legközelebbi erdő felé, amely 100 méterre lehetett tőlünk. Kiabáltam az asszonyoknak is, hogy fussanak utánam. De még el sem értük az erdőt, a gépek már lőtték ránk. Lehasaltam a földre, behúzódtam a kimélyített barázdába. Bombát nem dobtak le ránk, de az egyik tehenet mellőzték, a sügyéből és az oldalából sugárzott a vér. Mikor a repülők elmentek, és visszafutottunk az állatokhoz, már nem bírt a lábán állni.

A másik tehenet kifogtam, bevezettem a faluba. Az asszonyok sírva jöttek utánam. Joachim bácsi két emberrel és egy lovaskocsival hazahozták a tehenet. Estére megnyúzták és kimérték nagy csendben. Jött is az egész falu a friss húsért.

A falubeliek tudták, hogy mi már voltunk orosz megszállás alatt hat hétig. Élénken érdeklődtek az orosz katonák viselkedése iránt. Látva a háború

végének közeledtét, egyre jobban elhatalmasodott rajtuk a félelem, hogy mi is lesz velük, ha Németország elveszíti a háborút. Mi abbahagytuk a krumpli-ültetést, mert senki sem tudta, hogy ki fogja azt ősszel kiásni. Mondtuk nekik, hogy az oroszok mindent elvisznek tőlük, ezért, amit lehet, rejtse nek el. Mindenki szorongva várta a háború végét, de azért mindenki örült annak, hogy hamarosan befejeződik a sok szenvedés. Az egyik napon Joachim bácsi azt hallotta a polgármestertől, hogy Hitler meghalt, és az oroszok néhány napon belül elfoglalják Berlint.

Néhány nappal később, május 7-én délelőtt a Marienbad felé vezető útról befutott a faluba egy kis terepjáró autó. Négy amerikai katona ült benne. A sofőr néger volt. Megálltak a falu közepén, pár méterre attól a fatörzstől, melyen esténként szoktunk ücsörögni és beszélgetni. A dzsipe fölszerelt géppuskából kilőttek egy hosszú sorozatot az égbe, és ahogyan jöttek, el is mentek, ki se szálltak az autóból. Így ért véget számomra és a többi szerencsétlen 14-15 éves magyar fiú számára a háború a messzi idegenben.

Tűzijáték Prágában

A háború ugyan véget ért, de senki sem tudta, hogyan tovább. Teltek a napok, de se hozzánk, se a közeli falvakba nem jött senki. Sőt, néhány nap múlva újból német katonák jelentek meg, akik meneteltek nyugat felé. Fegyver már alig volt náluk. A gazdáktól élelmet kértek, és hívták őket, hogy menjenek velük, mert itt újból Csehszlovákia lesz, és a csehek és az oroszok bosszút fognak állni rajtuk. Úgy hiszem, akkor senki se ment velük, legalábbis én nem láttam. Joachim bácsi azt magyarázta nekik, hogy nincs mitől félniük, mivel ők itt születtek, és nem ártottak senkinek. Gyerekeiket elvitték ugyan katonának, de hát a háborúban ez kötelező volt mindenkinek. Az egész faluban mindig németek éltek, és nem volt a csehekkel sose semmi bajuk.

Mi lassan készülődtünk a nagy útra, hazafelé. A környéken nem volt vasútállomás, ezért a gazdám azt tanácsolta, hogy ha már el akarunk menni, induljunk, dél felé, mert arra van egy egyvágányú kelet felé tartó vasútvonal, azzal bizonyára eljutunk Prágába. Végül is május 17-én elindultunk haza. Az előző nap délután Emma néni egy gömbölyű kenyeret sütött számomra. Nekem adták az egyik pokrócot is ajándékba, amellyel náluk takaróztam. Kaptam még tőlük 100 márkát és egy literes üvegben mézet. Este megfürödtem a kádban, és utoljára aludtam az istállóban a tehenek mellett. Igaz nem sokat aludtam, mert azon járt az eszem, hogy merre is menjünk és vajon ki vár engemet otthon, él-e még anyám, áll-e még a házunk, hogyan élték át a hozzátartozóim a háborút.

Reggel elbúcsúztam a háziaktól. Joachim bácsi megköszönte a náluk végzett munkát. Derék gyerek vagyok, mondta, s ha majd megnövök és teljes lesz a béke, jöjjenek őket meglátogatni Schwinauba, örömmel látnak. Emma néni és a két fiatalasszony megölelt, megcsókolt, mindhárman sírtak. De azt hiszem, nem is engemet sirattak, hanem a férjeiket, akikről már régen nem tudtak semmit. Mi, köbölkútiak, a falu közepén, a megszokott helyen gyülekeztünk. Majd mindnyájan kaptunk az útra ennivalót. Jómagam a Joachim bácsi nekem ajándékozta hátizsákban vittem a pokrócot, a kenyeret és a mézesüveget.

Nagyon jó idő lett, izzadtunk a szokatlan melegben, ezért a nagykabátom is a hátizsákba került. Jó jelnek tartottuk a remek időt, bíztunk a szerencsés hazajutásban. Késő délután érkeztünk a piciny vasútállomásra, ahonnan a cseh-morva protektorátus területén fekvő Blatno felé indultunk volna vonattal. Ott azonban nagy csalódás ért bennünket, mivel ezen a vonalon már több hónapja nem járt a vonat, mert az egyik folyó hídját lebombázták az angolok. Így a térképem alapján úgy döntöttünk, okosabb lesz délnek tartanunk, és ott elérni a mintegy harminc kilométerre levő másik vasútvonalat, amelyen talán eljutunk Pilzenbe.

Így is lett. A falucska peremén, a kellemesen meleg éjszakában a patak parti dús fűben aludtunk, és korán reggel, a patak tiszta vizétől felfrissülten indultunk délnek. Úgy tíz óra körül útkereszteződéshez értünk. Már messziről láttuk, hogy emberek darvadoznak az árok partján. Óriási örömeinkre köbökűti fiúk voltak, akiket még 1944-ben mint nagyobb leventéket vittek el a faluból. A magyar hadsereg valamelyik kisebb alakulatával kerültek Marienbad környékére, és természetesen ők is hazafelé igyekeztek. Mondtuk, tartsanak velünk délnek, ők azonban nem értettek velünk egyet. Azt felelték, a mi hazánk nem délnek, hanem keletnek van, s ők az eddigi keleti útirányukból nem térnek ki, és jobban tennénk, ha velük tartanánk. Végül is szétváltunk: mi délnek, ők pedig – amint elkereszteltük őket: a napkeleti bölcsek – keletnek tartottak. Pechükre, mert amíg ők késő ősszel, mi már tavasszal, májusban hazaértünk.

Addig azonban még nagyon sok menekülő némettel találkoztunk. Lovas kocsikon, gyalogszerrel, babakocsival és biciklivel menekültek a civil németek tömegesen nyugat felé. Asszonyok, gyerekek, öregek. Hátukon nehéz csomagok, batyuk. A nyolc-tíz éves gyerekek is cipelték a málhát, mennyit csak bírtak. Az árkok szélén rengeteg elhagyott holmi hevert. Babakocsi, írógép, vánkos, könyvek, mindenféle edény, kacat, amit a kifáradt menekülők nem bírtak már magukkal cipelni. Egy kisebb népvándorlással is felért, amit akkor láttunk.

Délre beértünk egy faluba, amely már a cseh-morva protektorátushoz tartozott. Az emberek itt már nem németül, hanem csehül beszéltek. Meg is gyűlt a bajunk eddigi nyelvtudásunkkal. Amit én a gimnázium ötödik évfolyamának elején pár hét alatt szlovákul tanultam, kevés volt ahhoz, hogy megértessem magamat. Szerencsére a Bató Jóska és a Danics Feri jól beszéltek szlovákul. Elmondhatták a polgármesternek – akihez bekísértek bennünket, hogy Dél-Szlovákiából vagyunk, elhurcoltak a németek és most sietnénk haza. A polgármester testes, kedves felesége hozatott nekünk birkasajtot és barna kenyeret. Biztatott, hogy jó irányba megyünk, néhány kilométerre van a vasúti végállomás, onnan már jár vonat Pilzenbe. Csakhogy nincsen pénzünk, panasztuk neki, illetve csak néhányunk zsebében lapul pár semmit sem érő garas, mire fölnevetett. Ne féljünk, magyarázta, a pénzzel nem lesz probléma. A polgármesterék sajnálkoztak, hogy a faluban egyetlen ló sem maradt, különben elvittek volna kocsival a vasútvonalig, hogy már ne kelljen többet gyalogoljunk. A csehek kimondottan kedvesek voltak hozzánk.

Elértük a keresett vasútállomást. Sajnos, a napi járat elment, és csak másnap reggel indult a következő. Az állomáson amerikai katonák is tartózkodtak, de nem sokat törődtek velünk. Terepszínű, nehéz Studebacher autók, lehetett vagy huszonöt darab, laza rendben álltak a raktárépület árnyékában.

A szerelvény másnap délelőtt futott be, s mivel végállomásra érkezett, nemsokára indult is vissza. Dél már jócskán elmúlt, amikor beértünk Pilzenbe. Az állomás és környéke alaposan le volt bombázva, romos épületek között tartottunk a városközpont felé.

De még előtte, a pályaudvaron, egy felnőtt emberekből álló nagyobb magyarországi zsidó csoporttal találkoztunk. Koncentrációs táborból szabadultak és Budapestre szerettek volna eljutni. Mindnyájan férfiak voltak, 30-50 évesek, kopaszra nyírva, rettenetesen soványan várakoztak kopott civil ruháikban, illetve rangjelzés nélküli rövid amerikai katonakabátban. Lehetek vagy harmincan, remekül beszéltek németül, és felajánlották, hogy tartsunk velük, hiszen egy irányba megyünk. Eljutottunk a város szívébe, s egy többemeletes, nagy sárga épületben, a Nemzetközi Vöröskereszt pilzeni központjában kötöttünk ki. A zsidó férfiak tudtak a létezéséről, nekik köszönhetően jutottunk oda. Az egykor szállodaként szolgáló épületben az étterembe vezettek minket, ahol abrosszal leterített asztalhoz ülhattünk. Csaknem száz ember tartózkodott már ott. Fekete ruhás pincérek jártak az asztalok között és tejeskávét szolgáltak fel. Az első csésze után úgy éreztem, tíz csészével is meg tudnék inni ebből az illatos, cukros pompázatból. Fél óra múlva a pincérek összeszedték a csészéket, és érdeklődtek, kérünk-e még? Egyhangú választ kaptak. Az egész még kétszer megismétlődött, de negyedszerre már csak cukor nélküli, keserű kávét hoztak. Nem emlékszem rá, név szerint kik voltak a pesti zsidók, csupán arra, hogy ők is az étterem asztalaira dőlve bóbiskolták át az éjszakát. Bizonyára jelentős személyek is lehettek közöttük, másnap reggel ugyanis kaptak a Vöröskeresztől egy különbuszt, amely Prágába szállította őket. Óriási szerencsénk volt, hogy előző napi invitálásukra hozzájuk csatlakoztunk, s velük együtt nekünk is jutott hely az autóbuszban. Néhány kilométeren át egy dzsip ment előttünk.

Jómagam egy fiatalabb, rendkívül sovány férfi mellett ültem, aki szinte rátapadt az ablakra, amikor falun vagy kisvároson haladtunk át. Az út mellett föltűnő cseh fiúknak és lányoknak integetett folyton, kiabált nekik, hogy „Nazdar, Ancsi!” és „Nazdar, Ottó!”. Mást nem is hallottam tőle egész úton, mintha a koncentrációs táborban összezsugorodott volna a szókincse. „Nazdar, Ancsa!”, „Nazdar, Ottó!”. Csak az Isten tudja, milyen szenvedéseken eshetett át. A városokban és falvakban mindenütt zászlódíszet láttunk, piros-fehér-kék lobogókat. Az emberek vidámak voltak, örültek és mi is nagyon örültünk, mert a legkellemesebb álmunkban sem gondoltuk volna, hogy ilyen gyorsan fogunk haladni hazafelé. Pilzentől mintegy harminc kilométernyire találkoztunk az első orosz katonákkal. Megállították az autóbuszt és ellenőrizték a civil cseh sofőr iratait. Legalább tizenöt katona lepte el a buszt, és sorban megmotoztak bennünket. Volt még egy darab kenyérem és fél üveg méz, amit, minden egyéb mozgatható és használható dologgal együtt, kihajítottak az ablakon. A kintiek gyorsan összeszedték az „áru” és mi mehettünk tovább. Mindnyájan éreztük, más világba értünk. Ehhez hasonló motozás legalább tizenöt-ször megismétlődött Prágáig, azzal a különbséggel, hogy már nem volt mit elrabolni tőlünk.

Beroun város periferiáján, egy telepen ebédet kaptunk. Lányok szolgálták fel a levest és a cseh nemzeti ételt, a dinsztelt káposztát sült hússal és a laposra szeletelt kelt gombócokkal, amit ők knédlinek hívtak. Itt már Danics Feri volt a szószólónk, ő tudott a legjobban szlovákul. Késő délután érkeztünk

Prágába. Gyönyörű, kellemes idő volt, az utcákon mindenfelé emberek sétáltak. Autóbuszunk szinte becserkészte a várost. Jobbra látszott a prágai vár a szép, kéttornyú székesegyházzal, utána alagúton hajtottunk át, majd egy híd révén a Vltaván. Végül is egy kórház kapuja előtt álltunk meg, amelyen a Nemzetközi Vöröskereszt zászlaja függött.

A kórház hatalmas területen feküdt, az egyes épületek között parkok, bokrok és szép fű illatozott. Az egyik épület előtt leheveredtünk a pázsitra, és vártunk. Nemsokára fehér köpenyes nővérek jöttek ki az épülettömbből, és beteltek bennünket a váróterembe. A rendelőbe egyenként szólítottak bennünket, de különösebben nem vizsgáltak meg, csak a hajunkat nézték, meg ami abban mászkált. Csupán azt állapították meg, amit már hónapok óta tudtunk, tudniillik hogy tetvesek vagyunk, és ez számukra azt jelentette, hogy tifuszgyanússá kell nyilvánítaniuk bennünket. Sőt, el akarták velünk hitetni, hogy tifuszgyanúsként nem mehetünk sehová, mert a betegség bármikor kitörhet rajtunk, és másokat megfertőzve járványt okozhatunk. Pihenjünk le a parkban, meleg van, ott megvárhatjuk a reggelt. Holnap majd elvisznek egy táborba, ahol három hétig karanténban leszünk, s ha rendbe jövünk, folytathatjuk az utunkat.

Elszomorodva üldögéltünk a selymes fűben egész este. Besötétedett, mi meg búslakodtunk, hogy mégse jutunk egyhamar haza. Hiába volt eddig szerencsénk, ha most meg egy táborban leszünk újabb három hétig. Akkor már elégünk volt mindenféle táborból.

Nemsokára gyönyörű látványban volt részünk. Tűzijáték kezdődött a városközpontban, a petárdák százával pukkantak a magasban, a szivárvány minden színében tündökölve hullottak szét, és tüzes esőként hullottak lefelé. A kórház ablakaiból a betegek, ápolók, orvosok kikönyökölve nézték a nagyszerű látványt, ami majd egy óráig tartott. Valahol a külvárosban ágyúsor-tüzek szóltak, egy-másfél percenként hallottuk az ütegek lövéseit. Megtudtuk, hogy aznap jött haza Londonból a csehszlovák kormány, annak öröme volt a tűzijáték. Amint véget ért, mi is elaludtunk a fűben, és már korán hajnalban felébredtünk.

Még alig virradt, amikor mind a nyolcan megkerültük az épületeket, és hátul a kórház magas drótkerítését átmászva megszöktünk. Megkérdeztük egy járókelőtől, hogy merre van a legközelebbi vasútállomás. Azt kérdezte, hogy hová akarunk utazni. Mondtuk, hogy Brünn felé. Elküldött a belváros irányába. Egy hosszú, majd egyenes utcán eljutottunk a Nemzeti Múzeum hatalmas épületéhez, onnan a főpályaudvar mellett a kisebbik állomásra mentünk. Onnan indult személyvonat Brünn felé. Minden pénzünket összeszedtük. Csehszlovák koronánk nem volt, de elfogadták a német márkát is. Bató Jóska vett nyolc jegyet valamelyik állomásra, arra, ameddig futotta a pénzből. Nemsokára jött a kalauz, s vele két cseh katona. Iratokat kértek. Újból segített a vasutas fényképes igazolványom. A kalauz tudta, hogy mi az a MÁV, intett, hogy rendben vagyunk, üljünk a vonaton, amíg akarunk.

A vonat pedig ment, inkább mendegélt. Sorban elmaradtak a kisebb-nagyobb állomások, falvak, városok. A sík vidék is lassan elmaradt, dombok,

hegyek között haladt velünk tovább. Erőt vett rajtunk az éhség, de nem volt kitől ételmet kérni. Az utasok többsége hozzánk hasonló, fogságból szabadult ember volt, több csehszlovák katona is ült a kocsiban.

Az állomásokon sok helyen orosz katonák álltak őrségben, néha feljöttek a vagonokba, ha a polcokon láttak valami csomagot, azt átkutatták, elvitték. A cseh katonák nem akartak vagy nem mertek velük ujjat húzni.

Aránylag kényelmes utazásunknak azonban estefelé vége szakadt. Az egyik állomáson kiszállítottak bennünket, mert a vonat nem ment tovább. Brünn felé azon a vonalon ugyanis még több felrobbantott hidat nem javítottak meg. Mivel vonat nem volt, az utasokkal együtt elindultunk Brünn felé, újból gyalog, ami onnan vagy száz kilométer lehetett. Akkor már szörnyen gyötört bennünket az éhség. Az út melletti árokban találtam sóskát, azt ettem, hozzá néha gyermekláncfű levelét -- igazi vegetáriánus kosztom voltam.

Azonban nem kellett egészen Brünnig gyalog megtenni az egész utat. Vagy harminc kilométer után a vasútállomáson már volt vonat, igaz, a szerelvény tehervagonokból állt. A nők és az idősebb férfiak bévülre, a katonák és mi, gyerekek pedig a vagonok tetejére másztunk fel. Így értünk az éjszaka Brünnbe, ahol rögvést lemásztunk a vagonokról, és informálódtunk, melyik vonat megy Pozsonyba. E teherpályaudvarról természetesen kizárólag tehervagonok indultak, de az ismétlődő beszállás, illetve felmászás és helyfoglalás mellett ez volt a legkisebb gondunk. Örömeinkre, további köbökúti gyerekekkel találkoztunk itt, a nálam valamivel idősebb Szakállas Imrével és a Hortai Miskával, akik ugyancsak megjárták a maguk golgotáját. Már pár órája a vagon tetején gubbasztottunk, amikor nem a miénk elé, hanem a szomszédos szerelvény élére állították a gőzöst. Természetesen mindenki a vagon végére erősített létrán át akart lekerülni a tetőről, volt is nagy tolakodás, ricsaj. Pedig nem kellett volna sietni, mert a szomszéd szerelvényen is csak a tetőn jutott hely, a vagonban ugyanis orosz katonák utaztak, akik csak a nőket engedték be a vagonukba. De a hölgyeknek nem lehetett valami nagy hasznuk az utazásból, mert éjszaka – a szünni nem akaró sikoltozások és segélykiáltásokból ítélve – könyörtelen férfiassággal bánhattak velük.

A tehervonat szinte vánszorogva, az eldugott állomásokon sokszor órákat várakozva haladt dél felé. Minél közelebb voltunk a szülőföldhöz, annál lassúbbnak éreztük az idő múlását, annál vontatottabban teltek a napok. Brünnben mellém került egyik iskolatársam, Bábindeli Pista, akit utoljára Graslitzben láttam. Neki volt valami ennivalója, adott is egy húskonzervet. Attól kaptam annyi erőre, hogy kibírtam még a hátralevő néhány, irtózatosan hosszúnak tűnő napot. Pista húskonzerve nélkül, azt hiszem, az egyre elhatalmasodó gyengeségtől leestem volna a vagon tetejéről.

Fél napot álltunk a Morva folyó hídjánál. Ezt is, mint az összes vasúti hidat, a németek a visszavonulás során felrobbantották. A vonatok csak lépésben haladhattak a hídon keresztül, valamennyi szerelvény után ellenőrizték a pilléreket, nem roskadtak-e meg a terheléstől.

Pozsony előtt a vonat alagúton ment át, s mert a mozdony füstje a boltzat alatt összeverődött, mi a vagonok tetején majdnem megfulladtunk.

Borzalmas volt. Örültünk, amikor az állomásra érve lezavartak minket a vagonokról. Jobb híján a város fölé emelkedő magas töltésen indultunk el Szenc felé a rengeteg sínpár között. Mintegy kétórnyi gyaloglás után Pozsonyszőlősnél egy nagy rendező pályaudvarra értünk. Itt több vonat is állt, amelyet Galántának irányítottak. Fölszálltunk az egyik tehervagonba és az indulás felemelő pillanatára vártunk. 1945. május 27-e volt.

A tehervagonok tetején töltött sok-sok álmatlan éjszaka után, amikor már csak azért sem alhattam el, nehogy álmomban leessek az általában oldalra lejtő tetőről, pillanatok alatt elnyomott az álom. Ebben nyilván szerepet játszott az is, hogy egy pillanatra már nagyon közelinek, szinte karnyújtásnyira éreztem az otthont. Az egyik vasgerenda és a vagon oldala között lefeküdtem a deszkapadlóra, s alighogy fejem alá tettem az összehajtott nagykabátom, máris durmoltam. Hogy éjszaka mikor és hány kilométert haladtunk előre, nem tudom, mert már világos volt, amikor felébredtem. Állt a vonat, s amint eljutott a tudatomig, hol is vagyok, nyomban felálltam körülnézni. Az örömtől alig tudtam megszólalni: a köbölkúti vasútállomáson álltunk.

Nyomban fölébresztettem a többi fiút. Pillanatok alatt kiürült a vagon, és szaladtunk haza. A mi házunk alig tíz percnire állt az állomástól, s emlékszem, futás közben arra vágytam, hogy mielőbb láthassam anyámat. Mint mindig, akkor is azt reméltem, hogy él, hogy nem történt semmi baja.

Házunkban még ott laktak Kollárék, nagy örömmel fogadtak. Anyám nem volt otthon, de csendes megnyugvás töltött el annak hallatán, hogy még hajnalban kiment a Külső dűlőbe kukoricát kapálni. A szomszéd Fodor Marci szaladt érte a határba, vitte neki az örömhírt, hogy élek és itthon vagyok. Anyám egész úton szaladt örömeiben. Sírt, ölelgetett, csókolgatott, amíg nem figyelmeztettem, hogy nem vagyok egyedül, állatkákat is hoztam magammal. Nyomban befűtött a kemencébe, levetkőztetett, összes ruhámat tűzre vetette, engemet meg Kollár néni segítségével beültetett fakádba, s a kellemesen meleg vízben puha kefével sikálta rólam a sokhetes szutykot, miközben a fejemet többször is bedörzsölte petróleumos ronggyal.

Amíg anyám hazaért a Külső dűlőről, Kollárék megetettek az estéről maradt mákos nudlival. Mohón faltam, s nem csoda, hogy nagyon rosszul lettem, és az anyám főzte gyógyító húslevesből és főtt galambhúsból csak este tudtam enni. Boldog voltam és gondtalan, ahogy talán csak a család biztonságát érző tud boldog lenni. Akkor még nem tudatosítottam, hogy Köbölkútról, Magyarországról vittek el, és Köbölkútra, Csehszlovákiába érkeztem haza. Nem fogtam föl ennek minden következményét, hogyan is érzékelhettem volna ennek súlyát gyermekfejjel? Az örömet érzékeltem csupán, amely hazatértünk után megváltoztatta a falu közhangulatát, hiszen mi voltunk az első csoport a gyerekek közül, akik megérkeztünk, és nemcsak magunkról, a többiekről is hírt hoztunk. Sajnos, nem mindenki számára a legjobbat.

A többi gyerek később, néhányan csak késő ősszel jöttek meg, de volt olyan szerencsétlen fiú is, például Mauer Pali, akit az oroszok útközben hazafelé elfogtak, és kivittek a Szovjetunióba hadifogolynak, és csak három év múlva került haza.

Negyvennyolcan voltunk, amikor 1945 februárjában el kellett indulnunk Kőbölkútról az ismeretlenbe, és közülünk tizenketten nem élhették meg a hazatérés felemelő örömét. Német földben maradtak, jeltelen sírokban, melyekről régen elhordta már a földet messze, messze a szél.

A szerző életrajza

1930. 4. 4.-én született Kőbölkúton. Nős volt, felesége 36 évesen halt meg gyógyíthatatlan betegségben. Egy fia, egy lánya, öt unokája van. Fia vegyészmérnök, a közgazdasági tudományok kandidátusa, Prágában él, lánya orvos.

Négy évig Kőbölkúton járt iskolába, utána négy évig az Érsekújvári Gimnázium tanulója. 1944 őszén tanulmányait megszakította a város bombázása miatt. 1945 februárjában, a front alatt meghalt az édesapja, aki vasutas volt – a tankok szétlőtték a Kis Muzsla-i vasútállomás melletti házukat. 14 évesen elhurcolták a nyilasok Németországba. Életben maradt, 1945 májusában hazakerült. Iskolába nem járhatott, mint magyar nemzetiségű polgár rákerült édesanyjával együtt a Magyarországra kitelepítendőek listájára. Végül itthon maradtak, mert a kitelepítést leállították.

16 évesen a helyi téglagyárban munkásként dolgozott, 1947-től a Gép- és Traktorállomáson Kőbölkúton, majd Párkányban. Traktoristaként kezdte, de a mezőgazdasághoz hű maradt egészen a nyugdíjazásáig. Időközben távúton elvégezte a mezőgazdasági szakközépiskolát, s a gépállomáson először bérelszámoló, könyvelő, majd főkönyvelő lett. A Párkányi Járás megszűntetése után megszűnt a gépállomás. Ezt követően Kőbölkúton, a szövetkezetben dolgozott, ahol 1960-tól 1972-ig főkönyvelőként működött. Eközben elvégezte Nyitrán a Mezőgazdasági Főiskola közgazdasági szakát és 1965-ben mezőgazdasági mérnöki diplomát szerzett.

1952 és 1953-ban katona volt, s 1953 októberében mint hadnagy szerelt le.

A mezőgazdaság volt az életcélja, s minden munkahelyén kitűnő eredményeket ért el. Ez már Kőbölkúton megnyilvánult, hisz nagyban hozzájárult ahhoz, hogy működése alatt a Kőbölkúti Szövetkezet az Érsekújvári Járásban az első helyen állt. Talán éppen ezért 1973-ban a Szőgyéni Szövetkezet elnökévé választották, ahol 17 évig töltötte be ezt a funkciót, s vezetése alatt a szövetkezet Csehszlovákia első 20 legjobb mezőgazdasági üzeme közé tartozott. Máig büszke arra, hogy néhány évtizedig annak a néhány száz- ezres mezőgazdasági munkások, technikusok, mérnökök csapatának a tagja volt, akik a nyolcvanas évek feléig elérték azt, hogy önellátó lett az ország, és Csehszlovákia mezőgazdasága európai, sőt némely tekintetben világszínvonalon volt. 1984-ben Csehszlovákia miniszterelnöke az „Építésért érdemrend”-del tüntette ki.

1990 tavaszán, 60 évesen nyugdíjba vonult. Ekkor választották meg Kőbölkúton polgármesterré, ami még két választási időszakban megismétlődött. 2003 óta élvezzi a nyugdíjat.

Feldolgozva a szerző által írt életrajz alapján.

Tartalom

Bevezetés	6
A százéves érsekújvári gimnáziumban	7
Számtanórák helyett a futóárokbán	26
Ítéletnap a város fölött	36
Közeledik a front	43
Hat hétig a háború közepén	50
Házunk romjai alatt	56
Tehervagonban Kassel felé	62
Nagybőjt a göttingeni országúton	71
Tehénpásztorként a Szudétákon	80
Tűzijáték Prágában	86